AKAVANTINI

HISTORIË
E
ALI PASHË TEPELENËS

PREJ

I. M. QAFËZEZI

Me shtatë ilustrata.

SHTYPUR
NDË BUKURESHT

BKSH

BKSH

BKSH

AKAVANTINI

HISTORIË

E

ALI PASHË TEPELENËS

I MBLEDHËRUAR „LUAN'I SHQIPËRISË"

PREJ

I. M. QAFËZEZI

EDICJË E I-RË

□ □ BUKURESHT □ □

—

SHTYPËSHKONJA
□ □ D. C. IONESCU □ □
□ STR. DÂMBOVIȚEANU, 9. □

BKSH

Ç' do ezemplär bie nälndshkrim

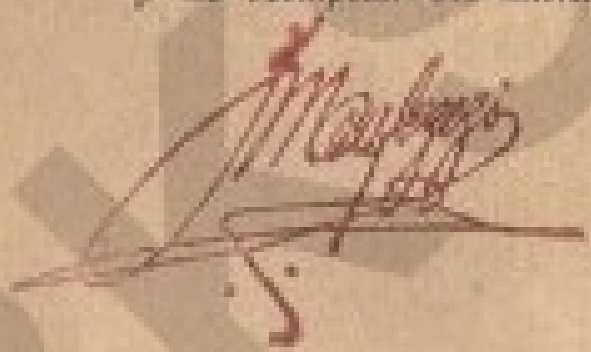

BISH

Nallteala Së Tij

Kurón-Princit të Shqipërisë

Karol Viktor-Skënderbegut

Të Cilit i gjithë kombi Shqiptar i aron tradicionalin „Rrofsh sa malet", e u bëftë barrë trimi për të pritmin plot shpresa të lumura edhe falbardhësit të Shqipërisë së bukur

Me përulësi edhe me besë i dedikohet

BKT

BKSH

I DASHUR KËNDONJËS

Po u fal Shqipëtarëvet «*Historiit e Ali Pashë Tepelenës*» mbas Aravantinit.

Që prej shumë vjetash më ishte rrënjosur dëshira që pranë *Historiës të Gjergj Kastriotit* të të mbiemëruarit *Skënder-Beg* nuk të lipset të na mungonjë edhe *Historiit e Ali Pashë Tepelenës* të të mbiemëruarit, «*Luan i Shqipërisë*», asihtu, si-do që të jetë ajo.

Nga gjithë veprat e shkrimtarëvet të huaj që kanë shkruar punëmëdhajat edhe jetën e Ali Pashës zgjodha për më të sosur të Aravantinit, i cili ka giyrmuar shkrimtarët kutemporanë më me rëndësië si Pouqueville, Smart Hughes, Leake, edhe shumë të tjerë.

Nga këta, Pouqueville-i si Konsull' i Guvernës Frënge pranë Ali Pashës na e përshkruan hollësisht jetën e Veziriit gjer di-ca vjeta përpara se të bjerë ndë mërië të Sultan Mahmudit. Të dy të tjerët të dërguar nga an' e guvernës Inglize, edhe si organizatorë të ushtëriës Ali Pashës, rellatojnë mbi luftrat edhe drobitjen e Suljotëvet edhe përmbi jetën e veçanëshme të «Luanit».

Shkrimtarët e huaj cili më shumë e cili më pak e prezantojnë Ali Pashën me karakteret që pasojnë: Hero të Shqipërisë, Piero të Ri, sundimtar të zotin, dipllomat mendar dhe të matur, edhe shumë të rreptë

pa edhe brutal kur ishte puna për të mposhtur adversorët edhe gjithë sa i pengojin mbrothësën. Sulltan Mahmudi e pat dekoruar dyke-i-dhënë titullin «Arsllan» për trimërinë që tregoj kur mori pjesë për të mposhtur kryengritjen e Kara Mahmud Pashë Shkodranit, edhe më pas edhe me ferman kur urdhërohej të marë pjesë mdë marshimin kundër Pazvan Ogllos, Pashës të Vidinit.

Për kombin Shqipëtar Ali Pasha ishte edhe ka për të qënë ndë gjithë jetët «Luan i Shqipërisë» ashtu sikurse e emërojin gjithe dashamirët Evropianë, edhe veçanërisht Anglezët te cilët e admirojin.

Kush nukë ka dëgjuar edhe sot akoma kënget e tij heroike tepër të mallëngjyëshme të cilat kallëzojnë punëmëdhajat e tij trimërore kundër gjith' armiqvet të tij edhe më fort ato të mbeamet mbassi nalltoj flamurin e kryengritjes për t'u bërë Mbret i Shqipërisë. Strofet e më poshtme që na i ep vjeltori këngash populiore Z. Th. Mitko ndë librin «Mbleta Shqipëtare» janë sadó që t'a bëjnë cilin-do të ngjethet trupi:

Kush e ka parë Asllan Alinë,
Ndë atë të shkretën faunë,
Ndë kalë mbyllur të zinë,
Rrahu të kthenjë Shqipërinë.

. . . . . .

Urdhëroftë Perëndia,
Dhe na ujdertë fagëbardhë,
Tharë na vjen Rumelia,
Njëzet e dy Pashallarë.

. . . . . .

Darë gjyle, dhe knobarë,
Mej kalaja me bedena
Se luftou me Padishahun
Ali Pashë Tepelena.

. . . . . .

Edhe tani imagjinó i dashur këndonjës që ç' farë çudirra mundej të bënte ky trim sikur të ishte që gjuha jonë të kishte që asi-kohe këtë çapin e sotshëm si gjuhë letrare.

Qëllimi që gjyrmonte Ali Pasha që përpara edhe më fort mbassi hypi ndë fronin e Governorit Janinës ishte *ta kthenjë Shqipërinë* sikurse thotë muza popullore, t'a bënjë Shqipërinë më vethe dyke adoptuar kanunet qeverimi të atëhershme të Francës, të cilat i kishte gjetur për më të mira nga të ç'do shteti tjatër; këjo është e pamohueshme sepse vetë keqpërfolësit e tij e përcajtojnë.

Përandaj pra Ali Pashë Tepelena për Shqipërinë edhe për Shqipëtarët s' mundet të jetë përveç se *Hero legjendar* edhe *Luán* pas Pirros edhe pas të famëshmit Gjerg Kastriot.

Nga ana ime edhe e disa miqve e gjeta me udhë botimin e vepërës edhe nukë dyshonj që ka për të mbushur një zbrazje të nëjejtëshme ndë letratyrën t'one të re.

Me besë

I. M. QAFËZEZI

Bukuresht 1916

P. Sh. — Vjershat të shtuara ndë këtë vepër të cilat a përqasen ngjarjevet më të shumat i mora prej librit «Mbleta Shqipëtare» të Z. Thimi Mitko edha disa i pata vjalë vetë prej popullit. Gjith'ashtu edhe fytyrat përveç ujdhesës Janinës i mora që gjetkë.

I. M. Q.

BKSH

1744

1822

ALI PASHË TEPELENA

HISTORIE
E
ALI PASHË TEPELENËS
I mbiemënuar „Luan" i Shqipërisë[1]

KREJ I.

Ndaj mezit të shekullit XVII (1640), një i quajtur Hyso, erdhi nga një katund' i Shqipërië Mesme edhe përnguli ndë Tepelenë, qytet i Shqipërië Poshtmë[2]). Aty lyrë si kujdestar ndë një Teqé prane qytetit, edhe më pas u martua edhe u vendos përgjithmonë dyke-harrijtur të bëhet edhe pronar i di-ca çifligjeve [3]).

Gojdhënjet nuk' përmëndin më tepër për të, po vetëm vërtetohet që ky ka qënë stërgjyshi i Ali

---

1) Ndë kohët e Skënder Begut. Tepelëna me përparkjen e saj ishte Principatë i së cilës princ i atëhershëm luftonte bashkë me të kundër Sulltan Muradit II-të.

2) Disa nga shkrimtarët e husj bashkë me Pouqueville-in thonë që stërgjyshi i Ali Pashës pat ardhur prej Qytahjës të Asiës Vogël, por Jrëngës L. Mazaour i cili pat shkruyer mjaft vjetë gramë Ali Pashës, si komandua i nallbë i trupit inxhinjërivet, edhe më të sigurtat tradita e përgojeskatrojne krejt këtë shpëtje, duke na siguruar për origjinën e tij fjeshk Shqipëtare.

Tepelenës, Herójt të Shqipëtarëvet, mbas Pirros edhe mbas Gjergj Kastriotit [1]).

Hysos i lindi vetëm një djalë i quajtur Mustafa. Mustafaj që i vogël ishte trim edhe passi u rrit e bë i dëgjuarshëm ndë nahien e Tepelenës. U martua me një bijë-beu, e cila i lindi dy djem, të quajtur njëri Beqir dhe tjatri Myhtar.

Pas vdekjes të atës tyre, bijtë trashëguan titllin Bej nga âma, me që ajo ishte prej fisi Bejlérësh. Për Beqirë s' tregohet gjë veç që, një i vetëm bir i tij quhej Islam Bej, për të cilin dote flasim më poshtë, pra-po Myhtari ishte Gjeneral i trumbavet Shqipëtare të rekrutuar ndë qarkun e Tepelenës ndënë Serasqerin Kara Mustafa Pashën, i cili më 1716 me një ushtëri të madhe luftonte kundër Korfuzit, edhe u vra ndë një asalti të rreptë për zapëtimin e fortesës [2]). Korfuzi mprehej prej gjeneralit të Venecjanëvet Shylemburg ndë kohët e luftavet të Republikës Venetikut me Perandorinë Otomanë. Shkrimtari frënk Pouqueville, ndë shkrimet e tija mbi origjinën e Ali Pashës, thotë që Myhtari si gjeneral u tregua shumë i zoti ndë këto fushatë, edhe ishte i çquar për cilësiat e tij ushtëriake.

Të dy djemt' e Mustafajt, Beqiri dhe Myhtari, pas zakonit shqipëtar jetojin bashkë. Pas vdekjes të Myh-

---

1) The historical Ali gave the Albanian race a second hero and a legendary leader &c. t. c.

Dr H. N. Braklyford

2) Kënga popullore e kësaj ngjarjeje historike.

Myhtar Begu hipur kalit,
Lëftom si peiriz i malit,
Me trimat Shqipëtarë,
Po luftón Korfuz-Kalanë;
Po Korfuzi ka të zotë,
Të zotë Shën-Spiridhonë.
Spiridhon o Shkjë i gjatë,
Ke ndë det e dolle më anë,
Shpëto-e Korfuz-Kalanë;
Të kandile fargjinda.
Kalër jashtë e kalër brenda,
Tri të lara me flori,
As e fal o Perëndi.

tarit, i cili la pas një djalë të quajtur Veli Bej, edhe dy vajza, krej i familjës Hysollarëve ishte Islami i bir i Beqirit me qënë më i math nga kushërir' i tij Veliu.

Islami ishte shum' i zoti edhe i matur, përandaj e përmirësoj dhe e shtoj kamjen shtëpiare, madhoj famën sikurse edhe influencën të hoxhallut ndë gjithë rredh' e Tepelenës edhe të Beratit; fitoj dashurin' e gjithëvet, u bë sundimtar i kazasë Tepelenës, edhe ndë çdo nevojë që kishte i ndihmojin përveç myslimanëve edhe gjithë të krështerët e Zagorit, edhe veçanërisht katër katunde të Rizës: Hormova, Lekli, Renda, edhe Labova.

Veli Beu u martua me një shqipëtare prej një nga më të fismet shtëpi Bejlereth të Tepelenës, edhe pas vdekjes t' Islam Beut, ky u bë kryetar i shtëpisë Hysollarëve. Si i tillë pra, mbante në shtëpi të tij të mbeturën-e-vë të kushëririt parë edhe jetimët. Si protektor i jetimëvet i dashuronte posi fëmijën e vet. Më pas Veli Beu mori dhe një grua të dyte të quajtur Hamko, bijën e Zejnel Beut, një nga më të fuqishmit bejlerë të Konicës, dere Pashallarësh, deshqendante e Kastriotëvet [1]).

Prapo gruaja e parë i lindi Veli Beut dy djem, Ismail Bejnë, Tahir Bejnë edhe dy vajza me Hamkon i lindnë më 1744 Aliu, herój ynë, dhe një vajzë e quajtur Hajnicë, lindur pas katër vjet të d'alit.

Veli Beu, i ati' i Alint vdiq më 1753, edhe gjithë kujdesset e shtëpisë mbenë në duart' të ëmës Alint, Hamkos, e cila ishte grua mendare. Fëmijën e Islam Beut sikurse edhe të shoqen e tij si *amanet* që i kishte, i donte më shumë se fëmijët a saj. Pshatrat që kishte trashëgim nga Veli Beu, Hormova, Lekli, edhe disa të tjera të Rizës, ndë çdo nevojë po t'i thërritte ishin në këmbë, veçanërisht Hormovitët të cilët ishin 500 pushkë. Kësisoj Hamkua zotonte ndë kaza të Tepelenës që përbëhej prej katër ka-

1) The mother of Ali, who was an Amazon, was a descendant of Scanderbeg. (Sutherland Menzies, Albania and the Albanians).

sunde të Hormovës, shtatë të Zagoritt, edhe dica të Pogonit. Si kqyrës ndë gjithë marëdhënjet shtëpiake dhe ndënardhëronjëse kishte një të krështerë Hormovit i quajtur Mitro Çaush Prifti, i bir' i priftit Hormovës. Më tej dotë shohim qysh edhe nga ç' shkake Çaushi është punitur me vdekje.

Midis këtyre, kur Hamkua ishte dyke ormisar shtëpinë, ndë mes të qetësiës fëmijake, armiqët emirushqenjës të derës Hysollarëve të cilët dojin prishjen e tyre, filluan të këllasin intriga dyke ngacmuar të mbeturën-e-ve të të ndyerit Islam Bej për t' u ndarë prej Hamkos me gjithë fëmijën e saj dyke-marë për vethe edhe pronjat që i bijin. Për çadi e binden, edhe lypi të ndahet. Hamkua s'donte t'a ndanjë dhe e kështilloj sa mundi të mos bënjë një të tillë çap, po pas si e pa që ajo kish venduar definitiv të ndahej, bëjti mbi emër t' asaj gjymsën e pronjavet, dhe kësifarësh e-mbetura-e-ve e Islam Beut basiskë me fëmijën e saj u t' hoq nga shtëpi e Veli Beut.

KREJ II.

Mbetur vetëm Hamkua me fëmijët pas pakë kohë u ngrit nga Tepelena edhe vajti u vendos ndë Kërjan, një nga më të mirat prona (çifligje) të Veli Beut. Aty Hamkua dedikonte kohën me rritjen e fëmijëve të cilët përpiqej t'i pajonte në arësim dhe mbrothësi mendore, veçanërisht të vetëmin bir, Alinë.

Thamë më nalt që kur rronte Veli Beu kish nënardhër pshatrat Hormovë, Lekli, Kokosë, e.t.j. të cilat pas methodhat Tyrke t'atëhërshme nuk' njihjin të tjerë nëpunës të qeverië përveç Beut të cilit i ishin të detyruar t'i paguajn një farë pagese (*harraç*).

Pas pak kohë që nga ngjarjet e më-sipërme myslimanët e katundit Kokosë (midis Telepenës dhe Gardhiqit), bëtin një mbledhje tek venduan të mos i apën më pagesat e përmojshme, edhe nuk'u mjaftuan vetëm ndë këto vendime, po bisednan që lipset t'a prishin shtëpin' e Veli Beut. Hormovitët m'anë tjatër për të cilit thamë që ishin besëtarë te Hamkua,

me t'u lajmëruar për vendimet e Kokosarëve ndrvan dhe ata taktikë edhe bëjtin marëveslije me Kokosarët që te nëndjes tyre janë edhe këta, edhe që t'i apën funt punës, venduan të vërviten së bashku kundër familjes Veli Beut.

Kështu pra një mbrëmje më 27 Korik 1762, treqint Kokosarë venë ndë Hormovë edhe dyke-u-bashkuar më Hoemovitët u vërsulën kundër Kërjanit, goditin njerëzit e Hamkos që ishin të paksë, edhe e marin atë bashkë me bijën e saj Hajnicën. (Atu i cili ishte në moshë 17 vjeç kish vajtur për vizitë në një katund edhe s'u ndoth ndë shtëpi). Gjithë gjënë u'a bëjtin plaçkë edhe passi u vunë dhe zjarrë : çuan skllavet ndë Garchiq. Aty ndënë syt' e tyrë hodhe shfort për plaçkat e rrëmbyera edhe dyke-i-përqeshur skllavet, i pyesjin për çmimin e tyre edhe u thoshin nje mijë fjalë qesëndimesh të ciltat u rrëzojin nderë...

Këndonjësi mund të magjinojë hidhërimin që me të drejtë ndjente ëm' e Aliut për zuzpërimë dhe çnderimin që i bënej, kur njëri prej ta kuxoj t'u heqë dhe mbëlesën e fytyrës, dhe për t'a zgjatur hironiën u spjin rrosake (rrecka) që me to të mbuloheshin. Fundja si mbaruan nga këto i muar i mbyllë ndë një burg t'errët edhe i lanë atje të urrëta. Q'aty, mbaron si-kur-se dot shohim më poshtë, prishj' e Gardhiqit prej Ali Pashës si shmarje për të më-sipërmet. Pas di-ca javë që nga kjo ngjarje, një nga parësi e Gardhiqit, Haxhi Agaj, i mallëngjyer për të këqiat që hiqjin skllavet, vendoj t'i shëlbonjë nga duart' e mundonjësvet edhe passi përdori mjetet e posaçme sukqedoj përikjen e tyre dyke-i-çuar ndë Gjatë, katund ndë qarkun e Rizës, pronjë e Veli Beut, edhe për t'i siguruar ndënj dhe ay atje me trimat e vet. Gardhiqjotët me të dëgjuar për këto u mbushnë ndë zëmërim edhe që t'i marin ahun Haxhiut venë i plaçkitin shtëpit' e tij edhe passi i-a doqnë, ngrehnë pllane që s'andejmi të vërsulen me më tepër tërbim për ndë Gjatë tek kish trëvën Hamkua. Po e prajtnë lëvizjen e re, se mësuan që për mprojtje te saj kishin vrapuar shumë ndihmës nga pshatrat e afërta mysliman' e të krështerë simpathi-

zonjës të familjes Hysollarëve. Këtsi-mjeti e mjera Hamko mundi të shpëtonjë nga rrezïku i sigurtë që e pritte, po, si shqipëtnre, pësimet që hoqi mbinë në shpirt të saj, veçan ndë të fëmijës, edhe u bëjtin dëshirë që një dit të marin shpagën nga insulltatorët Gardhiqotë edhe shokët e tyre. Edhe mbassi pallatin e familjes ndë Karjan u'a doqnë, Hamkua trajtoj tjatër më të mirë ndë Gjatë, si kur-se edhe disa kulla të shëndosha. Aliu tani kishte kapërxyer nga mosha 17 vjeç edhe armiqtë parashikojin që do të bëhej i rrezikshëm për 'ta sndaj disa herë atentuar kundër tij që t'a vrasën. Dyke-parë Hamkua që jeta e djalit në Gjatë s'ish në siguri, iku për ca kohë nga pallati që aty edhe vajti prapë ndë Tepelenë. Po që ditën që iku prej Gjate, armiqtë nuk' mënuan të sulen për atje, shtëpinë i-a djegin edhe kullat i rrëzojnë.

Ndë duresë të këtyre ngjarjeve, Aliu i cili nuke kish mbushur édhe të 18-in vit të moshës, po trim pa shok, dyke parë rreziket q'e rrethojin dhe mbassi e kish kuptuar që ish i vlefshëm të përdornjë mirë pushkën dhe jataganë, organizon një çetë të shëndoshë prej më të zgjedhurit trima të shprovuar besnikë dhe të devotshëm të shtëpiës tij, dhe u hoq nër malet tek u kasnecoj armiqve të tij t'urdhërojin të provojnë trimërinë balla-ballës me të, dhe jo me të përdhunë. Një dit, ndë një mal afër Kokosës dëgjohen disa krisma pushkash; Kokosarët u mblodhë të gjithë edhe passi mësuan që ish Kapedan Aliu, zunë vise dhe u sdes një luft' e rreptë ndë të cilën u vranë 80 Kokosarë; fundja me një mijë lemerime, dhe si u err u boqnë në katund. Të tjera përpjekje të tilla bënte afro nga dit me armikët e tij gjer sa së mbrami si e panë që nuk' i-a diljin dot, vendnan t'i ankohen Kurt Pashajt të Beratit i cili ishte dhe inspektor i rrugëvet (Dervenat Nazër) ndë tërë Shqipërin' e poshtmë dhe ndë Thesali. Kurt Pashaj dërgon disa ushtarë që gjoja t'a kapin të gjallë, dhe më tjatër anë i çoj një kasnec psbehtazi me një letrë ku duke-i-kumentuar se ka dëshirë t'a bënjë dhëndër, i lutej të përepet ndë duart e ushtarëve të tij. Aliu

u dhelatna nga fjalët e kasnecit si-kur-se edhe nga letra e Pashës Beratit edhe pa fare rezistencë përpet nër duart e ushtarëvet të Kurtit edhe u çua ndë Berat. Pas një dit të ndënjur ndë pallat të Kurt Pashës u lirua ndënë pretëket që i akuzuari brigand (haidut) ishte minor nga mosha. Kësi-farësh Aliu mori amnesti edhe më pas me lutje nga an' e Kurtit ndënj di-ca dit ndë Berat si gostiar.

S'andejmi u kthye ndë Tepelene edhe mbeti sty dyke-u-marur me punët shtëpiake. Përveç Çaush Priftit si kqyrës i familjës Aliu kishte dhe një arap të quajtur Isuf. Kur u kthye këtë herë Aliu në shtëpi, Arapi i kallëzon që nëmëta kishte rrellata të paligjëshme me Hamkon. Nga ky skak Aliu e përzuri atë edhe emëroj Isuf Arapnë përmi-kqyrës ndë vënt të Çaushit [1]).

Thamë më sipër që të faluritt edhë përdhënia e Aliut nër duart e Kurtit nuk' ishte kurrgjá tjatër përveç se mbassi Kurti i premtoj t'a bënje dhëndër, Aliu ushqente shpresa të nalta nga afërimi me pashën e Beratit, edhe ngrehte pllane të mëdha për pritmin e vet pussi të realizóhej martesi. Miré-po pas jo shumë kohë, përhapet një lajm që Kurt Pasha e mbloj të bijen te Ibrahim Be Vlona, i cili edhe ky ishte prej familje të famëshme dhe fisnike.

Ky lajm e zëmëroj tepër Alinë kundrë Kurtit për shkeljen e premtimit, por me-gjith'-këto dykembuluar zemëratën, i çon një letrë nek i dërgonte urimet e tija, edhe në fund, vetëm i përmëndte shkeljen e premtimit.

Nërmjet këtyre, armiqt' e Aliut, të cilët nuk rijin kurrë të qetë, shtyjtin-shkak duke-përfitoar nga ngjarjet e mä-nalltme, edh' e ngacmojnë Kurtin që nameta Aliu ka qëllime të liga për të. Kurti duke-udhënë besim shpifjevet çon ushtëri për t'a kapur përsëri Aline ndë Tepelenë. Po Aliu, i lajmuar për këto, ftoj së-rish shoqët besnikë të tij edhe zuri malet

1) Isuf Arapi ishte mendar i mator, trim, besëtar, dhe i devotshëm te patronët, përandaj në pas mort ofiqe të mëdha prej Aliut i cili e donte dhe e nderonte.

përpara se të mbërrijnë ushtëri e Kurtit nëë Tepelenë. Ndë këtë kryengritje të dytë të Aliut nuk' pësojin të tjerë përveç se armiqt' e tij për të cilët bëjtim fjalë si: Kokosarët, Hormovitët, Lekljotët, edhe Gardhiqotët. Me këta kish goditje të rrepta dhe të gjakshme parreshtur, edhe këtë herë i shtypi krejt se ndë kohë të shkurtër formoj një çetë prej 1500 brigandësh *(kaçakë)*; sa mă-së-fundi si e panë që Kapedan Aliu dot' i shuante vajtën te Kurt Pashaj dyke-i-ndjutur të çonjë ushtëri kundër Aliut edhe ata t' i vejin ndihmës që të mundin t'a kapin të gjallë ose t' a vrasën.

Duke-parë Kurti rrezikun më-të-keq q' e qarkonte, vendoj të marë masa më të rrepta për ndjekjen e rrebellit dhe të shokëvet tij. Ndë pikë të pare gjith' armiqvet të Aliut u dha lirië të plotë të vepërojnë si të duan në lëvizjet e tyre. Prapo ata duke-marë sy rga Kurti, vërviten me tërbim ndë katundin Gjatë tek kishte prona, plaçkitin shtëpit' e bujqërvet të tij që i punojin sclishtat, disa i-a vranë edhe të tjerët i-a përzunë prej katundit. S' andejmi vanë ndë Berat edhe po ngrehjin pllane të mëdha që të vërviten kundrë Tepelenës me një fuqi ushtërlake të madhe dhe me vetë Kurtin ndë ballë, të merjin skllave Amën dhe motrën e Aliut, që kësi-mjeti t'a nxonitjin të përrepej vetë.

Po ky pllan i tyre u kotësua se edhe Alin nukë dinte. Ato dit ky ndodhej ndë Radovickë afër Janinës me çetën e madhe edhe me t' u lajmuar për pllanet e armiqvet, vrapoj me një herë, shkoj ndërpër përgarkjen e Kizës, zapëtoj katundin Labovë edhe i-a preu udhën Kurtit dyke-zënë disa pozita strategjike. Pas këto harrijti Kurt Pasha me ushtërin' e ti dhe bashkë me 'ta edh' armiqt' e tjerë të Aliut; aty u ndes luft' e përgjakshme, e cila u zgjat 24 orë. Ndë këtë përpjekje, shonë gojdhënjet, mijera kurt-pashalias shkuan ndënë shpatën e Aliut edhe pas-si mbërrini nata, krejt i dërmuar Kurt Pasha u kthye prapë ndë Berat me mbetinat e ushtërisë shkatërruar.

Kjo luftë, sikurse edhe të tjerat, na kallëzojnë ndë Historin' e Ali Pashës të parat sukçese të shkëlqyera

të karierës tij kur nukë kish harrijtur akoma moshën 25 vjetsh. Me gjith' këto ndë kohët e dimrit vepërinet e Kurtit për ndjekjen e tij nukë rreshtjin, edhe disa herë ishte rrezikuar të bjerë në duart' e armiqvet. Ndë Janar të vitit 1766 kishte për trevë (limer) katundin Hosten, të Zagorit i ndënjur prej të krështerësh Shqipëtarë. Këta dyke-e-kospetuar gjenerozisht, me kokën e tyre mohuan t'a japën në duart' e armiqve, edhe më pas e përcaill ndë siguri gjer ndë maslet e Gjinokastrës. Përandaj Aliu u ishte mistnjohës Hostenarëvet edhe ndë kohën e vlukut të lavdiës tij si u bë sandimtar, u ndihmonte ndë çdo nevojë.

Ndë'ato kohë krahina e Delvinës e cila kishte qëndrë sundimi Gjinokastrën, qeverisej prej Kapllan Pashës, i cili ish kompetitör' i Kurt Pasht Beratit. Kapllani e prëti krahë-hapët Alinë edhe pas pak kohë e vloj me bijën e tij Eminen. Dasmët e Aliut u festuan me solemnitët ndë Gjinokastrë më 1766, edhe mbajtin dy muaj, aty i lindi pas dy vjet i pari djalë, Mybtari, më pas, pas katër vjet Emineja lindi të dytin djalë Velinë dhe q'atherë më s'lindi të tjerë fëmijë. Kështu Aliu duke-u-lidhur me Sandimtar' e Delvinës me rajet të këti martesi më pas i propozoj vjehrit që t'a forcojnë akoma lidhjen e tyre shtëpiarë duke vluar mbrëmën e tij Hajnicën me djalën e parëlindur të Kapllanit edhe propozimi u akseptua. S'muant të përshkruhet ngazllimi që ndjente Kapllan Pasha për ruaret q'u bëjtin; po i gjith' ky gëzim pas pak kohë u kthye ndë helm! Deshtimi (e thënë) e pruri që i gjori Kapllan të mos gëzohej për shumë kohë.

Kish krisur lufta midis Turqisë dhe Rusisë, edhe disa nahie të Pelloponisles dhe t'Epirit, duke-përfituar nga kjo luftë, të ngazmuar prej Admiralit të flotës Ruse i cili hundronte nër njrat e Detit Egjeut, marën armët kundrë Turqisë. Një nga këto distrikte ish dhe Himara, (Brega i Detit), që ishte ndënë administratë të Pashajt të Delvinës, po të cilën si duket Kapllani nuk dihet përse e përkrahte shumë.

Përveç Brekdotasve ishtë ndërkryer dhe Mal' i Zi

prapë me gisht të Rusiës, andaj Port' e Naltë që t'i përmbytnjë këto kryengritje të brëndëshme, çoj më 1767 ushtëri të mjaftë ndënë kumandë të Valiut Rumeliës, Zilihtar Muhamet Pashës; ndënë flamuret e këtü u ardhëruan ndë fushatë edhe shumë kryevendarë, midis të cilëvet edhe Kapllan Pasha i Delvinës. Pas luftës t'ushtërisë Turke me Malëzezët, Brekdetasët dyke-mos-mundur të rezistojnë me gjith' përkrahjet e pshehta të protektorit të tyre Kapllan, përikné në malet e paafrueshme të tyre, po me që dhe s'andejmi u ndoquë prej ushtërisë madhe të Turqve më të shumit u çatdhesuan në Korfuz, edhe s'andejmi shumë vane n'Itali.

Armiq të Kapllan Pashës që i-a dijin martveshjet me Brekdetasët venë dhe e kalëzojnë se Valia i Rumeliës si shkakëtar të revoltës Himarës edhe përkrahës të kryengritësvet. Andaj pas prajtjes të kryengritjës, Serasqeri e theritë Kapllan Pashën ndë Manastir edhe i preu kryet. Kur mësoj Aliu për vrasjen e vjehrit s'i-u ndënjt më po sakaqëherash ftoj gjithë parësin' e vëndit edhe u kusnecoj që për të marë shpagë për gjakun e Kapllanit të vejin t'i bijin ushtërisë Tyrke edhe t'a vrisjin Muhamet Pashën.

Si do që fiqi e miqvet të Kapllanit nuk' isht e madhe po Port' e Naltë dyke-pikasur për këtë lëvizje, nga frika e një kryengritjeje të re për t'i satisfaktuar simpathizonjësit e Kapllanit emëroj për sundjantar të Delvinës të bir' e Kapllanit, Ali Bejnë. Me këtë mjet që përdori Divani, shpëtoj nga një kryengritj' e sigurtë. Aliu niset nga Tepelena për në Gjinokastrë të përbironjë kunatin për postin që mori edhe që sto dit fillnan pregatitjet për martesin e Ali Beut me Hajnicën. Posi dhe dasm' e parë edhe kjo u festua me të madhe pompë, mijëra krushq muar pjesë nga të dyja palët.

Kapllan Pasha lá pas gjashtë djem nga të cilët pesë ishin vëllezër të thjeshtër të Aliut; këta quheshin, Sulejman, Shishman, Seid, Hodo edhe Myrteza. Disa vjet pas vdekjes t'et, vëllazëria jetuan mirë po më pas u hyri grindje nërmjet tyre për t'u ndarë prej Aliut. Një mos-kuptim lindi midis tyre përmi

ndërjen e pronjavet edhe Sulejmani ndë zëmërim e sipër bie e vret të vëllanë Ali Bejnë. Lajmet e ngjarjes tragjike vanë ndë Tepelenë edhe Aliu nisëg për ndë Gjinokastrë për të ngushëllluar motrën e tij si dhe për të mprojtur interesat e saj, e cila pak kohë përpara tragjedisë kish lindur një vajzë. Kjo ngjarje dotë bjente përfundime të shëmtuara midis Aliut dhe vrasësit të Ali Beut, po, për të çuditur, nërmjetonjës të shëndoshë hyjtin i pajcuan; dhe jo vetëm kuqë po Hajnica mori për burrë të dytë Sulejmanin, vëllanë krëninal të Ali Beut.

Nërmjet këtyre, kur Sulejmani dotë zinte postin e zbrazët të vëllajt tij, dy nga parësi e Gjinokastrës, Mustafa Agá Koka, edhe Selim Mustafa Bej, kryetarë të fortë të dy partesh oponitare dalën kandidatë për kryetaresinën e Delvinës. Pas një fushatë elektorale të përzgjatshmë zotoj part' i Mustafa Kokës edhe u njoh prej Nahies si Bej i Delvinës. Kjo indikatë i-u dha dhe me dekrét (forman) prej Divanit.

Ndë këto e sipër Aliu kthehet ndë Tepelenë tek merrej me sundimin e vëndit tij lërës. Tepelena dhe përqarkj' e saj shkojin në qetësi të madhe dhe kjo i dotrvohej Aliut i cili, si dotë shohim, ishte i vetëmi për përmbajtjen e qetësisë, edhe ndë tërë Perandorinë ish i dëgjuarshëm për këtë virtytë.

Nuk kaluan dy vjet dhe u bë ndryshim ndë sundimin e Delvinës. Adversar' i të proklamuarit Bej, Selim Mustafa Bej, me mjet miqsh të fortë ndë Stamboll, edhe me të paguar mitë (ryshfet), mundi t'a rrëzonjë Mustafa Kokën edhe t'emërohet sundimtar.

Po dhe ky së edhe të tjerët nukë pati fat të qëndronjë shumë kohë, si dotë shohëm; Ndë këtë kohë bota midis Turqisë dhe Rusisë po vazhdonte. Venecjanët të cilët kishin ndënë pushtim nisiat Ioniane u ndihjën Rusërve.

Ndë mes të anëdetjeve te Toskërisë të pushtuara nga Venecjanët ishte dhe Vathrotój, dherrat e të cilit kufizoheshin me Sanxhakat' e Delvinës. Selim Beu u pat shitur Venecjanëve disa vënde t'anëdetjes sikur-se edhe një pyll të math afer liqenit Pelloth që ishin pronja të Sanxhakut të tij. Pa vonuar shumë

u kallëzua ndë Konstandinopojë prej njerës të vëndit si dëmtor i interesave të Shtetit që shet pronjat publike. Pas pak kohë doli ferman Perandorak ndë të cilin dënohej Selimi me vdekje si tradhëtor i Perandoriës. Përmbushja e fermanit i ngarkohej Ali Tepelenës i cili gjith-kohësh porositej te marë ndë dorë edhe sundimin e përtashme të Sanxhakut.

Selim Pasha u ezekutua edhe pas emërit të dekretit Aliu mori ndë dorë sundimin e përtashmë të Delvinës, po me që vetë s'mundej to vij ndë Delvinë vuri nëkëmbës edhe përfaqësonjës një të quajtur Ibrahim Agë Kallëpi. Si këshilltar pranë Kallëpit emëroj të depozuarin Mustafa Koka, edhe passi mori me vethe të bir' e Selimit, Shahin Bejnë, u kthye ndë Tepelenë. Thuhet se Aliu me që kishte për qëllim zaptimin definitiv të Delvinës, djalin e Selimit e mbante mbyllur ndë pallatet e tij në Tepelenë që të mos mundinj të bënjë ndonjë atent për të zaptuar përsëri postin e t'et. Po Selimi një dit tek kish dalë ndë hobor të pallatit, përiku vërrejtjen e gardianit që kish pas edhe dyke-evaduar iku ndë Delvinë tek u psheh dhe rinte nër miqt e fuqishmë të vet. Aty dyke gërmuar ndëpër pallat të t'et, gjeti të pshehur (prej atit tij) një rrësk, qyp me florinj, edhe me mjet të të hollave dhe të miqve të partit të tij ndë Stamboll, gjeti hirë për të shtënë ndë dorë postin e t'et. Këtë-mjeti pra me unanimët e tij, zëvendësën e Aliut, Ibrahim Kallëpin e nxori, këshilltarë Mustafa Kokën e vrau, edhe zaptoj Pashallëkun e Delvinës. Ghith me të tilla mjete muntnë të kamatojnë prej Divanit, që t'u legalizohet kuximi i tyre me *ferman* dyke u njohur si i ligjëshm Mustafaj i bir' i Selimit me titllin Pashá i Delvinës.

KREJ III.

Thamë ndë krejin II që Hamkua kishte si mbiqyrës një të krështerë Hormovit të quajtur Çaush Priftí dhe të cilin më pas Aliu e përzuri nga shkaket që treguam.

Çaushi nga kjo mëriê, dhe duke përfituar nga armiqësia që kishin Hormovitët edhe Lekdjotët mbe Alinë, me shumë-farësh mjete bint katundarët e tij të ngrenë krye ndënë kryesi të tij për të mos i paguar Aliut pagat e përmotshmë edhe spahinjtë të mos i-a qasin. Alia me t'u lajmëruar cili ishte shkaktar i këtyre lëvizjeve çon Isuf Arapin me një turë ushtarë edhe ndë një përpjekje me Hormovitët, dëbs prej ta u vranë prapo Çaushi u lap i gjallë prej Isuf Arapit, i çili pas gojdhënëet popullore e shkoj për hëlli të gjallë edhe e pogi ndë një lëmë [1]).

Të tilla lëvizje kryengritëse bëjtin edhe Lekdjotët, Labovitët dhe Maleshovitët, po këta pas jo shumë kohë u përkulën me gjith që kishin dhe përkrahjen e Kurt Pashë Beratit.

Ndë periudhën midis vitevet 1783—1786, Alia nuke dolli fare prej Tepelenës qytetit të tij vëntlorm, nek rij bashkë me âmën; tani e gjejmë mjaft të

---

1) Këng' e Çaush Prifit Hormovës (Shihni librin «Bleta Shqiptare» të Thimi Mitkos faqe 98):—

Kini par' a shini parë,
Të pyhë i biri Vane?")
Që Hormovë e kallkjetë
Kaftedan se q' jnahë vetë
Me një gjint e pesëdhjetë.
S' jalja Turk nike kësë jetë.
Kaftedan o Çaush Prifti
C' deshe ti te Hormovët?
Mos na shkoni nga Zhulati,
Se na shek Isuf Arapi,
Pa na pjek si shjamë cjapë.
Kaftedan Çaush Hormova
Dëgjoni' e dyllë të pikova
Ty dot kuqën s'i'a ndërrova.
Nëse moj, e nesa nëse!!
Dëi e shik Çaushinë vënë
Tok e fjokinë ndë dhenë
Isuf Arapi një gjëmë!
Ton' ore Isuj Arapi,
Ç'i'erdhka ndore si kanapi.

*) Alinjë që, si dukoi, Alia kur kishe i ndier i ndërlue Çaush Prifit babës.

fuqishëm dhe me influencë të madhe jo vetëm ndë kazan' e Tepelenës, dhe perqarkjet fqinjë, po edhe ndër banorët brënda dhe përtej Thesaliës.

Mbas vdekjes të Kurt Pashë Beratit, postin e tij e zu i dhëndëri Ibrahim Pasha, Vlonjaku; ky ishte fare i pavlefshëm për të mbajtur qetësinën e vëndit që kishte ndënë sundim, edhe keqbërjet e kusarëvet *(haydatërisë)* ishin ndë ardhërim të ditës.

Kastet nuk' vonuan shumë për mbrothësimin e Aliut. Guverna Otomane kishte informata të përbertëshme përmi shtetin e keq të vëndevet Thesaliës ndë pikëpamje administrative dhe qetësie edhe për vrajtjet që pësonte populli. Mirë-po për stabilimin e qetësisë lipsej njeri i zoti icili të ish' i shprovuar për këtë barrë të rëndë që të shpëtonte gjindjen e njerë nga çetat e kusarëvet. Edhe me që nga gjithë sundimtarët e Shqipërisë Aliu ishte treguar më i zoti për qetësinë publike, këtë I-u ngarkua kjo misionë.

Kështu pra më 1785 Aliu emërohet rezident i Inspektörit përgjithshëm i udhëvet Rumelisë *(Derve-nat-Nazëri)*, edhe më pas, më 1786, sundimtar i Thesaliës [1].

Posa mori postin ndë pranin, Aliu ngrehte pllanet me të cilat ishte sigur që dotë dilë faqe-bardhë edhe që disct e para të emërimit, rekrutój prej kazasë Tepelenës një batalion prej 600 ushtarësh të zgjedhur me të cilët duke-kaptuar malet e Pindos, dëpërtoj Zagorin edhe hyri ndë Tërhallë. Aty filoj të vëperonjë rreptësisht përmi pikën-e-parë të misionës që i ishte ngarkuar d. m. th. për ndjekjen edhe shpërdarjen e çetavet kusare dhe përgjithërisht për sigurimin e qetësiës botëshme. Kësi fare ësh ndë kohë të shkurtër mundi tí përndajë tërë çetat e kusarëve dyke-i-munxuar nër viset thellë Maqedhonies edhe gjetkë, pruri ardhërin e posaçëm që gjer atëherë as që dihej nd'ato vënde, edhe shumë shëpiarë të krështerë që patnë ikur nga Thesalia për

1) Kur më pas mori ndënë sundim të tij edhe Janinën Ali Pasha ndë një letrë që i çonte mbretit Anglisë, titullohej *Administratór i Përgjithshëm i Janinës* edhe i Tërhallës.

shkak të paprëhjes dhe të cfilitjevet që hiqjin, u kthyen prapë ndë vatrat e tyre.

Nuk kaloj shumë kohë që trimëri e 'tij sikurse edhe abilitëti i çuditshëm për stabilimin e qetësisë i prunë pemët e meritueshme. Më 1786 i dolli dekret perandorak nek emërohej Sundimtar (*paxha*) i Tërhallës. Fioj gjithë parësinë Mysliman' e të krështerë, edhe pas-si u këndua *ferwezi*, u deklaroj qe, ndënë sundim të tij dotë punitej ashpër ay qe dotë bënjë më të vogëlën keqbërje. Gjith-po-ashtu çoj njerës edhe ndë të tjerë qytete me urdhrime të sevërshme dyke-pastruar vëndin nga gjithë brigandët. Ndë Lärsë disa bejlerë që zhvatjin gjindjen e ngratë, i dërgoj vargoj-lidhur ndë Konstandinopojë tek u dënuan me vdekje. Dhe kështu *kajmakëmia* edhe çdo keqbërës vetëm emërin e tij kur i dëgjojin, dridhëshin posi bishat nga lazani.

Dyke-vepërtuar me këtë system Ali Pasha ndë Thesali mëkonte çuditërisht pëlanet të cilat prej kohësh po i shtudijonte për pushtimin e Pashalëkut të Janinës. Edhe me të vërtet passi ndë dy vjet mirëdi t' e shtrojë vëndin që ishte ndënë sundim të tij, u fanëzua mbë ç'do anë për Governor i-pa-shoq ndë Perandorië.

KREJ IV.

Janina, kryeqytet i Toskërisë është qytet me histori të qëmotshme. Të shuma edhe të ndryshme janë mendimet e Historishkronjësvet përmi emërin e saj, po më të shumët thonë se qyteti u ndënjt prej vëndësit e ikur nga qyteti i vjetër, sot një katund' i vogël që quhet Kastricë, rrebeshuar më 1150 pas Kr., edhe emërin qyteti e mori nga manastir' i vjetër i Shën Janit, që dirgjet mbi një shkëmp ose promontór ndë përëndim të liqenit të paëmërshëm. Që nga veriu ndë jugë Janina qarkohet prej malesh të lartë. Nga lindja nalltohen me madhështi malet e Pindos, të Tomorit, pas tyre zgjatet Mizëkeli, ndë rrëzat e të cilit ndehet liqeni. Ky liqen, që pa dy-

shim s' ka qënë fare ndë kohët e vjetra, u formua pak-e-nga-pak nga ujrat e burimevet të shuma që rrjedhin prej Miçëkelit dhe Tomorit, të çilat dyke-u-dergjur ndëpër gllapa kanë bërë pellgje të mëdhenj edhe më pas ùja dyke u-naltësuar, u pasformua ndë liqen.

Qytet' i Janinës formon shkabë dykrenose, i së cilës, trupi është Kalaja, të dy krerët janë të dy promontorët, te dy krahët janë të dy mëhallët e mëdha që ndahen njëra nga perëndimi edhe tjatra nga lindja, edhe bishti mëhalla e Llucës ; dhe kështu si-kur është dezenuar një-me-një ndë të akvilla e Shqipërisë.

Nga të katër çipat fortesa ujitët prej liqenit, prapa ana e pestë veçohot prej qytetit me mjet të një hendeku që bashkohet nga të gjith' anët me të, ndek rrjedhën edhe ujrat e anës së tejme. Një urrë përdoret për komunikatën e qytetit me *kalanë* ndë të cilën jetojnë Myslimanë edhe Israilitë. Kundrejt fortesës afëro një qillometër distansë ndë mes të liqenit është një nisë e ndënjur prei ca të pakë stëpiarë peshkatarë, e cila ka edhe 5 manastire sa-do të mëdhenj ; midis tyre është' edhe Manastir' i Pandelimonit ndë të cilin sikurse dotë shohim, është vrarë Ali Pasha.

Që nga pozita m'e lartër e fortesës është një çitadelle e ndarë me një mur të çmërshtë edhe me një derë të veçme. Pamja e saj është e bukur se fillon prej kryes-qytetit, ka një orizont të math përpara edhe së këtejmi syr' i njeriut munt të përmbledhë Pindon, Tomorrë gjithë malet a Çamërisë dhe të Labërisë, s kur-se edhe të tërë fushën e Malësiës. Ndë mes të kësaj çitadëlle është pallat' i Ali Pashës, godinë e katërçiptë edhe fort e filashtë.

Kështu pra, Janina nga pasuri e vëndit edhe për pozitat gjeografike edhe strategjike, ishte shumë e rëndësishme për Ali Pashën, edhe nga kjo gjë ky me të marë pashallëkun e Tërhallës, qëlluarjet edhe përpjekjet e tija u drejtuan aty.

Sanxhaku i Janinës me qëndrë qytetin homonym, përbëhej prej katër distriktesh të cilat ishin këto që

pasojnë: — Distrikt' i Zagorit mbë veri të Janinës që përmbledhe 47 katunde, i Mallakastrës mbë lindje 50 katunde, i Çarkovishtës mbë jugë 45, edhe i Kurrentës ndë perëndim 32 katunde. Ky Sanxhak ose pashallëk, që më 1740 ishte dependencë e Sanxhakut Thesalisë, q'e kish qëndrën ndë Tërhallë; Sundimtari i Tërhallës emëronte një nëkëmbës ndë Janinë, zakonërisht një prej më të çquarit myslimanë të qytetit, me konsencjën e Divanit. Po më 1769 i-u hoq dependenca edhe Sanxhaku q' atëherë sundohej prej Pasháj, i emëruar drejt-për-drejt prej Portës së Nallë.

Ndë këto kohë shteti i Janinës ishtë sikurse pason: - Pas vdekjes të Sundimtarit Mehmet Pashë të cilit nga zëmërmirësi e tij i thoshin edhe Pashaj i Mirë, ndë fronin sundimtar e suksesoj atë Ali Pasha (jo Lusni ynë) më 1775—1778, edhë Beqir Pasha (1775—1780). Pas këti më 1780, Sundimtar i Janinës u emërua Sulejman Pasha nip' i Pashajt të Mirë; ky ish nga karakteri i dobët, pa-moral, edhe e pesti vëndin ndë një anarhië të patregueshme. Më 1786 pas shumë anëkime që bëjtin popull' i Sanxhakut ndë Konstandinopojë, u vra me urdhërim të Sulltanit. E shoq' e tij (mbetur-e-ve) e cila ishte mjaft e pasur, me pëlqim të saj u martua me Kryepolicajin e Janinës i quajtur Ali Zot Agà. Ky me mjet të mëqvet të së shoqes ndë Stamboll, mandi të emërohet ndë vënt të Sulejmanit. Pra, Sundimtar i Janinës më 1788 ishte Ali Zoti që thamë, edhe i cili ndë kohën që zëmë ngoje ndodhi të jetë absent prej fronit, shkaku se kishte përmarshuar bashkë me të tjerë Pashallarë kundrë Tunës se ishte lufta midis Tyrqisë me Austrinë dhe Rusinë. Ndënë qeverim të këti dhe të së shoqes, anarhia ishte kulmuar ndë Janinë, nga shkaku se mildis ndënjësvet myslimanë ishin formuar parte të fuqishmë të cilët ishin gjithëmonë ndë kondikte se hahëshin kush-e-cili të marë kryetarinë. Përmbi këto vëndi gjëndej ndë një shtet të tmershëm, përdita ngjisjin vrasje dhe keqbërje mbë ç'do anë të kazasë.

Port' e Naltë dyke-e-lajmëruar për gjith këto

ngjarje të Sanxhakut janinës vendoj dhe i çoj Ali Pashës të mbledhë ushtërin' e tij dhe të xbresë ndë Janinë të shtrojë vëndin duke-mbajtur qetësinë gjer të emëronjë Divani nonjë Sundimtar. Andaj Ali Pasha ndë muajin Tetor të vitit 1788 passi lajmoj ndënjësit e sanxhakut që dotë shkelnjë me ushtëri për të përzënë çetat e kusarëve dhe për përmbajtjen e qetësisë posaçme, dolli nga kufiret e tij me nj'ushtëri të mjaftë, edhe kyke-kaptuar me shpejtësi malet e Pindos harrijti ne kazandin Prane që ishte ndë rrëzat e Miçëkelit, dhe aty kuqendroj ushtërinë. Bejlerët e Janinës i kapi tmerri kur u erth befas, dhe me tepër që Ali-Zoti s'ndodhej aty, dhe pandehjin se mos Ali Pasha vij të grabitnjë postin e Ali Zotit, përandaj me gjith që ishin të përçarë u bashkuan edhe bëjtin vendim t'a dbojnë s'andejmi. Mbledhë sa mundnë luftarë me Kryetar një djalosh të quajtur Asim Bej, edhe e goditnë me gjith fuqi afër kazandit Biedun. Beteja krisi e rreptë ndë krye, po pas nj'a dy orësh Asim Beu dhe shokët e tij të dërmuar krejt u ngutnë të përpraposen ndë fortesat e qytetit, Ali Pasha nuk' i ndoqi gjer brënda qytetit me gjith që po të donte hynte me ushtërin' e tij po nuk' e bëntë këtë sa as që ish i pregatitur për këtë masë e cila mandej të zërbiqte dhe vërejtjen e Portës kundër tij, edhe kësi farësh passoj fushatën e tij pas urdhërit që ish ngarkuar dyke perzekutuar kusarët edhe dyke-pastruar vëndin nga ç'do keqbërës. Midis këtyre ngjarjeve, ndë Janinë formohet një part Bejlerësh q'e dojin Ali Pashën; këta dërgojnë ndë K/pojë një peticjë ndë të cilën dyke u lutur i typjin Divanit emërimin e tij ndë fronin e Pashallëkut Janinës; Ali Pasha kishte dhe miq të tij të veçanëshm në K/pojë q'e përkrahjin edhe puna po vente mbroth. Po edhe parti tjatër me të cilin bashkëpunonte edhe e shoq' e Ali-Zotit [1]), nuk mbet pa vepëruar po dërgonte ndë K/pojë njëreës që kallëzojin veprat e Ali Pashës për lëvizje kryengritëse.

1) Qëhej Alisë edhe ishte motër e Mehmet Pashes Mizo.

Po Port' e Nalit dyke-mos-marë faro nër sy kallzimet kundër tij, pas pak kohë vulosi dekretin e emërimit Ali Pashës për Sundimtar dhe i Janinës, dyke-u-njohur Pashalikun i Janinës si pjesë e shtuar e Sanxhakut Terhalitës. U mbush pra dëshir' e flagështmes e Ali Pashës, dhe kundërvepërimet e Ali-Zotit u kottësuan.

Pas këto Ali Pasha vendosi për ndëvënt të tij ndë Thessali të birin Veli Bejnë me një keshillitar t'artë dhe të përvujtshëm, edhe fllloj me një zell të patreguarshëm përformimin edhe organizatën e pashallëkut të ri. Vepr' e parë e tij ishte nxjerja nga puna Spahinjtë edhe të tjerë nëpunës të cilët torturojin gjindjen e mjerë për t'u rrjepur me shumëfarësh shpikullia edhe padrejtesirra; kishte takuar shpeshherë ndë mes të ditës takuriqosjin, rrihjin, vrisjin, dhe kishin harrijtur ndë një të tillë grad paturpësije sa të rrëmbejnë gjëra edhe djelmosha as që çquanin ndë bukurië.

Disa nga anëtarët e partit që vepëroj kundër tij nga ndrusjtja se mos u çierte shun, dojin të ikëjn prej Janine' po Ali Pasha i thërriti dhe i këshilloj të mos ikin duke-i-siguruar se përveç që nuk' dotë persekutohen do-t' u ëpej edhe nëpunësië gjitëcilit pas merituarjes.

Kështarësh, ndë pak kohë u vendos urdhëri edhe legjislata e mirë mbë gjithë vëndin.

Mbas një mot kur mbretëronte Sulltan Selimi, Ali Pasha bashkoj çdo autoritët që kishte nevojë me mjet të së cilës përzgjëroj zotërimin e tij jo vetëm ndë Shqipërin' e Rrëposhme, dhe ndë Thesali, po edhe ndë tërë Morenë. Gjithë turmat e brigandëve i shtypi gjer-sa më s'dëgjohej as këmbë *hovdalë*.

KREJ V.

Ndë përqarkjen e Çarkovishtës, që ndodhet ndë jugë-përëndim të fushës Janinës ishte ndë ato kohë Tribë *(Bajraku)* i Suljotëvet.

I tërë vëndi që përmbëlidhet ndë këtë distrikt po

veçanërisht Suli është malësi edhe tumbe. Duke ardhur nga fush' e Llurës ndë veri, dhe duke shkuar malet e Paramithisë tfaqet së pari mal' i Zallëngës, edhe pak orësh distansë më tej janë malet e Sulit, nga të cilët më të çquarit quhen: *Flamuri, Guri, Gështenja, Vuçi, Kopasi*, edhe *Dyblini*. Katambtij' e këtyre mis që më të djathtë të burimeve të lumit Aber, shkon ndë veri edhe sos ndë rrëzat e kodravet mbi të cilat janë katundet Sistruni, Kllavica, edhe Tagari. Gjith-po-aty kanë qënë të katër katundet më të çquara të Tribët, d.m.th., Avariku, Qafa, Samonivs, edhe Suli. Ky qark ka qënë sheshi i shumë bllatimesh (therorëmash).

Dyke-shkuar nga Vuçi tek ndodhet Manastir i Romanojt ndë jugë, distansë një or'e gjymsë dirgjën rrënimet e Sulit ose të Kakosulit, të përndara këtu-këtje. S'andejmi duke-ecur gjith nga jugu nonjë gjymës ore hasim të tjera rrënime të Samonivës, edhe nonjë gjymës ore më poshtë edhe të tjera rrënime të Qafës; pak më poshtë gjith po n'aqë distansë rrënimet e Avarikut. Nga Perëndimi i rrënimeve Suljote si nj'a dyzet minuta larg, nallthohet madhështor shkëmbi konik i Kuçit dhe i Shën-e-Prëmtes. Nga mesditë' i Kuçit distansë 15 minuta është tumba e Birit e ndarë prej Kuçit me mjet të një bugazi tek shkon Aheri.

Mbi tumbën e Qafës Ali Pasha ka ngrehur një fortesë pasi pushtoj Sulin; ajo ndodhet edhe gjer sot po e rrëzuar. Nga gjithë pozitat strategjike Suljotët ndë luftat qe bëjtin me Ali Pashën vetëm në Kuç kishin fortesë të shëndoshë, në të tjerat pozita vetëm fortesime të përtashme trajtojin.

Më 1800, kufiret e Sulit ishin mjaft të ndera. Nga juga dhe nga perëndimi ndeheshin afro gjer ndë Lluçë dhe në Margarit, nga veriu dhe nga lindja gjer ndë Kurentat dhe ndë Çarkovishtë.

Që malësi e Sulit tek dirgjen tani rrënimet e katër katundevo, ka qënë e ndënjtur në kohët më të moçime duket jashtë ç'do dyshimi, me që vëndi është pajuar me klimë të kandëshme dhe t'ëmbël, edhe me vënde të mira për kulotë. Thuhet se ndënjësit

e epokës që zumë ngoje nuk ishin indigjenë po të ardhur. Po ndë ç'kohe ardhi ky popullim ndë këtë vënt edhe qysh ngjau ikja e tyre është bisedim që ka mbetur i errët gjër tanì. Shkrimtari Frënk, Pouqueville thotë që: ndë rrjedhje të shekujve vëndi ka qënë i ndënjur gjithmonë, edhe Suljotët nuk janë përyeç se sterrëpat a Epirotëve të motshëm të ciltë pas prishjes t'Epirit prej Paul Emilianit shpëtuan ndëpër malet dhe ndëpër shpellat, edhe se emri Sul është korruptë e emërit Sella, d.m.th., vëndi tek rijin më parë. Të tjerë shkrimtarë thonë që ndënjësit e motshëm të Sulit ishin mbetëna nga luftëtarët e Gjergj Kastriotit (Skënder Beut) të skur ndë Shqipërin'e Poshtme pas vdekjes edhe përndarjes të dinastiës së tij' ndë Shqipëri të Sipërme prej Tyrqve. Po m'e drejt'e fjalës nga sa dëshmon vëndi do të jetë kjo: Vëndi tek dirgjen sot rrënimet e të katër kryekatundeve Suljote me qënë i pandënjtur në gjymsën e dytë të shekullit XV, shumic e madhe shqipëtarësh të krështerë nga vëndet përqark Çamëriës ardhe dhe ngulë ndë të. Kjo kolloni, i dha emërin Sul katundit parë ndë të cilin u vendos, së-kur-se edhe në disa katunde të Shqipërisë e gjejmë këtë emër [1]. Më pas emëri Sul dyke-u-për gjithësuar i-u dha edhe gjithë tribut. Këta Shqipëtarë të krështerë u vendosnë ndë sul ndë kohët kur Toskëria ish e ngutur me të pahir për t'u islamizuar ndë shekullin e XV edhe këta dyke-mos-u-bindur ndë shtrëngimet e njëkombasvet të tyre për t'i gjyrmuar ata, u hoqnë ndë këtë vënt ku me ndihmën e naturës të vëndit munënë të myrohen nga ç'do rrezik. Ndënjësit primitivë të Sulit filluan ma-së-pari të katër katundet e para d.m.th. Sulim, Qatën, Samonivën edhe Avarikun. Suljotët ndahëshin në fise të origjinuara që nga Kryfisasi (Barjaktari) primitiv. Këto fise dyke-u-shumuar, në kohën kur ishin ndë vluk të fuqisë harrijtin gjer më dyzet; po më te lashta dhe më të shënuarshme midis tyre ishin fiset

1) Katundi Suli ndë kasá të Devollit

e Boçarenjvet dhe e Xhavellenjvet. Ndë gjithë-cilin fis kryesonte m'i çquarshmi Kryefisas i cili zakonërisht ishte edhe m'i lashtë nga mosha.

Krerët e fiseve të trupëzuar së bashku formojin Pleqësinë e cila kish detyra ezekutive dhe gjyqesh. Pleqësia rregulonte taksàtat e vëndit edhe rekrutimet kur ish kohë lufte. Kjo barrë u ngarkohej krerëve të ç'do fisi me që cilido Kryetar i anëzonte fisit tij. Përpara kësaj pleqësije shtrohëshin edhe çështjet politike dhe penale. Në ç'do çështje gjyqi, në pikat e para të ligjevet t'adoptùara zotojin zakonet e vëndit. Ndë subjekte përmi vendime seriòze, vjen fjala për lufte ose pagë, Pleqësia ftonte gjithë meshkujt e Tribit në miting të përgjithshëm, tek kishin të drejtë të çfaqnjë gjith-cili mendimin e vet. Zakonet e Suljotëve ishin pa as qime-ndryshimi posto të Shqiptarevet të gjithë Shqipërisë. I rrenjosuri zakon i vendettës (ahmarjes) nga i cili armiqësia sh' e përhershme nër 'ta, edhe fjala e naderit (besa, që epjin në bashkëvendimet e tyre, dëshmojnë kjarisht origjinën e tyre fjesht Shqipëtare. Gjithë këto përtregojin karakter'e tyre luftar. Ç'do Suljot i armatosur që ndë moshë mituràke edhe dyke-gjymnar të mëdhenjtë bëhëj pas pak luftëtar i sosur. Po edhe grat'e Sulit nuk bëjin më poshtë nga burrat si mëna dhe si shorte: Nër luftrat gratë merjin pjesë vepërimesh dyke-u-prurë municje dhe të haëme; shpeshhere u rrëmbejin armët burrave dhe luftojin në vënt të tyre për t'u fryjtur më tepër karajë. Përveç trimërisë gratë Suljote çquajin dhë nga bukuria të pajuara natyrisht [1]).

---

1) Për hir të kendonjësit suplimentojmë këngen e mëposhtme mbi bukurin e Suljotkavet nkarse e kunoftën Muza e Lahërisë:

Vlashëza mauile-ovrdhi,
Sikos me furkën dyke-tjerr';
Moj mike balli-Suljote,
Më treti sevdaja jote;
Mike moj, mike' e shoqit,
Mos ma shko përpara atmit,
Se ti ha ghi' i gohanit.
O gohan, or dere' i dhenvet,
Ndë ke besë, bierra ghevet;
«Ghuit s' jane për të vrarë,
«Ghuh' e bardh' ishë' për të parë».

Okupata m'e kandëshmë e Suljotëve ish jeta dhënare nër malet, edhe kjo mjeshtëri, më tepër u zhvillonte instiktin luftar. Ndë kohët e para të kollonizimit kur gjithësej shtëpiarët e të katër katundeve mblidhëshin si nj'a 126, faqia luftare ish' e vogël, po më pas, ndë dekadat e para të shekullit XVII (1700) popullimi u shtua nga refugjiatët të cilët nga frik'e Islamizmit përikjin ndë malet e Suljotëve. Dhe kështu ca-nga-ca të katër katundat u bënë një-embëdhete të cilat ndë kohë lufte nxirjin katër mijë burra. Pasi populli u shumua edhe resurset e vëndit nuk' mjaftojin, kjo gjë i nguste ndënjësit e saj në grabitje pronjash mi kuris të fqinjëve 'tyre. Procarët e katundeve të grabitura ishin shamësia myslimanë të cilët me mos patur përkrahje nga patronët e tyre nevojitëshim të lypin mëqësin' e invadorëve dyke-u bërë nër ta nenurdhratës tributi (*haraç*), edhe kështu me kohë Shtet' i Suljotëve u formua një si konstruktë politike kuriöze nga që subjektët e Sulltanit, bujqërit, shamë herë dhe ata parësë e janinës ngutëshin t'u paguajn haraç, për rusjtjen të çifligjeve të tyre. Këto të holla q'u merjin fqinjëve nuk hyjin në arkë të vëndit po q'do fis ose dasa tok dyke-udalë për-zot katundeve për të mprojtur merjin *haraçin* dhe nga ato një pjesë e ndajin nëpër klassat më të papasura; këto klasa rronin më shumë me rrëmbime dhe vjedhje mi kurris të fqinjëve.

Po dispozitat grabitëse të Suljotëve nuk' tfaqëshin vetëm nga ato që thamë më lart, po edhe me anë të të tjerash paudhësirra të cilat kishin ngutur disa nga kollonitë afër katundevet të Sulit të çatdhesohen, dyke-lënë pronjat a veta ndë dishkretë të invadorëvet. Kështu pra, përngulja e Suljotëvet ndë vëndet që s' ishin të tyre, edhe madhimi i Shtetit të tyre, i bëjtë Myslimanët fqinjë të ndërkryen kundë 'tyre me-që e shihjin që pronjat u ishin ndë rrezik prej këta fqinjë të rishmë. Që këtë epokë fillvan vërvitjet e muhamedanëvet të Paramithisë dhe Margaritit, të Janinës, të Nartës dhe të Delvinës kundrë Sulit ndënë kryesi të reprezentantëvet të Predominatës Sulltanike. Nuk dihen hollësirra të sigurta përmi keto

luftëra të Suljotëve me fqinjët e tyre, po vetëm dihet se me gjith shkeljet e parreshtura nuk mundën t'i farosin krejt se pozitat e tyre maltesore u ndihmojin shumë. Nga luftat me më rëndësië gojdhënjet komemorojnë këto që pasojnë:

I). E Haxhi Ahmet Pashës më 1721. II). E Mustafa Pashë Janinës, 1754. III). E Doç Bej Gardhiqotit, Sandimtar'i Delvinës, 1759. IV). E Maksut Agë Margaritjotit, Vojvoda i Nartës, 1762. V). E Hassan Çaparit 1772, edhe. VI). E Beqir Pashës më 1779.

Shkaktarë të gjithë konflikteve luftare ishin kurdoherë Suljotët të cilët si-kur-se thamë dhe më naltë invadojin në katundet e përqarkjeve fqinjë që ishin pronja të bejlerëvet më shumë.

Pas gjith këto që përmëntmë, kuptohet udobisht interesi që i-a donte Ali Pashës passi mori Pashallëkun e Janinës, t' u' a presë Suljotëve bovet e kuxuarshme edhe të përkulnjë dyke-dobëtuar fuqin' e tyre sa ish ndë shpargs. Përandaj posa u vendos ndë Janinë atý e hodhi vërrejtjen e parë.

Në këto kohë (1788—1789) Suljotët ndodhëshin ndë një lëvizje më të madhe nga të tjerat. Dyke krisur lufta midis Rusisë dhe Austrisë kundër Tyrqisë, Perandoresha Katerina me mjet të agjentëvet të saj ngacmonte popujt'e krështerë subjektë të Tyrqisë ndë lëvizje kryengritëse kundër Portës. Një nga hicet ku u drejtuan këto intriga ish' dhe vatra e Suljotëvet, të cilët të kobsur nga propagandat e agjentëvet marin armët dhe me fórra shkelin krahinat që ishin ndën' urdhër të Ali Pashës, dyke-i-plaçkitur pa ndonjë farë ndrojtje, edhe prunë ndë rrezik çdo komunikatë rrugash.

Përpara një shteti të tillë, Ali Pasha i penguar nga punë të tjera s' mundej të ngrehte pllane vërvitjeje kundrë Suljotëve, vëtëm e gjet me udhë të çonjë një trup 3000 ushtarësh për të zënë pozita të forta rreth Sulit; që me këto mjet të ndalnjë invazjet e tyre ndë viset e ndën' urdhër të tij. Kjo ishte një masë e përtashme duke-pritur rast më të mirë për t' i goditur ndë qoftë se nuk' qetohen, edhe nërmjet këtyre kthen atenejën ndë tjatër anë

të sundimit tij që dhe ajo i përkiste qeverisës publike.

Në fushën e mezit të Vijoshës edhe në distriktin e Konicës ishin 22 katunde muhamedanësh te cilat përbëjin krahinën që quhej Karamurát. Ndërjetësit e kësaj krahine përqafosnë Islamizmin më 1760 ndërë panëngjymet që pasojnë: Këto katunde ishin të krështera ndënë parohië të Peshkopatës së Pogonit. Më gjith' që hiqjin të këqiat e dheut nga fqinjet muhamedanë rezistuan ndë këto vuajtje gjer më 1760, kur venduan të propitiojnë perëndisiën me mjet a-gjërimesh edhe pocaqi trupi; ndë qoftë se i nallti s' u-a ndërgjon lutjet e tyre, të kthehen ndë adhurim të Muhamedit. Më kot Peshkopi u kujtoj impietëtin e një vendimi të tillë, Karamuratasit agjëruan në Kreshmët e Mëdha të ati viti si as kurrë herë tjetër, edhe kur mbërriti nata e Ngjallijes dhe panë që nuk' u pruri as nonjë shërim të keqësiavet, mohuan fen' e Krështerë dyke deklaruar që përqafosin Myslimanizmin.

Të rishmit Myslimanë të cilët patnë vuajtur gjer md' atë kohë nga fqinjet tjatërlëas, ndë pakë kalim kohe ndënë krahët e fëts së re u bëjtin të këqij dhe pa masë të tmershëm mbi kurris të fqinjëvet tyre të krështerë dhe myslimanë pa çquarje, dyke-grabitur, dyke-vjedhur, dyke-vrarë dhe dyke-bëjtur gjithfarësh keqbërje që mundjin.

Ali Pasha nuk' ish' e mundëshme t'a duronte këtë dezëdlinë ndë këtë vënt të sundimit tij, përandaj çoj një fuqi luftare të mjaftme kundër Karamurátasvet, kapi parësin'e tyre, ndoqi dhe rrebeshëj ata më keqbërësit, edhe kësimjeti i shpëtoj për gjithëmonë vëndësit e krahinavet të Pogonit dhe të Përmetit nga frushkullim i paduruarshëm i Karamurátasvet. Gjithpo-këtë mjet përdori edhe kundër bejlerëvet të Konicës të cilët ishin të vërtetë tirranë mbi kurris të klasavet rrëposhme të popullit, dhe bëjin të panumërta keqbërje dhe vrasje.

KREJ VI.

Ndë vitin 1790, duke-vazhduar lufta e filluar nërmjet Tyrqisë me Rusinë dhë Austrinë, Ali Pasha mori urdhërim prej K/pojës të bashkohet me Rumeli-Valinë i cili ndodhej ndë anët e Tunës, edhe ay me shpejtië përmarshoj me një ushtëri luftare të madhe të cilën e rekrutoj ndë Toskëri dhe ndë Thesali. Nukë dihen pikë-pas-pike vepërimet e tija ndë këtë fushatë, po traditat thonë që bëjtë çudërra të cilat tregojin superioritëtin e tij nga Pashallarët e tjerë të Tyrqisë. Më 1791, ker lufta ishte ndaj të mbaruar edhe po bëheshin marëveshjet per paqë, Ali Pasha dykë-parë që s'ishte nevojë të bumbasë më kohë edhe me që çështje të sunimit të tij e lypjin të vij ndë Janinë, kerkoj lejë prej Divanit e cila ia dhaj edhe dyke-marë pas më të shumën e ushtëriës tij mbërrini ndë Janinë.

Ndë kohë të absencës Ali Pashës, punët ndë Toskëri nuk' mbenë të qetuara. Suljotët as një dit s'i prajtnë lëvizjet kryengritëse dyke-përsëritur invazjet e përzakonëshme. Po sidomos, këtyre invazjave mà së sosmi mundi t'u vë-jë krusmë trupi ushtëriak që kishte vendosur Ali Pasha nër positat afër kufirevet të Sulit. Ushtëri e Ali Pashës dyke-u-vërtitur pa rreshtur kundër invadorëvet i rxoniti të përcaktohen nër më të ngushtmet kufire; këtë herë Suljotët humbën gjithë pshatrat e Tomorit, edhe më vonë, 1790—1791 humbën edhe të tjera 10 katunde të përqarkjes jugore të Çarkovishtës, dyke-u-prapsur nga kufiret e tribit gjer te Liak'e Boçarit.

Mbas-si u kthye Ali Pasha nga fush' e luftës sikurse thamë, dhe dyke-parë që këta bij të egër të naturës nuk rijin të qetë, vendoj që me mjet të një force të madhe t'i përkulnjë me kohë. Edhe pra ndaj gjymsës dytë të vitit 1791 mbeti dyke-u-shlodhur ay edhe ushtëria e kapitur nga lufta e Tunës. Më 1792 filloj prepnrëtat edhe gatiti një ushtëri prej 10,000 burrash. Më 15 Janar Ali Pasha vetë ndë ballë të ushtërisë, hypur mbi kalë të bardhë, mori rrugën për ndë Sul, nek edhe adversorët kishin bërë pre-

gatitje për defensivë. Kur harrijti ndë Shtat Katundet, pshatrat i gjet të shkreta se vëndësit ishin t' hequr nër gërgat e malit.

Përpara se t'i goditnjë dërgoj dy kasnecë për t'i lajmuar të binden ndënë sundim të tij duke-u-premtuar lirië të plotme. Kryetarët ose Kapedanët e Tribit passi bëjtin një këshillë midis tyre, vendusan të mos binden fare po të kundrështohen gjer së sosmi, edhe u përgjegjnë kasnecëvet që Sulin vetëm me gjak munt t'a marë tjetrazi ata nukë përepen. Mbassi përcaill kasnecët, bëjtin një këshillë të përgjithëshme luftare pas së cilës vendusan që: të zbrazen katundet, Samoniva, Suli, edhe Avariku, të sigurohen gratë dhe fëmija ndëpër shkëmbënjt' e paqasçëm të Qafës, edhe burrat e pushkës të zënë pritat ndë ngushtinat e Qafës, nër gryket e këqo të malit Shën-e-Prëmtes, si edhe ngushtinat ndërmjet tumbevet të Birit edhe të Kuçit; të tjera trumba më të vogëla të përpshiben nër të tjera pozita të ndorëshme, prapo një tjatër trumbë të zërë pritë ndë rrëzat e Kuçit.

Ali Pasha me të marë përgjigjjen e Suljotëve therriti gjithë oficerët e tij edhe u vendua t'u vërviten Suljotëve ndaj agimit të ditës 20-të të Janarit, Kështu passi e regulloj mirë ushtërinë, dha parollin e vërvitjes kundër Suljotëve të vendosur në pritat e tyre. Me gjithë soliptërinë të naturës vëndit, Shqipëtarët Alipashalias u turrën përmi pozitat e Suljotëve të cilët dhe ata u përgjeqnë me zjar të gjallëshm edhe pas një beteje burrërishte prej të dy paleve, Suljotët u ngutnë të përpraqsen përpjetë malit; por u ndeqnë këmba-këmbës nga Alipashallaskt të cilët nuk vonuan të zaptojnë edhe katundin homonym, Sulin. Ushtëri e Ali Pashës tani ndodhej ndë kërthizë të Tribit pa hasur tjetër kundrështim serioz përveç një përpjekje afër Qafës me një numur të math Suljotësh të fortesuar ndë dy kulla t'aferta ndë të cilat passi ndeqnë garnizonën s'andejmi, dërmuan dyert edhe hynë brënda dyke ndezur zjar mbi Suljotët e brëndëshmë të cilët si e panë që dotë vritëshin të gjithë duall nga një mazgall' i kullës dhe muar rrahon përpjetë. Po përpjekja m'e madhe ish beteja nërmjet

grykavet të Kuçit dhe të Birit nek të dy palët adversore një-kombas shprovuan trimërinë, Aty ishin mbledhur gjithë Suljotët edhe po prisjin ushtërin' e Ali Pashës, e cila dyke harijtur u vërvit kundrë ngushtinave të para ku passi shtinë ndë dore disa pozita të shendoshta ndënjtin të prehën pak-herë edhe përsëri të pa-mbajtshëm u turrë kundrë fortesimeve të Suljotëve ndë pozitat e Qafës. Zjarri i paprajtur dhe i përgjakshëm i përçau rjeshtat e Suljotëve, po prapë muatnë të rezistojne ndë pritat e forta mjaft orë, aqë sa turrjet e vërnikshme t'Alipashaliasvet ishin pa efekt nga që s'muntjin t'u zbukojnë ballët e tyre dhe nga ky shkak edhe ziar' i Suljotëve të vendosur në brinjët e shkëmbënjvet i hante shëmtinar të këtijsmit. Beteja po zgjatej disa orë dyke-mos-u dhënë rast Alipashaliasvet të bëjnë çap përpara dhe e sosmja, zhegu i vapës edhe ashpërinset e luftës i nguti të dy palët adversore të kapitur t'a rreshtin dyfegan. Ndë këto çaste si përmëndin gojdhënjet u tfaq një episod i cili influencoj krizën e luftës; Grat' e Suljotëve të përikarn ndëpër shpellat e Qafës dyke-mos-dëgjuar më klithmat dhe brohoritët e luftës u shkoj mëndja që ushtarët e Ali Pashajt dotë kenë hyrë ndë ngushtinat andaj dyke-u-formuar ndë një trumbë u turrë për nde vëndi ku kërcistë pushka, edhe dyke-flakur dhe rrungullisur befas gurrë të mbëdhenj përmi Alipashaliasit i ngutnë të prapsen pak hapa. Atëhere Suljotët dyke-përfituar çastin psihollógjik, rrudhë dhe ata me jatagantet xhveshur dyke ndjekur adversórët të cilët zunë të ikin të parrjoshtë edhe më tepër kur papandehur i atakój një tjetër trumbë Suljotësh të pshehur ndë mójet e rrëzavet të një mali. Ndë këtë prapsje thuhet se ushtëri e Ali Pashës pësoj humbje të mëdha; gjër më 300 përmëndet numur' i të vrarëve dhe të të plagosurve. Nga Suljotët 80 ranë të vrarë edhe përmi 100 të plagosur. Midis të vrarëve përmënden Kiço Xhavella i cili u vra ndë një kullë përjashta ngushtinës bashkë me 16 shokë.

Ali Pashaj po pritte lajmet e përfundimit luftës ndë Bogorçë, edhe passi i mësoj, ngrihet dhe shkon

ndë Janinë dyke-lënë një fuqi të mjaftme ndë kufiret e Sulit. Kështu sosi e para shpedite kundre Suljotëve. Si harrijti ndë Janinë, Ali Pasha ishte afermënç që s'mund t'a lente këtë çështje pazgidhur, po duke nërmejtuar që s'ishte rast i posaçëm për masa ekstréme çoj nër 'ta kasnecë njerës besnikë të cilët pas shumë biseda me Suljotët, lidhën traktat me kondita të hirëshme për të dy anët.

Që nga marëveshj' e sipërme kaluan dhjetë vjet nër të cilët Suljotët ndënjtin, sidomos, të qetë. Ali Pasha u përmbushi gjithë lypjet dyke-u-dhanuar edhe mjaft selishta fushe që të mundjin të përmbahen. Po pasi siguruan gjithë ç'u duhëshin, pas jo shumë kohë u rbyn grindje ndë farrë. Dy vjet pas traktatit të paqës kur vdiq Ekzaktari Llambro Xhavella i cili me që edhe nga fisi edhe nga cilësi' e tij qubej si i ligjëshmë kryetar i Tribit, Suljotët proklamuan ndë vënt të tij të birë Foto Xhavellën, i cili ishte nga mosha shumë minór. Ky preferim na e hidhënoj plakun Ikefar Suljot, jorgji Boçarin i cili dhe ay çquhej nga fisi edhe nga trimëria; ky duke-kushëdërnuar vethen si të degraduar se thoshte, që gradi që i-u dha Fotos i meritonte këtë së ancë plak, mori mërzi të madhe edhe iku nga mbledhja dyke-u-kanosur që s' dotë lente dy gurrë bashkë ndë Sul, edhe vajti ndënj mjaft kohë ndë peshtën Katund' i vjetër; aty jo vetëm që s' përzihej ndë as-edo-një çështje të Tribit, po si dotë shohëm hyjti dhe ndë marëdhënie me Ali Pashën.

Ali Pasha mbassi me Suljotët mbaroj përnjimend, kthen atënjëhë e tij mbi të tjera vënde të sundimit tij tek ishin tfaqur kompllote kryengritëse kundër tij. Të tilla lëvizje kish kupëtuar ndë përqarkjet e Çamerisë. Disa bejlerë dhe agallarë, grabitës të gjindjes së ngratë, dyke-garë fuqin' e 'ti që po shtohej nga dit dhe duke-ditur që ndënë sundim të tij s' dotë kishin lëmën e ngahershmë, po bëjin marëveshje midis 'tyre dyke-ngacmuar edhe Suljotët që t' i kenë aliatë. I'ërveç këtyre, edhe fqinjët sundimtarë. Pashaj i Beratit dhe i Delvinës e shihjin me sy të keq madhimin e 'tij, dyke-ndihmuar ç'do armik

të Ali Pashës. Andaj, Ali Pasha dyke-parë që, i qërkuar prej kaqë shumë armiq enkë mundej t' i mbërrinte dot qëllimit të tij, floj disa nga parësi' e vëndit, edhe passi u numëroj qëllimet e naltа po dhe të mira për vëndin, i bindi të jenë me krahun e tij. Edhe ndë kohët kur ndënëmihte kundër sundimtarit të Beratit, Ibrahim Pashës, m'anë tjatër kish hyrë edhe ndë tratative mbleserore me 'të. Ndë Gusht të vitit 1793 vloj dhe nsori të dy bijat e Ibrahimit për bijt' e vet Veliut dhe Myhtarë. Ky nermartës e qasi me kompetitorin edhe i pruri shumë dobi ndë pllanet e tija për të pritmin.

Ndë periudhën kur Ali Pasha ngrehte pllane për independencën e vëndit që kish' ndënë sundim, jo shumë larg këssaj shkeme konduktohej Pashallëku i Shkodrës. Sundimtari Kara Mahmud Pasha dyke ndjejtur vethen e'tij mjaft të fuqizuar për t' i bëjtur-ballë Suveranit të tij (Sulltzuar), edhe tue-bashkëpunuar me disa Bajraktarë të Shqipërisë Sipërme, naltoj flamurin e kryengritjës kundër Portës [1]).

Kara Mahmudi e kushideronte vethen e tij si deshqendant të Skënder Begut; sundonte pothuaj pjesën më të madhe të Shqipënisë Sipërme, edhe ishte si një suveran gjysmës-independent. Pra, nërmjet Pashallarëvet të Rumelisë qëju urdhërunn prej Portës që të përmarshojnë kundrë të ndërkryerit ishte dhe Ali Pasha, i cili me vrap më 1794 passi rekrutoj një trup të math ushtërie (mëdis të cilëvet edhe shumë Kapedanë të krështerë me shokët e tyre), marshoj së pari kundrë Kara Mustafa Pashës Oborisë, i cili ishte aliat i Kara Mahmudit Shkodrës.

Passi theu edhe ndeqi vigorisht kryengritësit e

1) Këng' e marshimit Poetës kundër Kara Mahmud Pashë Shkodrës me 1794 (Mbleta Shqiptarë, Th. Mitko, faqe 152).

Eudhni mendra, pleni mendra, A nierrni kuka me shkallë!
E nesa Shkodrë ç'ka bridda! More kaldup-shaltoare-gjëmë,
Tre Vezirr, por si qena! Çanohallën qaje me lot.
Mahmud Pashën me brenda; Zogt' e malet e harrosë,
Tre Vezir' e njiatë pashaj, Të shkoj gjëja e bryt sod.
Të gjith' bëhnë të marrë. Të vras dhe i fshirasë!...

fortesuar ndë Korçë dhe ndë Ohri, i shtia ndë dorë këto dy qytete edhe pushtoj gjithë pozitat e fortesuara t'armikut. Ndë këtë sukçes betejash Ali Pasha mori prej Sulltanit titullin «Asllan» d. m. th. Luan.

Po sukçeset që kurorëzuan armët e Ali Pashës, nuk ngjau gjithë ashtu dhe me ushtëritë Sulltanase që ishin vërvitur kundër Krejit të revollucjës, Pashës të Shkodrës. Ushtëria Anadollake që luftonte Kara Mahmudin më ç'do anë u dërmua dhe u shtyp prej trimave Shqipëtarë të Shkodranit aqë shëmtuar sa pas di-ca betejash të përgjakshme, Pashallëret e Rumelisë me s'dinë nga të përprasen, prapo triumfonjësi Krvekumandan ndë ballë të Shqipëtarëvet të tij dyke-ndjekur këmba-këmbës ushtëritjë Sulltanit shkeli gjer ndë Maqedhoni dyke-u-kanosur që dotë baresë edhe kundrë kryeqytetit të Perandorisë Port' e Nallë erdhi ndë një shtet aqë të dobët, sa u ngut, (dhe si-kur-se duket nga frika se mos Kara Mahmudi kishte marëveshje me Ali Pashën e cila harminte vetëm të ishte edhe hyrja triumfore e të dyve në kryeqytet ish e padyshimtë), ndë çastin e kritikshëm jo vetëm t'a amnestojë atë edhe kompliçët etij, po i konferoj edhe gradën e Vallut Rumelisë bashkë me postin që kishte.

Pas mbarimit të përmarshimit që përfundoj me përkuljen e Portës së Nallë u kthye dhe Ali Pasha me ushtërin'e tij ndë Janinë. S'mbetet dyshim që këto ngjarje të cilat i vigjëlloj me syt'e vet, i ndihmuan mjaft për trajtimin edhe kultivatën e farës t'independencës edhe ndërkryerjes kundrë Dovletit me që kishte aqë prova të gjalla për ngathësiën e guvernës Ottomane.

Sundim'i Ali Pashës më 1796 ndehej gjer ndë vitet mesditësë t'anëdetjes Toskërisë, po disa katunde ant-detëse ishin në duart të Venecjanëve dhe të Pashajt të Delvinës. Prapo krahina e Nartës me buzët e mëngës së saj që ishin pronj'e Perandorisë edhe qubështa të mëmës-perandoreshë (Validé Sulltanës), qeverisej prej një vojvodë i emëruar prej Stambollit. Ali Pasha në pllanet e tija për t'u përzgjeruar kishte nevojë do-e-mos për rrugë-dalje ndë det, për një liman pronjak si kur-se edhe për një

flotillë e cila i duhej për qëllimet e mëtejsme të tija. Andaj pra atenejën e tij e kthen pik-së-pari te Vojvodllëku i Nartës si më i ndóbështm për t'u pushtuar, edhe me nëmjetimet e miqvet tij ndë K/pojë pas kohe mundi t'a pronjësonje edhe këtë vënt.

Passi u bë zot i Mëngës të Nartës nuk vonoj të trajtonjë ndë arsenall të Nartës një flotillë proj disa anije lufte, ndë të cilat Kapitanët edhe nafterit i kishte të gjithë të krështerë.

KREJ VII.

Ndë këtë periudhë kohe, afër Epirit po bëhej një ndryshim politik që kishte të bënjë jo pak ndë Shtetin e Ali Pashës.

Prishja e Statu-quo-së ndë Evropën qëndrore që u bë me mjet të kryengritjes së madhe të Francës edhe sukçesset e armëvet Frënge ndënë Gjeneral Bonapartin, efektuój edhe përndarjen e Demokratiës Venetikut, pas së cilës me mjet të traktatit të Campo-Formio-s nisiat Joniane që kishin Venecjanët hyjin ndënë pushtim të Frënqvet. Direktorati i Përgjithëshm Frënk emëroj për administrator të vëndit pushtuar Gjeneralin Gentili, i cili nallroj më 5 Korrik 1797 flamurin tri-ngjyror mbi fortesat anëdetëse të Toskërisë si ndë Parge, Preveze, Vonicë dhe ndë Vuthrot. Këto dependenca të Shtetit Jonian kishin një importancë të madhë për demokratinë Venetike, jo vetëm politike dhe tregëtare, po edhe ushtëriake; I mbrami Proveditor i Statnisiave, Witman-i, ndë vitet e fundit t'administratës tij tue-mos-patur fuqi të mjaftme per të përpraposur armiqtë që kanoejin Shtatnisiat, pat marë ndihma të mjafta prej popullit Toskërisë. Bregdetas (Himarjotë) kishte 809 burra luftarë ndënë kumandë të Vasil Prifti, Pargjotë 120 burra, Vonicjotë 500; gjith-po-ashtu proporsionisht i ndihmuan flamurit të Shën Markut edhe Suli dhe Preveza. Kësi-farësh me mjet të fuqisë armëve gjer nd' atë kohë i mbante lark detit Pashat e Kontinentit. Që nga beteja navale e Nëbahtit ndë të cilën

u dërmua krejt fuqia maritime e Tyrqve, as një vapor lufte i Tyrqise nuk kish dëpërtuar ngushtinat e Korfuzit, edhe kështu e kishin ndë dorë lirin e detevo, të Jonisë edhe t'Adriatikut.

Ali Pashaj i paravëzhgoj shpejt-e-shpejt ndryshimet politike që u bënë edhe dobimet që munt t'i vijin pas fqinjëzimit të tij me Frëngtë; andaj pra vrapoj të vinjë ndë marëveshje me Komiserin frënk duke-u-shfaqur partizan i flagët i adoptimit të kanuneve të Francës, e. t. j. M'anë tjatër edhe Bonapartit i cili ndodhej krye-gjeneral n'Itali, pa harijtur ushtëritë Frëngo ndë Shtatnisiat, me mjet të agjentit Konsullor të Francës ndë Artë zotniës Duprë, i çon një letrë tue-i premtuar tratime miqësorë [1]). Ali Pasha

---

1) Letr' e Ali Pashës mbë Napoleon Bonapartin e datuar më 1 Qërbor 1797.

«Respekte edhe veneracia që ndjenj mbë ju, Gjeneral, edhe mbë kombin t'ënt të math e të pështetshëm, më bëjtin që të mbilyp miqësitën tënde. Dyke-gjyrmuar shëmbëllin e zorarhat t'im, përmbush dëshirën e përzëmërt që ndjenj. Prova të ndjenjavet miqësishme kam dhënë përherë nër gjithë hasakqytetarët t'anj të cilët pata fatin e mirë të njoh brënda ndë vëndin e «undimit t'im, edhe veçanerisht ndenë-konsullit t'anj të këtushmëj zotniës Tosoni edhe agjentit t'anj ndë Artë, zotniës Duprë. Këta u ndodhë dëshmitarë të gëzimit t'im kur mësova v'toriat t'ënde, edhe të urimevet t'ime të kulluara për prosperëtitën e demokratitës.

Të mëdhajat punëra t'ënde heroike, Gjeneral, të cilavet u habitem bashkë me gjithë botën, gërmojnë tek unë dëshirën që të kamatonj miqësitën t'anj personale, prapo takuarja e zëmërbaqjavet t'ona liftare, është garantië e sigurt për mua që do t'a ftonj miqësin t'anj.

«Dotë jetë shansë e kënaqëshme për mua të mar një provë të vogël për këtë, edhe të shtrëngonj më agushtë lidhjet miqësore me heroin e Francës; edhe ndjenj një të vërtetë volëndim kur gjatonj edhe përkrah cilin-do frëngë që të hynjë ndë kufinet e provincavet t'ime.

«Këto ndjenja, Gjeneral, më japën kusinë të kërkonj prej teje lirin, që të më huajsh për një ose dy vjet, dy mësonjës të vlefshëm të artilerjës edhe dy bombardistë, të cilët dua të jenë kurdoherë ndënë urdhërimet t'ënde. Të lutëm pra t' i dërgosh sita me mjet të Zotniës Duprë, mbë të cilët dotë jem i përgjegjëshëm si-kur-se edhe për shpagën e shërbënevet tyre të mira, edhe dot jem përgjithëmonë mirënjohës për këtë hir. Dëshëronj prej shpërtit, Gjeneral, të më tiaqet koha e rastme që të munt të të jap prova të veneratës edhe të devotimit t'ime.

shpërrente që Krye-gjenerali frënk mundej t'i ishte i dobishëm ndë disporitat pushtonjëse të cilat «Luani» i paravëzhgonte nër bërjet e tija d. m. th., për të pronjësuar dì-on ose të gjitha qëndresat e anëdetjes Toskërisë të cilat tjetër herë ishin të Venecjanëvet.

Napolon Bonaparti, edhe me proponim të tij Drejtorâti i Parisit pas pushtimit të nisiave Ionïane edhe pas hyrjes vitoreshme t'ushtërive Frënge ndë Dalmati, filluan të ngrehin më fashtë pllanet për pushtimin e gjithë Sinisiës Ballkanit; këto pllane më von muar mish e éshtra me anë të marshimit për n'Egjyptë, (1798) [1]) edhe pas propozimeve të cilat Bonaparti si Perandor i Frënqvet, i shtroj aljatit tij Perandorit, Rusiës Alexandrit I-rë. Nga këto shpjegohet promptituda që trego Gjenerali frënk për të ardhur ndë marëveshje me Ali Pashën të cilin dhe si sundimtar të një vëndi që fqinjëzohej me të ndë Shtatnisiat, qëllonte t'a këtë dhe organ që t' u shërbenjë qëllimevet të tija politike ndë gjëndjen që ndodhej atëhere shteti Ottoman; përandaj edhe letrën që i çoj Ali Pasha, Napoloni e botoj ndë gjith' organët e shtypit atëhershëm, prapo administratorit të Nisive Ionïane, Gjeneralit Gentili i urdhëroj të dërgonjë te Ali Pasha një kasnec i cili t'i lingëllonjë disponitat e tija dhe t'a sboqëronjë atë ndë interesat e Francës. Bonaparti dyke-parashikuar rrukullimin e Shtetit Ottoman, ngulmoj për pushtimin e nisiavë

---

1) Marshim i Napolanit I-rë kundrë Egjyptis. (Mbl. Shqipëtare, f. 154).

Ingjilisi orgjira dertë,
Shtrëtin Frëngjvet u-a parti,
Stambolli i bani në mrekët,
Hapi-e rriu' e bënu gjëlë.
Gali mjerin çë-e,
Se me lynë jam i ngratë,
Francezin e ke me hitë,
E po t' bie Bonapërti.
Francezi me gra e kurva,
Ndë Misir vajt' e u derth,
Bonapartit i pëlkiti shurra,
Kur e shtini Turku ndë rrëth.

Ingjilezi Turkut i-a ba shoq,
Me-t arth kokat ktë dushmanit,
Ndë Abuqir dunâvën i-a dog,
I zaptoj gryçën e limanit.
Edhë ay Nelsoc i ngratë,
Po rnun ni stica nunë,
Pa de, se ç' bën Bonaparti.
Me i kcyre Turkut ndë shpinë.
Edh' ay Moskof lanëti
Thotë Turkut jam me lynë,
Gjëdinë e rrafshi dertë,
E gjëtë ndë Perëndinë,

Ioniane edhe për të tjera qëllime, po veçanërisht, që të ndodhet përanë shtratit të lëngonjësit që të muntnjë, ndë orën e vdekjës, të marë pjesën që i bie.

Pas ca kohë vjen ndë Janinë prëj Korfuzit kasneci Brigadieri-gjeneral edhe azhutant i Gjentilit, Z. Rosé, të cilin Ali Pasha e priti me gëzim të math dyke-i-bërë gjithë ndërimet që meritojin njëj kasneci te dërguar nd' emër të Bonapartit. Kasneci frënk, nuk pandehu duket me kë ka të bënjë edhe nga fakset e tija duket që vepëroj me paméndësi, përandaj së shpejti ra ndë trap t' Ali Pashës, i cili dyke-përfituar nga ngathësi e atij e lajkësoj që ka për të qënë përgjithmonë miku i Francës, i tregoj ati për ednlimet e padrejta që patnë ata dhe ay ndë kohë të Venecjanëvet për të dëpërtuar ngushtinat, edhe i lypi që Guverna Frënge t' i apë lejë përluodrimi ndë ngushtinat edhe t'i qedoje ati Vathrótin. Më pas i deklaroj që si shpërblim të këtyre dotë jetë i lumur t' u furnizojë gjithë ushqimet edhe të tjera posaçë të Korfuzit, punë e cila ishte shumë e rezikshme për Frënjqtë nga shkaku i sipërtendëncës të flotës Inglize. Kasneci frënk i premtoj Ali Pashës që do t' i-a shtronjë pretencjat Gjëneralit Gjentili, edhe pas një dit u kthye prapë ndë Korfuz i kënaqur prej hospitalitétit të fqinjit të ri. Pas ikjes të kasnecit, Ali Pasha u dërgoj Frënqvet të Korfuzit ushqime me të tepër, nër të cilat 500 që 'te mirë edhe 200 deshinj; gjithë-po-ashtu i furnizonte të ngrëna edhe flotillës Frënge që ishte ndënë kumandë të Admiralit Bruys.

Kasneci Rosé pasi ardhi ndë Korfuz i komunikoj Gjentilit një-për-një kuvëndimet me Ali Pashën sikurse edhe kërkimet e tija, po Gjentili dyke-u-bërë m'i shkathët nga azhutant' i tij i dërgon Bonapartit dyke-i-shpjeguar proponimet e Ali Pashës të cilat i kushideronte të dëmshme për interesat e tyre, edhe Bonaparti i-a aproboj vërtet mendimin e tij që nuk lipset t'i bëhet asnonjë çedim ndë tokën e interesavet të Francës, po shtonte që Franca kurrë nukë dotë shihtë me sy të keq madhimin e fuqiës Ali Pashës, mjafton vetëm që ajo të mos bëhet për dëm

të Francës [1]). Ndë këto fraza të letrës dyke-parë Gjentili dëshirën e Bonapartit përmi lejën a dëpërtimit ndë ngushtinat, i-u përgjeq Ali Pashës dyke-i-deklaruar që Guverna Frënge i ep lejë të plotme përhundrimi ndë ngushtinat.

Të tilla pra ishin dispozitat e Autoritétevet Frënge ndë Korfuz, kur ndë prëndverë të vitit 1798, Ali Pasha vendoj të shkelnjë Bregdetin (Himarën), nga arësyet që dotë sholiim më postë.

KREJ VIII.

Ndë anëdetjet e Labërisë, ndë një sërb-malesh, banonte një fis Shqipëtarësh të dëgjuarshëm për trimërit' e tyre. Ky fis (trib), ishte Bregu-i-detit, (Himara e atbershme dhe e sotme). Ndë këtë vënt vëndojin asi kohe katundet Shën-Vasil, Nivica, Lukova, Sinica e, t, j., të ndërzurdhuara, formalisht vetëm prej Mustafë Pashë Delvinës. Arësyet armikësore të Ali Pashës kundër Bregdetarvet u javitnë nga shkaku se ata përkrahjin me mish-e-shpirt Pashën e Delvinës, i cili i ngacmonte të bëjnë kryengritje kundër Ali Pashës. Me gjith' atë, ky u pat proponuar disa herë të rinë të qëtë dhe të mos u mbajnë-vesh intrigavet të Mustafa Pashës, po proponimet e keti nuk' i-a pranuan, edhe tentativat e tija që të shkelnjë Bregdetin nga an' e tokës kotë-soheshin nga çetat kryengritëse të tyre. Përandaj pra, pas marëveshjes me Frëngtë, vendoj të vërvitet kundër këtyre çetash nga an' e detit duke-shkuar ndëper Korfuz. Kështu, kuqendroj ndë Sallahorë një trup prëj 12,000 ushtarë ndënë kryesi të Isuf Arapit, të cilët hipnë flotillën edhe dyke-lundruar ndaj anëdetjeve të Bregdetit, debarkuan pranë katundeve Shën-Vasil, dhe Nivica, ndë liman' e vogël të Llu-

1) Është interes' i Demokratisë, thoshte letr' e Bonapartit, që Ali Pasha të pashtanjë një vënt të math, që të mundnjë t'i përkrahjë gjithë' adversorët e tij, edhe kështu të mundnjë të bëhet një sovran i fortë, për t'i prurë shërbime Demokratisë t' one.

kovëa. Passi zbritnë ndë toke, Isuf Arapi dërgoj ndëpër katundet diss kasnecë ndek i ftoj Brekdetasit të vijin ndë marëveshje me 'të n' emër t' Ali Pashës. Po ata ndëvënt që t'i epjin përgjigjie, vranë dy nga kasnecët kur të tjerët passi me-zi shpetuan vajtën dhe i dhanë zë Isuf Arapit për gjithë të ngjarat. Dyke-dëgjuar këto Isufi u mbush ndë mërië, edhe passi pjesëtoj ushtërin' e tij mbë dy detashâta, u vërvit kundër turmavet kryengritëse të cilat i shpërndau dyke-vrarë diss qindra prej 'ta; kryengritësit e Shën-Vasilit të ndjekur prej Isuf Arapit hyjtin ndë një kishë, edh' aty u ndes një betejë e përgjakshme midis Bregdetasvet dhe Alipashallasvet, dhe pasi u vranë dhe u plagosnë nga të dy anët mbi 2000 shpirt, kryengritësit dyke-pare që rezistenca e tyre ishte e kotë, ngritnë flamur të bardhë për shënjë faljeje edhe u përdhunë mër duart' e Isuf Arapit[1]). Nga zroberit 14 Kapedanëve u prenë kryet, edhe të tjerët u prunë ndë Prevezë. Përfundim i përkuljes të Bregdetit ishte përngulj' e Ali Pashës ndë anedetjen e kundrejt Korfuzit me mjet të pushtimit të disa pozitavet strategjike, nga të cilat Manastir' e Shën-Vasilit e kështjellój një-me-një, edhe ndaj limanit të gjerë të Panormit ngrehu fortesë; kësi-mjeki i-u qas edhe më afër limanit bukur të Sarandës.

Mustafa Pashë Delvina, kundër të cilit dreqtohej politik' e Ali Pashës, me urrejtje të madhe vëzhgonte që Port' e Naltë e gjeti të mirë lëvizjen e armikut tij dhe jo vetëm kaqë, po edhe e nderoj

---

1) Betëja e «Shën-Vasilit» nëpas Muzës Popullore:

Kur ish kështi-qind vjeqja,
I dërgoj Mehmush Kakjeja:
Ali Pashë ngreu ejë,
Se ngrëti krye rinjë.
Falu, o Shën-Vasil i shkretë,
S'falemi as jesa vetë;
Ç'e pandeh o Ali Pasha,
Se mos jemi gra nga Narta,
Edhe djem nga Gjuakatra,
Ti lonjç ti me ta nga nata?
Ne jemi Kapedanda,
Major Linus kordhë-shpata,
Spiro Bali qafë-gjatë;
Thotë Kapedan Sokrati:
Të mbahi, o burra, mbahi,
Se u ërtnjë Ali Pashaj:
Dërgoj të Vlë Agaj,
Vlë Bë Tripolisanë,
Të dërgon Koranisaqet,
Gati t-a lëjti ordhinë,
Asqer dymbëdhetë mijë,
Të rrethosnjën Shën-Vasilë,
Nivicën dhe Bubarinë.

atë dyke-i-oferuar me dekret mbretërin *Asdian*, me anë të të cilit gjithkohesh urdhërohej te marë pjesë ndë marshimin kundër Pashës të Vidinit.

Ndë kohën kur ndë Toskëri ngjisjin ato që treguam, ndë Bullgari, ndë buzët e Tunës çmbështillej një nga shkenat nga të cilat është rrafshë Historie e Shtetit Ottoman ndë shekujtë XVII edhe XVIII. Një nga Pashat e fortë të Sinisitës Ballkanit, Surdimtar i Vidinit, Pazvan Ogllua, kishte ndlituar flamurin e kryengritjes kundër Suverenit tij, edhe i kështelluar ndë fortesat e pakuqerueshme të kryeqytetit të tij, shkelmoj autoritétin Sulltanik. Me që pat ushqyer që prej kohësh qëllime për independencën e Pashallëkut të tij, kishte organizuar ushtëri të mjaftme, edhe fortesën e Vidinit e kishte tedarûqur me municje edhe ushqime për një rrethim të zgjatshëm.

I tillë ishtë i ndërkryeri, përmbi të cilin Porta çoj ushtëri të madhe ndënë kumandë të disa Pashavet t' Anadollit dhe të Rumelisë, me Krye-gjeneral Qyçyk Hysen Kapedan Pashën, Vezir' e Math të athersbëm. Afër-mëng që ndë këtë marshim me rendësi u urdhërua edhe *Lazaru* ynë të marë anë. Ali Pasha passi mblodhi një trup prej 30,000 Shqipëtarësh, u nis për ndë Vidin ndek u bashkua me rrotën e ushtërivet Perandorake që rrethonjin Pazvan Ogllon. Po, ose nga shkaku i fortesavet të pakuqerueshme të Vidinit, ose nga ngathësi' e Kryegjeneralit, ose nga grindjat edhe përçarjet që zotojin ndë rrjeshtat e rrethonjësvet, ose fundja m'e mundëshme, nga të këqiat ndë të cilat përshkonte nd'ato kohë Porta prej ndryshimit që po merjën punët nd' Evropë pas marshimit të Napolonit nd' Egjyptë, marshimi kundër Pashës të Vidinit po navigonte dyke-u-zgjatur rrethimi mbi tre muaj. Me gjithë që rrethimi po vazhdonte akoma, Ali Pasha mori lejë dhe shkoj me nxit prej ushtrinës së përgjithëshme dyke-marë pas gjithë trupin ushtëriak të tij edhe erdhi ndë janinë. Shkakun e të kthyerit me kaqë link, di-ca nga shkrimtarët e jetës tij i-a shtsen që ishte intrigë e organevet të Napolonit, i cili dyke-

NAPOLON BONAPARTI

Perandór i Frinjvet

Mbiti i XX Paolit po edhe Apt Kovit nbit
kundrikin me Vit.

BKSH

pllanuar sfipeditën kundër Egjyptës, dhe dyke-paravigjëllsar që dotë ndéshej ndë luftë më Portën, i epte dorë t'a majisnjë luftën e Vidinit që të zgjatej rrethimi. Të tjerë thonë që Ali Pasha iku prej ushtrinës se u ndrojtësua që Sarasqeri kishte qëllimo të liga kundër jetës tij, nga shkaku që nánëta Ali Pasha kishte marëdhënie me të ndërkryerin. Po nga të dyja, gjan që e para të jetë e vërtetë, se edhe përpara se të marë urdhërimin prej Kjpojës që të marshonjë kundër Pazvan Ogllos, Ali Pasha nga marëveshjet e tija me Frënjqtë si dotë shohim më poshtë, parëndjente që Bonaparti krijonte pllane pushtonjëse kundër Shtetit Otoman; ndë kohën që ndodhej ndë ushtrinë kishte korespondencë të rregullsheme me Janinën edhe me gjithë Toskërinë, andaj më t'u lajmuar proj njerësvet të tij mbi vepërimet e Frëngvet, do-s'do edhe me vrap u kthye ndë qëndrën e Sundimit të tij.

KREJ IX.

Folmë më lart përmi dërgesën e kasnecit Rosé, edhe për shpërblimin e Autoritétevet Frënge mbë sjellje mikësore të Ali Pashës. Passi kaloj ca kohë pas përkuljes të Bregdetit, Ali Pasha u ngrit e vajti për të vizitmar pushtimet e rá edhe si u rrëzua pranë Vuthrótit fioj me letrë administratórin e ri të Shtatnisivet gjeneralin Chabot për një bashkëfjalim, me qëllim t' i nxonetnjë Frënqtë t' i çedojnë Vuthrótin. Gjenerali Chabot i dërgon azhutantin e vet Kapitanin Cheffer të cilit i ngarkoj mësiunën që me ç'farëdo mjet t'a këshillonjë Ali Pashën që jo vetëm të mos marë pjesë ndë marshimin kundër Pashës të Vidinit, po edhe t'i ndihnjë atë dyke-marshuar kundër Portës. Ali Pasha i deklaroj kasnecit Frënk dyke-i-u-anëkuar që, autoritétet e Korfuzit si pas premtimevet të dhëna atij nukë përmbushnë as-një, dyke-mos-paguar as të debitunrat të hamjevet që u furnizoj për përmbajtjen e flotës dhe të ushtërisë

Frënge të Korfuzit; pa kur i shfaqi qellimin e vërtetë të dërgesës tij, Ali Pasha i-u përgjeq se, si-do-që i vjen liksht t'i hidhënonjë mëqt' e tij, po është' e pa mundëshme që të mos marshojë kundër Pazvan Ogllos. Kasneçi frënk dyke ngulmuar t'a birtnjë, i thotë që nga sa është' i lajmuar armikët e tij rrahin t'a mërgojnë prej Sundimit të tij për të mundur t'a vdesin më udobisht. Po Ali Pasha i-u përgjeq se, posa që ka me vetbe trimat Shqipëtarë, nga askush nukë trëmbej. Me gjith' këto, së soami i paska thënë që po t'i epnin Frënjqtë 10,000 eshtarë edhe 100,000 florinj dot' e akseptonte propozimin: me që Cheffer-i doj t' a rrente me shpresa fyle dyke-i-thënë që Gjenerali Chabot s' mundet t'i premtonjë një gjë të tillë, po Guverna Frënge pa fjalë dot' i-a pranonjë, atëhere Ali Pasha duke-dhelatuar Cheffer-in i thotë: «Frëngjtë më kanë premtuar shumë, edhe mbase muar t'u zeja-besë po të më bëjin ndonjë mirëbërje, të paktën dyke-më-çeduar Vuthrotin, për të cilin kam nevojë të madhe, po gjer tani vetëm ndë fjalë u përcaktuan, andaj kspetonj-e vetë juve ndë është se mjaftojnë vetëm fjalë ndë argumentin që më instigojnës. Pas këto, kasneçi frënk u nda prej Ali Pashës.

Politika frënge pas qëllimevet që mëkonte mbë Sinisiën e Ballkanit kishte nevojë të madhe dhe lipsej t'i mbushte dëshirën një njeriu aktiv edhe i zotë, sindëkur e pati provuar me vepra Ali Pasha, po ata qëllojtn t'a kobojnë me diplomati. Përandaj ky dukeparë kështu, mori masat e posnçma për të mos rënë të paktën vetë ndë trap të Frënqvet. Me t'u kthyer prej bashkëkuvëndimit me Kapitanin Cheffer, komunikoj ndë Kjpojë gjithë kompllotet e Frënqvet. Bonaparti nuk' ishte kapërxyer akoma nd' Egjyptë, edhe rellatat nërmjet Francës dhe të Portës ishin edhe miqësore, përandaj komunikatat e Ali Pashës s' u pritnë me nxehtësë ndë Konstandinopojë.

Po Ali Pasha dyke-u-bazuar ndë kallkullat e veta nukë mbet' i plogët, po me aktivitët filloj pregatit-

jet e tija edhe ndënë të tilla kujdese dhe parëndjenja marshoj sikurse thamë, kundër Pazvan Oglios.

Nermjet këtyre Gjeneral Bonaparti duke-ubërë zot i Mallтës, po pregatitej te marshonjë kundër Egjyptës, po dyke-shkuar nër mënt që Porta nukë dot' e shihte me indiferéncë invazjen e tij kundër një province të saj, ndë këtë rast e kujtoj përsëri Ali Pashën të cilit vërtet i-a dinte dëshirat e tij për independencë, po pa njoftur dispozitat e vërteta të tija mbë Frëngjtë, po vij akoma me shpresë që Tepelénasi dotë ndërkryhej për hir të tij kundër Suveranit. Për këtë dërgoj azhutantin Lavalette ndë Korfuz me një letrë autografe [1]), edhe gjithkohësh me porosi t' i shtronjë Ali Pashës propozime pozitive, që d. m. th., Bonaparti e zaptoj Mallтën edhe mbassi tani ndodhet nd'ato ujra me 50 vapore luftë edhe me 50,000 burra, dëshëron të bënjë marëveshje me 'të edhe të dijë ndë mund të këtë besim për këtë; që përveç kësaj dëshëron të këtë tok ay njëri zyrtar të besimit tij, dhe që për hir të shërbimevet dhe mirëbërjevet q'u bëri Frëngvet, e ka në dorë, po t'i tregonjë besnikëri dhe po të doje të bashkëvepërojë me të, t'i-a bënjë të pritmin e tij shumë më të lavdërnarshëm. Po thua se n'ato dit edhe

1) Letr' e Napoleo Bonapartit mbë Ali Pashanë: —

I nderuemershëm miku im, dyke-ju dërsar lutjet e mija për prosperitetin tuaj dhe përmbajtjen e dëshirvet t'uaja, nar ndërrn t'u informonj, që prej shumë kohe m'dashtë bërë e njoftur dëshuria jonj mbë Demokratinë Frëngë e cila me qënë e tillë më gërmon dëshirën të di njetet për t'ju dhënë prova të reshpektit t'im mbë ju. Dyke-kujtuar rasën e gritur vrapënj t'u shkruanj presentën letrë miqësore, të cilën pas porosisë t'inë dot' n-a ndoresonje një rga azhutantët e mij, i cili përveç kësaj mori dhe misionën t'u shtronjë dica propozime. Me qënë që zek' e di gjuhën t'uaj, mirëhirëbtonë të thërritni një dragoman (interpret) të besës dhe të sigurshëm, qe më mjet të atij të kapëtohet me ju. Latem t'epni besim të plotë për çfarë-do që ka për t'ju komunikuar nga ana ime edhe t'u dëgjoni atë shpëjtisht bashkë me përgjigjen të shkruar tyrqisht me dorën e vetë t'uaj.

Pranoni lutjet e mija edhe sigurimin e reshpektit mbë ju.

Mallтë 13 Qërshor 1798.

BONAPARTI

Ministór' i Marinës dhe i provincave të Francës i shkrojti dhe ay Ali Pashës ndʼemër të Drejtorátit të Përgjithëshme të Parisit tjatër letrë kënaqësiash për shërbimet e mëdha qʼi pat prurë flotës Frënge.

Kur mbërini Lavallete-i ndë Korfuz, mësoj që Ali Pasha ndodhej ndë Vidin edhe e kushideroj si të mbartuar misiunën që i ishte ngarkuar. Gjenerali Chabot passi mori urdhrim që tʼa çonjë ndë Janinë letrën e Drejtorátit i-a ndorëzoj atë dhe bashkë me të edhe letrën e Bonapartit azhutantit tij z. Rosé i cili sakaqëherash shkoj për ndë Janinë; si hariu atje u prit me nderime të mëdha prej bijvet tʼ Ali Pashës, Velitt dhe Myhtarit, të cilët i kishte lënë i ati në vënt të tij, edhe passi u dorëzoj letrat, i siguroj që edhʼ ata edhe atʼ i tyre muant të mbështëten pa fare-ndrojë ndë miqësiën dhe përkrahjen e Guvernës Frënge. Pas këtó Rosé-u u kthye prapë ndë Korfuz qʼatë ditë; mʼanë tjatrë bijtʼe Ali Pashës me mjet të një rendunari (*tartari*) të veçanëshm vrapuan tʼi apin zë atit tyrë për vizitën dhe komunikátat e Rosé-ut. Kjo ishte ngasja që, si-kur-se pamë më sipër me sa shpejtië ilca Ali Pasha prej ushrinës së Përgjithëshme posa që mori meságjin.

Rosé-u mbeti tepër i enthusiuar prej pritjes së shkëlqyëshme dhe nga vërtetimet miqësije të bijvet Ali Pashës, dyke-pandelur që mundi të lozë rollin e posaçmë që kur të vij dita me ndihmën e Ali Pashës të vepërojin për pushtimin e Sinisiës Ballkanit, që së mbrami tʼa shtypjin dhe atë vetë. Po dhe Ali Pasha nukʼ mbeti ndë mefshtië se më njʼanë kasnecin e vu ndë gjumë për miqësinʼ e sinqërshme që kish mbëʼ ta, mʼanë tjatër dyke-kuptuar qëllimet e pritme të tyre dhe propagandën që bëjin ndë Toskëri me mjet tʼagjentëvet të tyre, mori masat e nevojshme për çʼdo posibilitét.

Ali Pasha u kthye prej Vidinit ndë Gusht (1798) edhe sakaqëharash bëjti të tjera pregatitje që të muntnjë tʼu bënjë ballë fqinjëvët të Shtatnisiave për çʼdo të papritur që mundej të shkakëtohej nga ata; dhe jo vetëm ushtërinë që solli nga Vidini e mbante gati për lufte, po mbledhi edhe ushtëri të re. Për-

para dica dittësh u lajmua prej K/poje për aliancën që pat lidhur Porta me Rusinë dhe me Angliet, andaj lypi leje prej Divanit që dyke-bashkëpunuar me aliatët t' i shtjerë ndë dorë pushtimet e Frëngvet ad' anëdetjet të Toskërisë. Tani ishte dyke-pritur përgjigjie prej K/poje e cila u vonua shkaku që marrëdhëniet midis Portës edhe Demokratisë Frënge ishin akoma të zvarritsura.

Frënjqtë të Shtatmisiavet nukë rijin pa kallur intriga; ashtuaq' i Chabot-it, i njohuri Rosé për të cilin folme disa herë, bashkë me një tjeter officer frënk i quajtur Steil të maskuar (bërë teptil) si lypanjarë shëtitjin qytetet edhe pshatrat e Camërisë duke-ngacmuar popullin për t'u ndërkryer kundër Ali Pashës. Agjëntë sekretë të Ali Pashës e lajmojnë për gjithë këto kur Rosé-u me Steil-in gjëndëshin ndë Filat. Sakaqeherash ordhi urdhër prej Janine që intriganët ndënë maskë lypanjaresh të kapen edhe kështu Rosé-u bashkë me Steil-in u prunë lidhur ndë Janinë, edhe s'andejmi ndë Konstandinopojë.

Dyke-parë Ali Pasha që influencen e Frëqvet po shtohej, edhe më tepër ndë të grekosurit e Toskërisë, vendoj t'i vë-jë një krusm këti rrezika q'e qarkonte, edhe ndë krye të Vjeshtës II-të 1798, vendoj t'i goditnje Frënjqë të Vuthrotit, për t' i dëbuar s'andejmi. Më s të nusajit që thamë, passi kuqendroj një fuqi të mjaftë ushtarësh, u vërvit kundër Vuthrotit edhe shtiu ndë dorë gjithë kodrat edhe bregoret përqark kështjëllavet të Vuthrotit, më qëllim t' u vërvitet Frënjqvet që ishin vendosur ndë 'to.

Kryetar' i garrizonës Vuthrotit lajmoj me-njëherë Gjeneralin Chabot ndë Korfuz, i cili dërgoj me vrap një trumbë ushtarësh ndënë Kapitanin Petit, i cili passi arthi ndë Vuthrot edhe e pa së armiku ishte i shumët, i lypi Gjeneralit Chabot t'i çonjë edhe tjatër ushtëri. Atëherë Chabot-i niset vetë prej Korfuzi për ndë Vuthrot, bashkë më di-ca ushtarë edhe me Gjenëralin Berrier që t'i vëzhgëllonjë vetë fuqit' e armikut edhe nd'e lypte nevoja t'i drejtonjë personalisht vepërimet ushtëriake. Posa harrijtën atje, brodhë të brimojnë pozitat e Shqipëtarëvet. Po tek

ecjin ndëpër një kodrë afër njëj pirgu të Shqipëtarëvet, u panë ayresh të cilët sakaqëherash me klithma brohoritë dhe me njet pashkë-ahkrepjash dhanë parullën e turrjes dyke-u-vërvitur kundër Frënjqvet ndë sheshin që i ndante nga pozitat e tyre, edhe kaptuan përrojin që ishte ndë mes me aqë vrull, sa Frënjqtë të tmerusur dhe nga frika se dotë qarkohëshin, filluan të ikin me link. Një trumbë ushtarësh frënjq që ishin vendosur ndë një mej për të ndálur hovin e Shqipëtarëvet, dyke-parë që dotë kapëshin rrobër, lanë pozitat, armët dhe gjithë ç'kishin, edhe munr përpjetë malit, prapo të dy gjeneralët, Chabot-i dhe Berrier-i me ushtarët që kishin pas për-fill dotë zirëshin rrobër po të mos mbërrinte edhe për pak një grïq ushtarësh Frënjq të cilët i shëlibuan passi u vranë përmbi 150 veta; të tjerët u përprapsnë me nxitim ndë fortesën e Vathrótit. Të nesërmet Frënjqtë bashkë me xhandërmariën e Korfuzit edhe me dettarët të Vaillant-it (trimit), u ranë Shqipëtarëvet nga të gjith' anët. Goditja e Frënjqvet ish' e tërbuarshmë, po Shqipëtarët qëndrojin trimërisht ndë pozitat e veta me-që nuk ishte akoma rasë' i tyre për vërvitje. Beteja u ndesh e përgjakshme midis Frënjqvet dhe Shqipëtarëvet, kur të parët ejjin me-të-madhe t' u zaptojnë pirgun po s'mundën dot me gjith' që kundër atij kishin kuqendruar forca të mëdha edhe bijtin theror shumë ushtarë. Beteja u ngjat kështu disa orë gjer u ardhi volia Shqipëtarëvet. Kur më n'anë qëndra e Shqipëtarëvet po e rrihte me sukçes atë të Frënjqvet, m'anë tjatër, krahu i djathtë i të parëvet u turr me një vrull aqë të pandalmë që t' u përçanjë edhe rrjeshtin e mënjgjër Frënjqvet, sa rrebesh' i tyre dotë ishte i shpejtmë; po ky trup' i Frënjqvet mundi të mbajë burrërisht pozitën e vet, edhe pas shumë ashpërime mundi të bashkohet me trupin e qëndrës, edhe kur Shqipëtarët po i gjyrmojin dyke-i-goditur, Frënjqtë tani më nuk shkrepjin po vetëm mbajin rrjeshtat gjer sa hyjtin ndë fortesë.

Pas këtë shpakë që hëngri Gjenerali Chabot prej Shqipëtarëvet të Ali Pashës, u vërtetua që ç'do vër-

vitje e përsërisëme ishte e kotme me që ushtëri e tij ishte krejt e dërmuar, andaj q'atë ditë shkoj ndë Korfuz me di-ca ushtarë dyke lënë të tjerët që i mbetë për mprojtjen e kështjellës Vuthrotit ndënë kumandë të Kapitanit Dutoir. Pas ardhjes të Gjen. Chabot ndë Korfuz, ndë një këshillë ushtëriake u vendua prej Frënjqvet përzbrazja edhe ikja e tyre nga Vuthroti, pas së cilës garrizona e Vuthrotit u pru ndë Korfuz. Ushtëri e Ali Pashës pas një dit pas ikjes të Frënqvet, pushtoj fortesën dhe kastandin Vuthrot.

Kështu pra filloj të përmbushet dëshira e Ali Pashës, e cila ishte kuqerimi i pushtimevet të Venecjanëvet ndë Toskëri. Pa me që Vuthroti nukë kishte importancën ushtëriake që e kishin të tjera vënde të tokës, bie fjala si Prevesa, andaj tani këtejza u kthyhen vërrejtjet e Ali Pashës.

Prevesa, është një qytet anëdetje, dirgjet ndë hyrje të mbrëgës së Nartës mb'anë njëj sënisie e mbjellë plot ullinj, vreshta, edhe gjithfaresh kopshta me pemë edhe zarzavëte. Largon distansë 2 shtadesh [1]) prej Nikopojes së moçime me lamë, edhe pranë Aktiut, ndek është bërë e madhja betejë navale e Augustit me Antonin. Limani i brëndëshmë i saj që quhet Margaronë, është nga me të thellët edhe është përdorur qëmoti prej Romanëvet si Qëndre navale e Nikopojës. Prevesa si qytet historik përmëndet i parë ndë vitin 1499 kur e kuqeruan Tyrqit, edhe ishte një katund pa emër; këta trajtuan limanë ndë Margaronë edhe pasi emigruan një shumicë të mjafte shtëpiaresh të Toskërisë, ngrehnë edhe fortesa. Qyteti nga përparimet që bënte tërhoqi vërrejtjen e Venecjanevët të cilët kishin ndënë pushtim disa pozita të kështjëllura ndë anëdetjet e Toskërisë. Ndë luftën kundër Tyrqisë më 1499 Venecjanët muntnë t'a kuqerojnë edhe e mbajtën gjer më 1530 kur ra prapë ndë duarë e Tyrqvet; po pas ndryshimet e përsëritme që u bënë ndë luftat e gjata të tyre me Tyrqit, qytetin e shtinë ndë dorë definitiv Venecjanët me mjet të traktatit më 1717; q' atëherë e përmbajtën

1) Një shtadë është 600 metro.

gjer më 1797 kur u shpërnda Republika e Venetikut.

Prevezanët rroenin jo vetëm prej tregëtiés maritime, po edhe prej ullinjvet të tyre që i kishin të shumë e të mirë; edhe popull' i qytetit gjer nd' até kohë ishte gjer afëro 16,000 ndënjës. E tillë pra ishte Preveza, kur mbi ballkonet e fortésavet të saj u ngrit flamuri frënk më 1797.

Gjenerali Chabot dyke-venduar të vizitonjë ishujt edhe gjithë dependencat, përlundroj prej Korfuzit më 15 Vjesht' e I-rë 1798, edhe kur ardhi ndë Prevezë, me habi mësoj se përpara pak ditësh një ushtëri Shqipëtare ndënë kumandë të Myhtarit, të birit Ali Pashës, kishin ataksuar qytetin, po që garizona e fortesës ndënë Kapëtanin Tissot i nguti të hiqen s'andejmi. Kjo ngjarj' e papritur u kalli frikë Prevezanëvet edhe se u lajmuan që ushtëri Alipashalisso ishte ushtrinuar jo shumë larg qytetit tyre, edhe me që ndë shumë rastе e patnë trathëtuar Ali Pashën u rinte sikur ishin ndë rrezik, përandaj disa nga ndënjësit passi muar me vethe gjithë' e lëvizëne, u çatdhesuan ndë ujdhesat Lefkadhë, Pakso edhe Ithakë, për sigurim; Gjenerali Chabot për t'u dhënë kurajë ndënjësavet dhe për të siguruar qytetin nga çdo invazje, urdhëroj trajtimin e disa fortesavet përmbi kërdi jo shumë larg rrënimevet të Nikopojës; për mbarim të shpejtmë të tyre çoj prej Korfuzi dy inxhinerë Frënjq me 400 punëtorë, edhe ndë kohë të shkurtër pas pllanit tyre u mbaruan mejet e nevojshme.

Ndë kohën e ndënjtjes së tij ndë Prevezë Gjenerali Chabot bëri marëveshje me një Suljot i quajtur Kiço, i cili ishte ndënjës ndë Prevezë që kur e kishin Venecjanët; me kërkim t'Ali Pashës Kiçua ishte ekspulsuar prej Venecjanëvet s'andejmi edhe pat përikur ndë Sul, tek pas hyrjes të Frënqvet ndë ujdhesat i shkrojti Chabot-it t'i epet lejë të vinjë ndë Prevezë dyke-i-u-dhënë prapë edhe pronjat e kufiskuara.

Gjenerali frënk jo vetëm e pranoj até me shumë shokë të tij edhe e përrjeshtoj ndë rrjeshtat e garrizonës frënge të qytetit dyke-i oferúar gradin e Ka-

pasnit, po e ngacmoj atë që të vinjë ndë marëveshje me Suljotët për një aliancë kundrë Ali Pashës.

Passi mbaroj udhëtimin e tij ndëpër ndsiat, Gjenerali Chabot u kthye prapë ndë Prevezë. Më 27 Vjeshtë e I-rë inspektoj punët kështjellore të trajtuara ndë Nikopojë, edhe gjet atje afro 300 ushtarë Frënq. Kiço Suljotin me 600 shokë të tij, edhe nj'a 600 Prevezanë që punojin me aktivitét për të mbaruar atò; Pastaj thëriti me shpejtië prej Lefkadhe Sogjerin Hotte të cilit i ngarkoj mprojtjen e pozitavet të Nikopojës, edhe s'andejmi vajti ndë Korfuz.

Përpara se të mbarohen fortesatuet e Nikopojës, Ali Pasha Kishte kuqendruar një ushtëri prej 1600 vetash ndë Llurë, katund ndë distanssë 10 killometrash larë Nikopojës, edhe po pregatitej për vërvitje kundrë Frënqvet të Nikopojës. Për gjithë këtò lëvizje u lajmua me kohë Gjenerali La Salcette, i cili kishte vendosur Kartierin e Përgjithshëm që nga Zakintha ndë Lefkadhë, dhe i cili vajti me vrap ndë Nikopojë bashkë me 450 ushtarë.

Ndaj mesit natës të 12 Tetorit, Shqipëtarët ndënë koryesi t'Ali Pashës vetë, filluan lëvizjet për të goditur ushtëriën Frënge. Ushtëri e Ali Pashës e kumanduar prej birit tij Myhtarit u vërvit kundrë kështjellavet të Nikopojës të mprojtura prej të-njëj-numërshm burrash mirë të cilëvet ishin 60 Suljotë edhe 200 Prevezanë. Kiçua Suljoti për të cilin U bë fjalë më lart, dyke parashëkuar rrezikun q'i pritte, pat ikur pshehëzi q'atë ditë bashkë me di-ca nga shokët e tij. Athere të tjerët që mbenë muar armët dyke-bërë turrje kundrë armikut të vërsulur edhe luftuan me durim të mjaftë gjer ndaj agimit. Posa zbardhoj dita e cila ishtë e lagatershme edhe deti ishte i furtunëshm, dy trumba frënge marën pozitë vërvitjeje dyke-goditur me-të-lecq Shqipëtarët të cilët u ngutnë të përprapsen gjer ndë rrëzimet e vjetëra; po ndë këtë çast boe i vrarë Kumandani i trumbës së parë, edhe u bë biluditje ndë rrjeshtat e ushtëriës frënge gjë që e kupëtuan Sqipëtarët edhe passi bëjtin një turrje të mërëkullshme kundrë 'tyre i ndoqnë disa hapa; po atëhere Frënqvet që po prapsëshin

u vjen ndihmë trumba që lëftonte në krahun tjatër, edhe Shqipëtarët e humbën vëndin që ftuan. Gjenerali La Salcette, i cili dreqtonte vepërimet e betejës, dyke-vënë re që vlja e frëngjvet ishte rrallúar dhe dotë thyhej, u përpoq t' a mbushnjë me ushtarë të tjerë, po nukë mundi ballafaqe ushtërisë Ali Pashës e cila shkonte përpara më hov të math. Ndaj orës 8 a. m., ndek beteja dukej e dyshimshme, e gjith' ushtëri' e Ali Pashës që ishte përmbledhur mbi një çukë t' aferme edhe nga e cila një e treta ishte kalorí, e kumanduar prej vetë Myhtarit, i përndau rrjeshtat e armátut edhe po çapej përpara dyke-bërtitur me brohorië dhe dyke-hedhur zjarr të parreshtur. Kaloria u vërvit më parë kundrë vijës frënge me vrull të pamdalnarshëm, po dhe Frënjqte i prinë me rreptësi të përqasçime dhe dyke-përdorur mitralozet e tyre zrëmun mjaft të vrarë nga Shqipëtarët; po kundrështim' i Frënqvet u ndezi edh' aqë më shumë mëriën kalorisë Shqipëtare, e cila me një turrje te përsëriëshme i va perpara Frënjqtë dyke-i-vrarë e dyke-i-prerë pa mëshirë si të etjësuar për shpagë.

Disa nga kryetarët e Prevezánëvet të rrjeshtuar ndë qendrë të Frënjqvet, të lemeruar nga klithmat triumfóre të Shqipëtarëvet, ikne me vrap dyke-tërhequr pas edhe gjith' ushtarët që ishin ndën' urdhër të tyre. Kur Gjenerali La Salcette po merrej për të bashkuar të dy krahët më qëndrën, që kësifarësh të mbushej zbrazja që u bë nga ikja e Prevezánëvet, Myhtari vërvitet përsëri me tërë kalorinë Shqipëtare dyke-dëpërtuar për mes qëndrës së zbrazët të Frënjqvet edhe me mjet të kësaj lëvizjeje të vetëzimtë, i qarkój Frëngjtë duke-perçarë tërë rrjeshtat e tyre.

Ndë këtë çast çdo shpresë shpëtimi për Frënqtë humbi. Gjithë-cili prej 'ta mejtohej për shpirtin e vet. Beteja rrjeshtore ishte mbaruar edhe vetëm dyelle po bëhëshin midis të dy anëvet adversorë. Shkrimtari frënk Malherbe, thotë që Frënjqtë dëftyen burrëri të madhe ndë këtë mundje. Sogjeri (Kollonelli) Hotte mprohej me kordhën e vet kundër dy Shqiptarëvet kaloriçë, edhe dyke-luftuar kësi-mjeti

mundi të përiknjë i padëmtuar ndë fortesimën e anës matjgjër, ndë të cilin po qëndrojin akoma Frënjqtë. Ay gjeti Gjeneralin La Salcette, i cili po përpiqej t'u fryjë heroizmë atyre që kishte përqark, po të cilët të platitur prej trumbavet të kaloriset Shqipëtire, po binin të vrarë njëri-pas-tjatrit. Të dy gjeneralët, La Salcette-i dhe Hotte-i me 25 ushtarë po mbahëshin akoma. La Salcette-i ndë këtë të keqe nendoj të thërresë për ndihmë një bombardë të angurûar ndë Prevezë; edhe për këtë dërgoj dy ushtarë kuxímtarë të cilët vrapuan të përmbushin urdhërin e gjeneralit. Po edhe ajo shpresë vajti humbur se njëri nga ushtarët i kapitur, u mbyt udhës, prapo ay tjatri dolli ndë limanin të Prevezës po me mos gjetur bombardën, edhe tue-mendsur që edhe kthehej prapë ndë Nikopojë ishte kot-së-koti, dyke-notuar dolli mb' anë të tejme edh' u ngjit ndë kështjellë të Lefkadhës. Nërmjet këtyre, të njëzet-e-pesë Frënjqtë ndënë Gjeneralin La Salcette dyke-luftuar parreshtur kundër Shqipëtarëvet që nga fortesima e tyre, mbasuan munajnet; Shqipëtarët po ngjitjin vragën (pasagjin) e fortesimës, edhe bomisarda nuk' po dukej kurkundi. Atëherë La Salcette-i passi e pa që ç'do rezistencë ish' e kotme, vendoj të përepet. Ngriti flamur të bardhë edhe passi i la Shqipëtarët të hyjnë liruar ndë fortesimë, i ndorëzon kordhën njëjt nga grïqërët e Alì Pashës. Gjith-po-ashtu përdhanë armët e tyre edhe frëngt' e tjerë përveç tre nga ata, nga shkaku se Shqipëtarët i qesëndisjin dyke-i-qnajtur të paburrëshëm nuk' dojin të përepen edhe u vranë dyke-bërë duell me Shqipëtarët. Edhe dy të tjerë kanonarë që u kundrështuan, ranë të vrarë mbi kanonat e tyre.

Një qint frënjq të rrobëruar ndë këtë beteje, të përgjakësur u çuan përpara Alì Pashës i cili i priti me një simpathië të rrallë se mbushnë dëtyrën e tyre si ushtarë edhe pastaj u dërguan ndë Llarë tek u mbajtën të burgosur.

Kur ndë rrënimet e qytetit të vjetër të Augustit po bëhej lufta e përgjakshme që treguam, afër Prevezës po prezantolsej një tjatër shkenë e lemerëshme

e kësaj dramë. Trumeri (Kapitani) Tissot të cilit i ishte ngarkuar mprojtja e qytetit, nuk' donte të mbetej shpektator i luftës së Nikopojës. Passi rregullon garrizonën e qytetit vrapoj ndë fushë të luftës kur La Salcette-i me Hotte-in u përdhanë ndë duarte Shqipëtarëvet. Kthehet me vrap, edhe passi zgjodhi nj' a 80 ushtarë, vendoj të bënjë tarrje për të shkëputur nga duart' e Shqipëtarëvet të pakën të dy gjeneralët rrobër. Me çap të vraptë kapëtoj rrëzimet e Nikopojës edhe po gatitëshin të çajnë fushën që ishte midis tyre edhe vëndit tek mbalëshën rroberit. Po aty pëqnin më ushtëri Shqipëtare e cila forcohej paprerë më harritjen e të tjerësh luftarë të cilët s' u epnin rast të bëjnë as një çap përpara. E sosnja, si e pa Tissot-i që përpjekja e tij ishte kot-e-kot, vendoj t' a neveritnjë këtë pllan, dyke-shkuar nër mënt që po të atakoute përsëri Shqipëtarët, mundej të bjente prishjen e bashkëkombasvet tij që ishin kapur rrobër. Edhe kështu dyke-ikur Frënqtë, të ndjekur nga një griq Shqipëtarësh, brodhë të hyjnë ndë Prevezë për të mpruar qytetin, po Shqipëtarët të pjesëtuar më dysh kishin marë një rrugë tjatër edhe harrijtin ndë Prevezë më përpara Tissot-it, tek passi përzunë garrizonën hyjtin ndë qytet; kur pas pak mbërrini Tissot-i me shokët e vet i gjëti ata të vendosur ndë disa pozita brënda ndë qytet.

Trumeri Frënk si pa që gjëndet i qarkuar nga Shqipëtarët, u ep urdhër ushtarëvet tij të lëjn me renda, edhe kështu dyke-zbrazur herë-herë pushkat kundër Shqipëtarëvet që po u bijin pas, një-e-tret' e tyre me Tissot-in harrijtën ndë liman, tek më parë patnë lënë ca anije të rezervuara, po anijat kishin lundruar s'andejmi dhe as ishin për t'u kthyer. Shteti i Frënjqvet ishte i kritikshëm, Tissot-i rrjeshtohet me ushtarët ndë një të tillë pozitë, që mprohëshin edhe nga deti edhe nga shtëpitë që ishin këtej dhe përtej. Kështu mundi t'u-a ndalnjë një copë-herë vrullin Shqipëtarevët. Ndë betejë-e-sipër Tissot-i sheh dyke-ardhur për ndë të-hymë të mëngës, një bombardë me di-ca lundra, dhe pandehu se po i vjen ndihmë e dërguar nga kumandan' i garrizonës së Lef-

kadhës; po mjerisht për trumerin Frënk nuk' ishin sikurse pandehu, po ja-se-qysh: Një lundrëtar prevezan mik i Tissot-it dyke-parë së largu betejën, i-u afërua limanit edhe po i britte Tissot-it që të shkëputej ay vetëm prej pozitës dyke-i-premtuar t' a çonjë me lundrën e vet ndë Lefkadhë. Po s' duhet harruar që Tissot-i nuk' ishte i paburrëshm, edhe i përgjigjet lundrëtarit me zë të math që s'munt t'i neveritnjë ushtarët e tij ndë rrezikun e fundit dhe të shpëtonjë vethen e tij, vetëm e porositi atë të vejë të gjenjë bombardën e ikur e cila çquhej së largu, edhe passi-t' i raportonjë rrezikun, t'a ngutnjë t'u vinjë ndihmë; bashkë me lundrëtarin Prevezan dërgoj dhe një ushtar frënk. Kur mbërrinë të bombarda, ushtari që ishte me lundrëtarin, si frikacak që ishte vendoj të shpëtonjë vetëhenë me që gjet rastin e pritur, dhe nëvënt të fjalëvet të trumerit, i vërtetoj atë që e pyetjin se të gjitha vanë humbur edhe se ç'do ndihmë që t'i epej Tissot-it ishte e kotme. Kapitani i bombardës, i bindur nga fjalët e bashkatdhetarit të tij se qëndrim' i atij ndë ujrat e Nartës ishte i panevojshëm, lundroj s'andejmi për gjithëmonë. Tissot-i dhe ushtarët e tij kur e shihnin me tejqyrë bombardën dyke-u-mërguar, zan' e nxirjin klithma të vrazëta nga dëshpërimi. E humbën fare torruan edhe kuvimi i parëhershëm po u shdukej. Atëhere Tissoti e pikasi që po u qasej rrebeshi, edhe passi u adresoj ushtarëvet disa fjalë enthusiazmi, u komandoj turrjen e mbramë.

Të kutarisur për vdekje Frënjqit mundën të mbajnë një orë luftë më Shqipëtarët; rrugët të Prevezës thotë oficeri frënk Bellaire, u mbuluan nga kufomat e të vrarëvet dhe të së plagosurvet. Më së fundi fagitë trupore të Frënjqvet u rronitën, dhe duart' e tyre më s' mundjin të mbajnë armë; Tissot-i vet' i nëntë mbenë po-ai të shtylloaur më këmbë, të palëvisme, edhe me shvuajtësi i prianin plumbat e Shqipëtarëvet, të cilët vrapuan edhe i kapnë rrobër.

Të nëntë rrobërit me Tissot-in ndë ballë u prunë përpara Myhtarit, pa ky i dergoj tek i ati i cili i priti me fjalë fisnike duke-u-shpallur që admiron

heroizmin dhe vetmohimin e 'tyre. I beshtur për pakë të grima Ali Pasha vërrente me simpathië rrobërit e tij, pastaj më një inoqencë të përzakonëshme u dha kurajë duke-u-thënë që dotë përpiqet me sa t' i mundej t' u-a bënjë më të embël rrobërimin atyre edhe shokevet të tjerë.

Pas këto rrobërit Frënjq u përdhanë për t' u rrasjtur me kujdes njëjt nga truneriët e Ali Pashës i quajtur Beqir Çogaduri. Të nesërmet i lajmuan që dot' i shpien ndë Lurë ndënë eshkertë ushtaresh. Kur mbërrinë ndë Lurë i çuan ndë një fortesë tek ndodhëshën edhe rrobërit e tjerë Frënjq të Nikopojës. Të dytën ditë ndaj vagullimit, pas kanunit t' atbershën, të lidhur një-nga-një, përveç gjeneralëvet të cilët lshin të eshkortuar veçan dhe kypur mbë kuaj, pas shtatë orë udhëtim u prunë ndë Narië, edhe s' andejmi i nisnë për ndë Janinë.

Pas këti rrugëtimi të përfodhshëm rrobërit bashkë me eshkortën ushtëriake u afërsan ndë kryeqytetin e Ali Pashës, atje tek ashpekti i fushës së bukur dhe i tiqenit të fjetshën buzë të cilët pasqyrohëj i kandëshum throni i Tepelénasit, i shlodhi pakë të ngratët rrobër nga ashpërimet e udhës edh' u dha ca-që shpresë që ndë mes t'asaj natyre të magjëshme dot' u barohen tërë vuajtjet e shkuara. Veli Pasha, biri më i vogel i Ali Pashës u dolli përpara me një eskorte kalori Mirditas, edhe rrobërit të gjyrmuar prej populit Janjot, u çuan ndë pallat të Ali Pashës ku u dhënë hamje, dhe barra shërimi të plagosurve.

Kaluan disa dit nga këto që thanë, kur një mënjgjes mbërrinë në Janinë një kasnec prej Konstantinopojë dyke-çuar dekret (ferman) që të dërgohen të gjithë rrobërit Frënq ndë kryeqytet. Par dekretit, 147 rrobër, oficerë, ndënoficerë edhe ushtarë bashkë me të dy gjeneralët, ndë piskun e dimrit muar rrugën e gjatë dhe të përlodhëshmë për ndë Konstandinopojë dyke-shkuar ndë për Teskëri të Veriut dhe ndëpër Rumelië.

Si harrijtin ndë Konstandinopojë, Gjeneralli La Salcette, edhe Sogjeri Hotte u mbyllnë ndë Shtat-

kullat të tjerët oficerë dhe ushtarë ndëpër burgje të tjera tek mbenë gjer u bë paqa.

Pas pushtimit të Prevezës ushtëri e Ali Pashës shtiu ndë dorë edhe Vonicën, e cila ishte ndënë pushtim të Frënjqvet; garrizona e kësaj, mdonëse ishte e zhumët, për të mos pësuar fatin e bashkëkombasvet tyrë të Prevezës që të nesërmet ikënë prej qytetit pa fare rezistencë dyke-u t'hequr ndë Lefkadhë.

Pas di-ca dit Ali Pasha dërgoj edhe kundër Lefkadhës ushtëri ndënë komandë të Ismë Arapit, i cili ushtrinoj nga an' e tokës, përqark Pllajës, dhe s'andejmi ndëpër kenell' e ngushtë të bynte ndë nisië.

Ndë këto kohë (Tettor 1798) Tyrqia me Rusinë për të dhënë shuplakë hovit të Napolon Bonapartit, kishin bërë aliancë, edhe kështu flota Ruso-Tyrke passi kuqeroj Qithirën, Zakinthën, Qefalinëën edhe Ithakën, po drejtohej kundre Lefkadhës, ndënjësit e se cilës, të mërzitur nuk' dihet nga se, ishin ndërkryer kundrë Frënjqvet dhe dojin të bynë ndënë pushtim të Rusiës. Ali Pasha për të godatur qëllimit tij, përpara se të ikqet flota Aliatë u çoj Lefkadhjotëvet proklamata për t'u ndërkryer kundrë Frënqvet edhe natën e 13 Tettorit u çoj dhe letra disave nga parësi e Lefkadhës tek përshkruhte gjith' ato të proklamatës, dhe disa premtime konditash të mira. Lefkadhjotët nga këto muar edhe më tepër urretje kundrit Frënjqvet, gjer sa komandanti i garrizonës dyke-parë që sa vij keqësohëshin shpirtat e popullit, urdhroj garrizonën të hiqet ndë kështjellë. Të nesërmet ushtarët Frënjq kur panë se ndë Pretorië ishte zbritur flamuri Frënk dhe ndë vënt të tij ishte ngallbuar flamuri Rus, po pregatitëshin të bien qytetit me kanonta, kur ndaj mbrëmjes të së 18-tës ikqet përpara limanit Lefkadhës një shkëndrë e flotës Aliate; Admiralët e flotës, Ouchakov edhe Kadri Beu, passi ftuan garrizonën të përrepet dhe nuk dojin, fillvan rrethimin e regullshëm të kështjellës; Ismë Arapi që ish' i ushtrinuar ndë Pllajë, ndë duresë të rrethimit nuk' rreshti së dhëni rrethonjësvet ndihmat e posaçme; Fundja pas 15 dit rrethim admirali Rus i nguxur që të mbaronjë shpejt punën tij, ftoj kumsan-

danin e garrizonës të përepet, se, përkundrazi, do-të pranonte proponimin q'i pat bërë Ali Pasha që me 12,000 Shqipëtarë t'a kuqeronjë fortesën me asallt. Komandani Frënk përsëri hezitój ndë krye, po dykeshkinar ndër mënt me ç'mënyrë luftojin trumbat Shqipëtare, akseptój të përépet me traktat; garrizona dolli prej kështjellës më 4 Nëntor me nderimet ushtriake të përzakonëshme. Përfundim' i kësifarëshm i rrethimit, nuk' e satisfaktój Ali Pashen, po nga rasa-set e kohës u ngut të neveritnjë pllanet përmi Lefkadhën dyke-e-ngritur ushtrinën e ngrehur ndë Pilajë.

KREJ X.

Ndaj anëdetjevet të Çamërisë, kundrejt nisiës Pakso, që çkëputet që nga jugë-perëndim' i malit Kroj' i Thatë gjer ndë det, duket një shkëmp konik me një gjërësië të përqarkme afro një kilometër maritime. Ndë majat e këti shkëmbi ndërtohen edhe sot akoma murret e një fortese o qila ndë shekullin XVIII përbënte qytetin Pargë që dirgjej ndë të. Ndënjësit e këti qyteti pas gojëdhënëvet ndë krye të shekullit XV-të rijin ndë qytetin e malit afërm Pezovoll, afro një orë lark dëtit. Shkaku i shpërngulies dhe që i nguti Pargjotët të qasen përanë detit, ishte se, turma kësarësh të tmershëm ishin përhapur ndë rreth të Pogonit dhë të Lëvizhdës. Fortesa nuk' dihet ndë është ngrehur ndë këtë epokë ose më von edhe kur. Thuhet prapë se Pargjotët dyke-parë që u kanosej përherë rrezik prej keqbërësavet brigandë (kasarë), vendosën të hyjnë ndënë protektim të ç'do fuqie Europiane e para që të ifaqej n'anëdetjet e tyre edhe se e tilë u ifaq nër ta me flamurin e Venetikut. Me që Normandët asi kohe zotojin nësint Joniane edhe di-ca poslia të fortesuara t'anëdetjes Torkërisë ësht' e mundëshme që ndënë protektim të këtyre kanë hyrë më së pari Pargjotët, edhe me ndihmën e tyre kanë ngrehur të re fortesën e vjetër. Po pas prishjes definitive të suveranitetit Normandinn ose Napolitan, më 1401 ndë Shtatnisië dhe Toskëri, më 1447 Parga

hyri ndënë protektim të Venetikut edhe ndënë këtë mbeti rrjeshtazi gjer ndë vitet e mbramë të shekullit XVIII, gjyrmoi gjithë aventurat e gjata të luftave q'u bënë ndë këtë kohë midis Demokratisë dhe Portës, vuajti shumë gjer u rrebeshua fare edhe më 1537 mbeti shkretë; më 1572 i pa përsëri të mbldhen ndënjësit e saj kur edhe fortesa e saj rrëzuar prej Tyrqvet u trajtua m'e shëndoshë.

Parga sa kohë që ishte ndënë hije të Venecjanëvet, ndënjësit e saj kishin një autonomi të plotë, nga ky shkak qyteti i tërhequr nga fqinjët rreth saj që ishin ndënë xgjedhë, shumohej nga dit edhe mbrothësonte ndë qytetërim, dyke-u-bërë qëndrë tregëtije tranzitike jo vetëm e vëndevet Toskërisë, po edhe të Thesalisë edhe vëndevet afërnse të Greqisë.

Mal' i Perzovollit ishte kufiri që i ndante prej Çamërisë; i gjithë vëndi që zgjatej prej rrëzës këti mali gjer ndë det ishte gjithë ullinj edhe kopshta produktive. Që prej antëdatjes edhe gjer rrëzavet, shpeshtinat të portokaleve, të limonjve edhe gjith faresh pemë ishin të shuma, edhe ujra të kulluara prej malavet të mallit me një rrymësie dhe ferëtirim të kandësh vadhtjin dheun pëllor.

E tillë ishte Parga ndë kohë të Ali Pashës, mbi të cilën pas sulçeset që numëruam dreqtoj vërrejtjen për t'e zapëtuar.

Venecjanët dyke-vigjëlluar qëllimet e Ali Pashës që posa u ngul ndë Janinë, për të parëdrojtur pushtimet e tyre n'anëdetje të Toskërisë e bënë Pargën qëndrë të kompliotëvet politike të tyre kundrë Ali Pashës edhe ç'do konspiracjë e diss Bejlërëvet të Çamërisë edhe e Suljotëve kundrë tij aty mbrujtej dhe gatuhej.

Kuptohet vetiu pra, me sa urrejtje e vështroj Ali Pasha flamurin Frënk dyke-valuar mbi Ballkonët e fortesës Pargës më 1797 edhe fuqiën ushtare që hyri ndë kostet Toskënore, si sulçesore e Demokratiës shkatërruar të Sh. Markut. Më gjith' atë Ali Pasha i bazuar ndë fuqin' e tij ushtëriake, nuk' prapsej as pak prej shpresës që ndë një rast të mirë t'a kuqeronte Pargën. Andaj pra përpara se të marë masat

më t'ashpëra i shkruan Gjen. Chabot ndë Korfuz dyke-i kërkuar çedimin e Pargës miqësisht; per t'u zhustifikuar per konduitën e tij përpara Frenjqvet i kujtonte që të përgjegjëshm ishin ata vetë edhe jo ky. Edhe passi nga ngjarjet e Vuthrótit këto proponime s'i akseptoi Chabot-i, Ali Pashaj sakaqëherash u kthye mbë Pargjotët, edhe që nga Preveza filloj marëveshjet.

Që natën e pashtimit Prevezës, i-u shkrojti paresisë Pargës dake-i-fiuar ata ndë subjektim. Pargjotët prisjin harritjen e flotës Ruso-Tyrke nër ujrat e tyre, andaj rrahnë të përfitojnë rastin dyke-vonuar përgjigjie; Ali Pasha i cili donte t'a përkapinj këtë rast, u çoj atyre një të dyte letre dhe një tjatër të tretë me kanosje, tek i urdhëronte Pargjotët t'a dëbojnë s' andejmi ushtërinë Frënge. Letra e fundit i nguti Pargjotët t' i përgjigjen ata po prapë indefinisht, me qëllim përsëri që të fitojnë kohë. Po nd' ato-e-sipër, i komunikuan garrizonës Frënge të ngjarat edhe shtetin e keq ndë të cilin dotë harrojin po t' i kundrështohëshin Ali Pashës, edhe e bintnë atë t' a zbrasnjë kështjellën dyke-u-t'hequr ndë Korfuz, që të mos pësojnë ata dhe qytetë futin e Prevezës. Passi iknë Frënjqtë, Pargjotët dërgojnë një delegacje të admiralët e flotës aliate e cila kish harrijtur tani ndë Zakinthë, dyke-kyrur përkrahjen e tyre kundër Ali Pashës. Po përgjigjia e admiralëvet ishte fare e ndryshme. Ata i këshilluan që me etërmjetin të tyre të vijin ndë marëveshje me Ali Pashën. Atëherë ata dërgojnë ndë Prevezë një delegacje të' fuqiplotme prej 4 vetash të cilët i ngarkuan me misionën për marëveshje me Ali Pashën mbi perdhënien e qytetit. Kasnecët vajtnë ndë Prevezë më 30 Tettor 1798 edhe sikurse vërtet, e përmbushnë misionën e tyre; u ndënëshkruas edhe traktatë midis tyre dhe Ali Pashës. Kur kjo çështje moei fund midis delegacjes Pargjote dhe Ali Pashës, qytetarët e Pargës ndruan mendim për sa vendnan, dyke-shpërehur ndë përkrahjet e admiralit Rus, pranë të cilit filluan të vepërojnë, edhe luar mëkërrini në Pargë kundra që bjente kasnecët Pargjotë edhe përfaqësonjësit e Ali Pashës,

populli Pargjot i priti ata me ftohtësië dhe përtregime dezaprobimi, prapo mbi fortesë naltuan flamurat e Rusisë dhe të Tyrqisë, për shënjë subjektimi ner admiralët e flotës aliate; edhe gjithkohësh i adresuan Ali Pashës një letrë të datuar më 9 Nëntor ndë të cilën i shkruajnë që s' është' e mundëshme të subjektohen te as ndo-një pushtet tjatër. Kur mori letrën Ali Pasha, i mbushur ndë mërië për shkeljen e traktatit, mori pas tij një divizje nga trupgardash e vet edhe ndë një natë të llohëtershme me rrugëtim të vrapshëm harrijti në Margarit që eshtë 2 ½ orë larg Pargës; q' aty u ho që tejshërim Pargjotëvet dyke-u-kërkuar përdhënien e shpejtme të qytetit. Të tmerruar Pargjotët me vrap vajtën te admiralët dyke-lypur mëshirën e tyre për shpëtim.

Admiralët nga njëra anë i qërtuan për violatën e traktatit, po m'anë tjatër dyke-mos dashur te prishej qyteti, i hoqnë vërtetjen Ali Pashës që të mos bënjë nonjë atent kundër qytetit gjer të kanunohej çështja nga Guvernat respektive. Ali Pasha për te mos u ashpëruar punët e hoqi ushtërin' e tij prej kufirevet të Pargës.

Po kjo nukë donte-me-thënë se me që hoqi ushtrinën hoqi dhe shpresat prej këti qyteti; jo, se ay çapoj gjithëmonë ballëshapët dhe me kuxim mbë qëllimin e vet. Midis ngjarjevet të fundit u ndërua prej Portës me titllin *Vezir*, si shpërblim për përzënien e Frënjqvet prej Toskërië [1]).

Ndë perjudhën e lundrimit të flotës Ruso-Tyrke nër ujrat e Pargës, Admirali Otoman Kadri Beu, shtudijoj mirë vepërimet që bëhëshin ndë Pargë kundër Ali Pashës, edhe ay veçanërisht i këshilloj Divanit që ishte e udhës edhe e domosdoshme t' i permitohej Ali Pashës të pushtonjë Pargën e cila ishte bërë trevë (limer) kusarësh. Port' e Nallë i

1) I famëshmi admiral Anglez, Lordi Nelson, i cili lundroste ndë ato kohë ndë Pellgun Jonian, dërgoj një aga oficerët e vet për t'a përkruar Ali Pashën nga an' e tij për kuqerënin e Prevezës, edhe gjithkohësh t' i shfaqnje regretin e zkshqetësimin tij, që s'mundej t' a vizitonjë personalisht për t' e përkruar Trimin e Shqipërisë.

aproboj shfaqjet e admiralit të saj, po nuk' ish' e mundëshme të vendojë as-gjë pa konsencjen e aliatit 'saj Rusiës, admiral' i së cilës kishte çuar një trumbë ushtarë Rusër ndë krye të Marsit 1799, edhe dyke ngritur mbi kështjellë flamuret Rus dhe Otomann, e prokllamoj qytetin të pashtuar nga ata, gjer të vendojnë aliatet për fatin e tij.

I këtillë zotënim i Pargës mbajti gjer ndaj Frorit të vitit 1800, kur me mjet të traktatit Kjpojës, Shtatnisia edhe anekëtat e saj u deklaruan Shtet Demokratik, Ali Pasha u obligua të neverisnjë pretencat e tij jo vetëm mbi Pargën, po edhe mbi qytetet e pashtuara si Prevezën edhe Vonicën veç Vuthrotit nek u hoq me ushtëri' e vet; Aty bashkëpunoj me Aliatët ndë devastimin e Korfuzit dyke-u-dhënë atyre ndihmn rishforcimi edhe municije; gjith-po-ashtu dhe me mjet të flotajës tij i protektonte ata. Ndënjti gjer më 22 Fror 1799, kur ujdhesa e Korfuzit pas tre muaj rezistencë të Gjeneralit Chabot, u përdhos ndë dunrt' e ushtëriavet aliate [1].

KREJ XI.

Kishin kaluar afëro tetë vjet që kur Ali Pasha përmarshoj kundër Suljotevet, me të cilët sikurse ihame bëjtë traktat dyke-u-dhënë gjithë të drejtat lirje me kondikt që të rinë të qetë. Po këlyshët e Sulit, të lisdur rrëmujëdashës nuk prujtën shumë kohë edhe fillnan përsëri grabitjet edë vjedhjet mbi kurris të fqinjëvet tyre përqark, edhe kështu shteti armiqësor midis tyre nukë rreshtej fare.

---

1) Ndë kohën e ndënjtjes ade Vuthrot u arguna një lundër piratësh (kaçakë-dasi) prej Barbaries, ade të cilën adodhëshin di-ca oficerë Frënq të kapur rrobër kur kthahëshin nga Egjypta. Këta ishin: Sogjeri i Mekanikës Poitevin, Sogjeri i artilerjës Charbonel, edhe Profesori J. Bèssières, një nga më të çquarshmit letrarë Frënq që i vajtnë pas Bonapartit në Egjypt. Të gjithë këta Ali Pasha i kroj me mjet shpërblesjeje edë' i çoj me vethe ndë Janinë, tek atë të dytit nga ata i ngarkoj formimin të një shkolleje praktike ndë Bonillë afër Janinës.

Gjithë-këto, që Ali Pasha drejtërisht i emëronte troeditje të qetësisë publike, i epsin arësye t'i kushideronjë për armiq të rrezikshëm, edh' aqë më shumë se Suli si gjymës-independënt, ishte edhe kërthiza rreth së cilës vërtitëshin edhe të tjera elemente intrigane kundër sundimit tij.

I tillë pra me qënë shteti i punëvet nd' atë vënt malësi, Ali Pasha e parashëkonte të rrezikuar zotërimin e tij ndë Shqipëri' e Poshtme, se veç Suljotëvet përmblidhëshin edhe disa kushpiratorë armiq të tij Bejlerë dhe Agallarë të Çamërisë, nabi të cilët kryesojin Ibrahim Pashë Berati (krushku), dhe Mustafa Pashë Delvina.

Thanë ndë krejin VI që, pas vdukjes të Llambro Xhavellës kryetar i Katër-katundit u njoft prej zgjedhjes së përgjithëshme djaloshi Foto, i bir' i Llambros, si trashëgimtar i këti oßqi, dhe se Jorgji Boçari i çquarshëm nga mosha edhe nga trimëria, i zëmëruar që ka rrëzuan vlefën, u hoq ndë qëndrën e fisit tij Katund'-i-vjetër, edhe kurre nukë prezantohej ndë mbledhjet e bashkëqytetarëvet të tij. Ali Pasha i cili e njihte mirë plakun Suljot për virtytet e tija, me mjet të njëjë nga besnikët trima të gardës së tij i qujtur Mitro Pallaska, hyjti ndë marëveshje me Suljotin e përmajtshëm, i cili bashkë me të gjithë anëtarët e trëbit tij u bashkuan me Ali Pashën i alli i pranoj krahë-hapët edhe i dhuroj për prenjë familiare katandin Bulgarëll granë Xhumerkës, tek shpërnguli gjithë fisin e tij, edhe gjithkohësh e emëroj atë edhe Kryetar të Kapedanatës Xhumerkës.

Suljotët u zëmëruan tepër për bashkimin e Boçarit me Ali Pashën edhe shumë herë i kanosëshin për t'a vrarë, dhe fisin e tij t'a farosjin po s' patnë ç' i' i bëjnë kurrgjá. Një natë, di-ca ndënjës të Çekuratit dyke-u-rrëzuar ndë Ioánhet afër Janinës, vodhë ca kuaj të Ali Pashës që kulloejin. Ali Pasha e lajmon Boçarin për këtë dyke-i-lypur ndjekjen edhe kapjen e vjedhësvet, edh' ay me disa shokë të armatosur vajti ndë Çekurat, i kapi vjedhësit të cilët i përdhu vargoj-lidhur ndë duart e Ali Pashës. Mirë po këto vepërime të Boçarit i ndezë më tepër Su-

ljotët, përkrahësit e autorëvet të vjedhjes, të cilët zunë së-rish të përhapin çeta brigandësh për të vrarë Boçarin edhe Suljotët e tjerë që ishin ndë shërbim të Ali Pashës.

Nga shkaku i këtyre ngjarjevet Ali Pasha çoj edhe një trumbë ushtarësh për të çdukur ç'do kaçakërjë të pritme. Kesi-mjeti e shkeli vëndin Suljot duke-kaqeruar pozitat e fortifikuara dhe ngrehu kështjella ndë Bogorçë edhe ndë Dervishanë; përveç këtyre, zapëtoj 14 pshatra të Sulit. Po midis Boçarit edhe bashkatdhetarëvet tij po ashpërobëshin punët edhe më shumë kur më von, ndaj Dhetorit 1790, një çetë Suljotësh grabitnë 300 herra (dhën) ndë Krapçisht, katunt ndënë zotënim të Ali Pashës, edhe i kapërxyen ndë Sul. Të dëmtuarit vijnë i ankohen (i qahen) Ali Pashës i cili dërgoj Boçarin ndë Katundtë-vjetër; ky vajti edhe pasi ftoj parësin' e Katërkatundevet, u lypi me të-urtë kthyerjen e herravet të grabitura. Po paresija nevënt që t' i kthejin gjën'-e-gjallë e insulltuan me shumëfarësh sharje të ndyra, andaj Boçari me shokët e vet iku s' andejmi duke-u-betuar që ka për të marë shpagë nga gojë-ndyrët. Pas di-ca ditë passi moei prej Ali Pashës shumë kafshë, çatdhesoj shumë shtëpiare të partit tij vëndës ndë katundet Suljote të Llakës, të cilat i shpërguli ndë Bulgarell edhe kështu u hoq përgjithënsonë prej Sulit. Po pak kohë pas ikjes nga Suli, Kryetari Suljot i rënduar nga mosha, ra vdiq dyke-lënë bijt' e tij nëkëmbës.

Nërmjet këtyre, konflikti i rishmë dukej më i papraptësheme midis Suljotëvet dhe Ali Pashës i cili dykë-patur të shumta e të ndryshme arësyet lufte, i shërrëet Suljotët mbi shkak të ngjarjevet të mbrame edhe u kërkoj t' i ndorëzojnë penge për sigurim ndë kohën e pritme. Këtë u-a pat proponuar edhe jorgi Boçari përpara se të mbahej prej Sulit, po ata si aëcherë, ashtu edhe tani refuzuan të japën.

Ndaj buzë-prëndverës Ali Pasha filloj vepërimet për një vërvitje tjatër kundër Suljotëvet, dukë-mbledhur ushtëri ndëpër gjithë Shqipërin e mesme dhe të Sipërme, edhe përhapi bujë që kjo ushtëri pregati-

tej për kundër Napolon Bonapartit nd' Egjyptë, edhe ndë krye të Qërshorit 1800, duke-emërsar Krye-kumandan të birë Myhtar Pashën, ndë ballë të një trupi ushtërie të fortë ndënë oficerët, Isuf Arapi, Hasan Çapari, Sulejman Çobani, Zylyftar Poda, Beqir Çogaduri, Meço Bono, e.t.j., dolli prej Janine edhe passi u mërgua disa ore prej qytetit, i proklamoj ushtërisë qëllimin e marshimit. Gjithkohësh, me që dyshonte mbë dispozitat miqësore të agallarëvet të Paramithisë, u përkujdes t'i bindinj të marën dhe ata pjesë ndë marshim. Agallarë të Paramithisë ishin nd' atë kohë, Islam Froni edhe Mahmud Dajlan' i Konispolës; këta ndë balle të 1500 burash zunë malin Vrizahë mbë veri të Salit.

Ali Pasha vetë me një-mijë burra dëpërtoj ndëpër Varjadhë për ndë Sul, edhe vajti e ushtrinoj ndë Lipë, tek agjali kartëdrin e përgjithshëm. Një trup ushtërie prej dy mijë burrash ndënë Zylyftar Podën dyke-marë gjith-po-atë rrugë kuqeroj kështjellën e Bogorçës; dy trupa të tjerë, njëra ndënë Beqir Çogadurin edhe Meço Bonon, edhe ushtëria ndënë kumandë të Isuf Arapit, Hasan Çaparit edhe Sulejman Çobanit, muar rrugën e Prevezës edhe passi kapërzyen lumin e Llurës u drejtuan e para për ndë Koçanopull edhe ndë Zarmë, edhe tjatra passi shkoj urën e Aherit u drejtua për ndë Nemeckë. Kjo kumandë strategjike kishte për qëllim t'i shkulnjë Suljotët prej pozitavet më të forta, t'u përçajë forcat e më të shuma të tyre edhe dyke-dërmuar pjesat e përndara, Zylyftar Poda të zaptonte malin nga an' e verlut, edhe Isuf Arapi me të tjerët të pushtojnë malet e mesditës-perëndimit.

Suljotët, te cilët që kur u kuqeroj Ali Pasha disa pozita të vëndit tyre ishin gjithmonë ndë pagetësië edhe ndë shtet luftër, paravëzhgojin lëvizjet e tija, edh' andaj me të pikasur invazjen e ushtërië Alipashallisë, filluan shpejt-e-shpejt gatitjet e posaçme, edhe me vrapim zunë vise për defensive. Mbassi zbrazë katundet sheshẗore edhe gratë bashkë me fëmijët i prunë ndë mal pjesëtuan fuqit' e tyre si mandën më mirë, edhe duall t'u bëjnë ballë.

Beteja e parë u bëjt ndë Nemeckë edhe ndë Livigjishte [*]) tek u përpoqnë me një çetë të madhe Suljotësh të cilët ishin ndënë kumandë të Foto Xhavellës edhe të të tjerë Kapedanësh, po të nesërmet pas përpjekjës, Xhavella u përpraps për ndë Sul, se mësoj që Krvekatundi ishte ndë rrezik të bjere ndë duart e Zyliftar Podës i cili shkoj ndëpër Bogorçë edhe mbërrini ndë Ville, katund katër orë larg Sulit. Një luft' e rreptë mori vënt pas di-ca dite afër katundit Sistran. Suljotët, permbi 1600 burra ndënë kumandë të më shperjéntëvet Kapedanë të tyre, venduan të goditin Ali Pashen vetë që ishte ushtrinuar ndë Lipë. Kështu pra dyke-u-qasur ndaj ushtrinës zanë pozitat më të mira përanë katundit Sistran, edhe dërguan një çetë prej afëre 200 burrash për të brimuar edhe për të tërhequr armikun ndë pusi. Kjo divizjë dyke-u-qëpur për ndë pozitat e Ali Pashës pranë Lipës u hoqi vërrejtjen të tejmëvet. Përqark Lipës ishte filluar të bëhej kuqendrim i fuqiavet të mëdha të Ali Pashës i cili qëllonte që së këtejmi të vërvitej kundrë malit; për këto, të dy trupat ushtërie që zanë ngojë më sipër, të cilat hyjtin prej Lluzës, dyke-qarkuar edhe dyke shtyjtur Suljotët për ndë mal, ishin bashkuar me Ali Pashën. Trup' i Suljotëvet ndënë kryesi të vetë Foto Xhavellës dyke-u-kacambitur me avantgardën e Ali Pashës fillój të dërmohet pas një beteje të përshkurtme, i ndjekur kënaqës-kënaqës nga një trup i fortë i kumunduar prej Sulejman Çobanit edhe Mustafa Sygurrit. Po pas pak-herë kur mbërrijtin ndë tokë me të volitshme, Suljotët e përprapsur muar pozita vërvitjeje edhe betej' e përgjakshme u ndes, ndë të cilën u vranë mjaft njerës nga të dy anët; nga an'e Alipashalisasvet u vra edhe oficeri Sygurri; edhe pas një lufte disa orësh me që u err, të dy palët adversorë u hoqnë ndë ushtrinat e veta.

*) Përanë Livigjishtës ishte pritësuar një trup Suljotësh prej 200 burrash, të cilët u goditnë me ushtëria e Maço Bonos, edhe dyke-mos-munëur Vi bëjnë-ballë ushtërisë më të zonmërshme të Bonos u përpaqnë edhe ata edhe vajtin e bashkuan me Foto Xhavellën.

Të nesërmet ndaj agimit ushtëri e Ali Pashës u vërvit përsëri me furi të madhe për t'i shkulur Suljotët e vendosur ndë Sistrun, po nuk' ishte e mundëshme se këta Suljotet mundën të zenë pozita më të forta nga të Alipashalisavet edhe ishte kuqendruar trupi më i math i Suljotëvet prej 1700 vetash. Andaj pas një beteje të përgjakshme e cila mbajti 7 orë, u pernda edhe kjo pa ndonjë përfundim me rëndësi edh' u vranë shumë Suljotë, po edhe nga ushtarët e Ali Pashës jo të pakë [1]).

Nërmjet këtyre Ali Pasha vazhdoj të përmbushnjë pllanin primitiv të tij; urdhëroj di-ca nga oficerët e tij të baresin bashkë me ushtërit' e tyre pikë te mali Vrizahë, tek sikurse thamë ishin edhe Islam Proni me Dajlan Komispolën, që të bashkuar me 'ta të vërviten kundër Sulit edhe të çajnë rrugat e mesditës-përëndimit. Me qenë që kjo lëvizje ishte ndë komunikatë edhe me trupin tjatër të Zyliftar Podës, sulçes' i Ali Pashës ishte i padyshmtë. Po trí dit pas betejës të Sistrunit, kur Suljotët ishin dyke-ujdhosur pesnë këti katundi, vjen një kasnec te Foto Xhavella i dërguar nga Islam Proni, mik' i lashtë i Xhavellës, me të cilin ishin bërë edhe vëllama, dyke-bçoar një letrë të Kryetarit, me mjet të së cilës i kliste ndë vesh pllanin e Ali Pashës edhe i propo-

1) Shpëlita e Ali Pashës kundër Sulit më 1800.

Trí agime po rinisë,
Nde Qaf' e Shtá Dhat,
Njëra shkon Jaulisë,
Tjetra Kako-Sulit.
E treta e m' e mirëa
Po lagoris e thotë:
«*U mbiadhë Shqipëtarët,*
«*Ku tanë Kako-Sulitë,*
«*Me tre bajrakë shkuasë,*
«*Të tre vadhë mbë vradhë:*
«*Njëri që i Mystar Pashajt,*
«*Djathri i Meço Bonos,*
«*I treti e m'i bukuri,*
«*Jakde i Zyliftarit*».
Një Priftëreshë po thërret,

Kaka një brek i fortë:
«*Ku jini o djemt' e Boçarit,*
«*O djemt' e Kacondrës;*
«*Turqit*[1]) *na mbaluasë,*
«*Duan t' na vrasërojnë,*
«*Tëpelmë të na shpiemë,*
«*Bështë të na ndërrojnë*».
E Kacondra ndëllim,
U' ndje nga Amerika:
«*Moj Priftëreshë mos u trëmb,*
«*Ai mos e shko nër mendje,*
«*Tonë të shohish hesftë,*
«*Dyfeqeje Kapedanët,*
«*Se gyah ingjoinë trimatë,*
«*Trimat e Kako-Sulit*».

1) Do me thënë Shqyptarët Myslimanë.

nonte Xhavellës që të turrej natën kundër ushtrinës të Vrizahës. Duket faqeza se ky çap i Pronit ishte fryti i nonjë marëveshjeje më të përgjithëshme edhe me të tjerë krerë, edhe kompliot kundër Ali Pashës.

Përandaj ndë një këshille luftare të Suljotëvet u vendua të gjyrmojnë këshillën e Pronit, dyke-pasuar me shpejtië pregatitjet për këtë çap. Vërtitja u bë me një turrje të pandalme prej 300 Suljotësh, ndënë kumandë të vetë Xhavellës, dhe trí orë përpara agimit të ditës së martë pas betejës të Sistranit; ndë këtë përpjekje Suljotët u ndihmuan nga një pjes' e madhe e ushtërisë të trathëtorit Islam Proni, i cili u-a pat kaliëzuar gjithë pllanet sekrëte, edhe u bë një bollëbë ndë ushtrinë, se m'anë tjatër edhe shumë kryetare Çamër, prapë me intrigë të Pronit nukë dojin të marin pjesë ndë luftë. Sllisti i punëvet harrijti ngë lëlesht aa të nesërmet veç ushtarëvet të trathëtorit Islam që u shëndrrue me krytarin baskhë, edhe të tjerë shumë të deshkurajuar, zunë të dezertojnë nga rrjeshtat e ushtërisë. Ali Pasha i dëshpëruar që u trathëtua nga ay që s' e pandehte, thërriti përsëri ushtërin' e përndare ndë Shtabin e përgjithsëm që kishte ngrehur ndë Lipë, dhe dyke-parashëkuar që edhe ky' atent dotë merte fund pa sukçes të mirë, nga shaku se ishte i qarkuar nga kushpiratorë të shumë dhe të pashehët, n ngut t'a neveritnjë pllanin e tij. Kështu pra mbet' i pabërëshm ndë ushtrinë gjer ditët e para të Vjeshtës së 1-rë, edhe pas si dha urdhër të ngrehen përgjë nër pozita të forta të malit Suljot, vendoj t'i bllokojë ngushtisht malësorët përbrënda pusiavet tyre, dyke-urdhëruar kryetarët e trumbavet që vendosi nër 'to për garrizona të vigjëllojnë vëndin an' e mb' anë për të mos u kallur ndë malësi armë edhe të tjera posaçië lufte.

Shumic' e madhe pandëtorësh u çuan prej Ali Pashës ndë ushtrinë për trajtimin e pirgjevet. Suljotët përpiqëshin për të kotuar ngrehjen dyke-vrarë punëtorët edhe dyke-u-vërvitur befazi kundrë garrizonavet, po më kot se pirgjet u ngrehnë mbë një përqarkje të gjërësishme të sërth-malesëra, edhe ndë distansë të ndryshme midis dy edhe pesë orësh.

Kështu kalonte koha, edhe fushata përcaktohej herë ndë përpjekjet e garrizonavet për t' u-a bërë ngushtë-e-më-të-ngushtë qarkimin, edhe herë ndë vërvitjet e hovëshme të Suljotëvet për të përçarë bllokadën edhe për të furnizuar posaçië lufte si-kur-se edhe ushqime të cilat u rallohëshin dita-ditën. Beteja të vogëla edhe lufta krahror-për-krahror bëhëshin të pagrajtura të cilat mbarohëshin pa përfundime me rëndësi. Ndë një nga ato u plagos lëkshi edhe Foto Xhavella edhe me-zi shpëtoj i pesë mbi supet e Suljotëvet ndë Sul, tek lëngoj afëro pesë muaj.

Pirgjet u ngrehnë përpara se të kalonjë dimëri. U ngrehnë ndë 12 pozita, edhe që nga i pari gjer të pirgu i fundit distanca ishte poshtë 20 orësh; ndë gjithë-cilën nga ato ishte vendosur garrizonë mbas madhiës edhe importancës të pozitës; veç atyrë rij edhe tjatër ushtëri ndë të tjera pozita të përtashme për mbajtjen e bllokadës me më tepër severitët.

KREJ XII.

Midis këtyre, ndë muajt e parë të vitit 1801, Suljotët të cilët ushqenin shpresa shpëtimi nga Çamërit fqinjët e tyre, bëjtin marëveshje me Krerët e kazavet që me sa të ishte e mundëshme, të shtrëngojin lidhje midis tyre edhe gjith armikëvet t'Ali Pashës, Bejlerë dhe Agallarë. Pas di-sa negociata, bëjtin marëveshje me di-sa nga parësi e Çamërisë, mbas se cilës kishin për t'u dhënë Suljotëvet ndihmë të hollash edhe të tjera të posaçme, edhe ndë nevojë të ndërkryeshin edh' ata kundrë Ali Pashës. Anëtarët e kësaj lidhjeje përveç Pashallarëvet të Beratit edhe të Vlorës, Ibrahimit edhe Mustafajt, ishin edhe Bejlerë-Agallarët: Haxhi Islami edhe Zejneli, vëllazëri e Promjatëvet prej Paramithiës, Xhemat Bazja edhe Seit Xhemali nga Karbonari, Hasan Çapari nga Lugërati, Musa Rrusa, Balo Hysua prej Margariti, Hassan Hushkumba prej Mazarakut, Malig Grava nga Gumenica, Abdurahman Zëguri nga Vërfanji, Muhamed Dajlani nga Konispola, Krerët e Dematit edhe të Sejkatit nga Filati, edhe të tjerë nga vise të ndryshme të Çamëriës.

Një e tillë ligë bjente ndë rrezik të math shtetin e Ali Pashës edhe kur mësoj hyri ndë kujdesë të madhe, po midis këtyre dashakeqës Ali Pasha kishte edhe ay të mjaftë miq për t'a shpërndarë edhe për t'a farosur këtë aliancë sa ishte akoma lonjáke. Kështu pra kundrë Pronjatëvet bëjti të ngrenë-krye agallarët e përqark Paramithiës gjer sa u ngutnë të neveritin qytetin me gjithësej ç'kishin; kushpiratorët e tjerë gjithë me të tilla mjete i shkëputi prej ligës, disave nga ata dyke-u-marë edhe penk për siguríe. Kundrë Mustafa Pashë Delvinës dërgoj një ushtëri të madhe edhe bashkë me miqt' e partit të vet hyiti brënda ndë fortesë tek u kapnë shumë rrobër midis të cilëvet edhe gjashtë Suljotë, të cilët Pasha i Delvinës i pat marë për pënk mbas marëveshjes që u bëjt nga kushpiratorët. Mustafa Pasha vetë për të mos u kapur i gjallë nga Alipashaliasit kishte ikur përpara se të kuqerohet kështjélla; mâ së fundi krushkun e vet Ibrahim Pashën e Beratit e pruri ndë një shtet aqë të mizërtshmë sa e bëjti që i lypi mëshirën e tij, edhe mbassi e fali, Ali Pasha lidhi edhe besë aliance më të.

Gjithë vitin 1801 gjer ndë muajt' e parë të vitit 1802, Ali Pasha u mua me vepërimet për përkuljen e kushpiratórëvet, të cilët s'ish çudi që mundej edhe t'a dobëtojin përmjimend. Tani pra donte që t'i japë një mbarim gjendjes anormale të Suljotëvet, po nukë donte që dyke-përfituar nga pafuqisië e tyre t'i rrebeshonje, gjë që mundej t'a bënte ç'do herë. Po përkundrazi këtyre, burrat e Sulit nukë rreshtinin së gjitituri për luftë dyke-furnizuar prej Pargë municje edhe ushqime pshehtazi.

Sikurse e dimë nd'atë kohë Porta ndodhej ndë shtet përluftor me Francën; një ditë një vapor luftë i këtaj fuqie i ngarkuar me armë dhe municje të dërguara prej Bonspartit për Suljotët të cilët ishin organë të tij, erth edhe angurój ndë Pargë; e dimë që Bonaparti punonte parreshtur për realizimin e pllanevet të tija mbi Sinisiën Ballkane. Për municjet pra dhe armët Suljotët dërguan një trup 300 burrash ndë Pargë edhe i prunë ndë Sul. Ali Pasha me t'a

lajmuar për këtë, sakaqëherash i tfaqi Portës rrezikun, ndë të cilin ndodhej Shtet' i tij nga intrigat edhe vepërimet e Frënqvet, dhe propozoj nevojën e madhe që ishte për t'u shuajtur kjo shkëndijë revolte.

Pa vonuar shumë mori urdhërim prej Divanit të kuqendrojë ushtëri me shpërudhjet e arkës Perandorëska, edhe t'a përkulnjë me çdo mjet Sulën. Me të marë dekretin Ali Pasha filloj me shpejtië pregatitjet, edhe pas di-ca muaj passi mblodhi ushtëri të mjaftme, dyke-emëruar për Kryetar të birë Veli Bejnë, proçedoj marshimin e mbramë kundër Sulit.

Më 27 Qërshor 1802, kur hyjti ushtëri e re ndë vëndet përqark Sulit, bllokada po vazhdonte me aqë rreptësi, sa mungesën e të posaçmevet pas pak e sakqedoj fantöma e zëës-buke. Ali Pasha dyke-përcaktuar dhe përmbledhur zonën e bllokadës më ej'anë, edhe m'anë tjatër uria, sa vij i frushkullonte Suljotët, përandaj edhe e porositi Kryetarin e ushtërisë të mos bënjë as monjë vërvitje sistematike kundër malësiës, edhe ushtërinë më të madhen pjesë, dhe urdhër që të hiqët ndë katundet përqark; m' anë tjatër dërgoj te pleqësë e Sulit të bir' e Jorgji Boçarit, Kiçon, për t'i fuar të vijnë ndë marëveshje dhe të lidhin traktat. Vajti Kiça ndë Sul edhe u komunikoj pleqësisë proponimin e Ali Pashës, edhe ata të drobitur nga vuajtjet e qarkimit të gjatë, me shpejtësië akseptuan të hyjnë ndë marëveshje. Po Foto Xhavella, armik i papajcuarshëm i fisit të Boçarit, kur pa adversor' e tij të vinjë ndë marëveshje ndëvënt të tij, mori mëria të madhe, edhe pas një bisedim të egër ndë mitingun e Pleqësiës, vete i klisë pishën shtëpiës vet, edhe likën prej Sulit dukemarë pas gjithë shokët e tij, edhe vajti e ndënji ndë katundin Horë, tri orë lark Sulit, edhe së këtejsmi armikësiat e bashta që kishin patur qënë midis atit të Kiços edhe atit të vet, u përseritnë nërmjet tyre.

Boçari m'anë tjatër, përfitoj nga përçarja e Fotos edhe më s'u kthye të lajmonjë Ali Pashën mbi përfundimin e negoçiatavet për të cilat ishte dërguar, por mbeti atje me qëllim të marë kryetarrien të Sulit ndë-vënt të Fotos.

Ali Pasha ishte dyke-pritur Bōçarin të kthehej me përgjigje nga an' e Suljotëvet, po passi u lajmua një-për-një përmi të ngjamet, dërgoj e thëriti Foton për ndë Janinë dyke-e-hospetuar atë ndë shtëpi të Shëfit Policjës, Abaz Tepelenës. Mbassi e priti me afabilitët të tepërahm gostiárin, Ali Pasha kuversój bashkë me të disa orë; kuversáta midis tyre ishte mbi përdhënien e Sulit ndë duart e Ali Pashës me kondítë që t'a epej amnestië e plottë gjithë ndënjësvet. Fotua i cili e njihte më shumë nga kushdo tjatër shtetin difikult t'Atdheut vet, edhe gjithkohësh i kuqeruar prej dëshirës që të mposhtohej adversór' i tij, e mori përsipër barën e marëveshjes midis Ali Pashës edhe Suljotëvet. Kthehet pra ndë Sul i eqipuar me dokumenta rekomandonjëse për të mos hasur pengime nga an' e rrethonjësvet të Sulit edhe passi i ftoj të gjithë bashkëkombasit e vet, u komunikój atyre gjithë propozimet e Ali Pashës.

Suljotët passi i dëgjuan nyjat e përdhënies, të cilat ndë substancë nërvështrojin çatdheslonin prej vëndit tyre pa nonjë shpagim të hollash, kujtuan se nuk' ishte nevoja të akseptojin të tilla kondita, edhe i hodhë-tej të gjitha propozimet. Kështu Xhavella u ngut të ikinj s' andejmi i pabëreshm. Si u kthye prapë ndë Janinë i komanikoj Ali Pashës mosgodítjen e misiunës, edhe mbeti aty posi edhe më parë.

Nakë kaloj shumë kohë kur edhe Bōçari, s'dihet nga ç'shkake, u ngut të kthehet ndë Janinë pranë Ali Pashës. Kështu pra, të dy Kryetarët e Sulit të cilët ishin edhe armiq midis tyre, tani ndodhëshin ndë kohor të Vezirit edhe ndë ç'do nevojë i kishte ndë dispozitë të tij.

Suljotët po vazhdojin me dëshpërim hostilitétet me ushtërinë rrethónjëse, dyke-dhënë edhe goditja herë-mbë-herë me ushtëritë Alipashaliase, po me mos mundur të rezistojnë shumë, me vrap shpräpsëshin ndë pozitat e tyre. Një natë t'errët ndë dimër, 400 burra edhe 200 gra ndënë udhëheqje të gjashtë kapedanësh, zbritnë tatëpjeta malit dhe i afëroben një pirgu që i thoshin Kulla e Villës me qëllim t'a djegin. Pirgu përmblithte 40 ushtarë ndënë kumandë

të Hodo Góranjit, edhe ishte një nga më të mëdhatë dhe më të fortat kulla që kishte trajtuar Ali Pasha. Një dit më parë një messaxhjér i pat lajmuar Hodos për këtë edhe ay me gjith' ushtarët që kishte vajti dhe zuri disa prita përjashta katundit, ngaha besonte që kishin për të shkuar Suljotët, po të tejsmit këmbyen rrugë, edhe passi harrijtnë atje, zunë viset përqark me pandohmë që është dhe garrizona brënda, prapo njëri nga ata me një llos të bekurt qpoj kthisin e pirgut, dyke-hapur ndë të një vrimë majft të thellë, edhe passi zbrazi brënda një vozz barut me fitil, i va zjarrë. Ekshplloej' e harutit e përmbysi godinën ndë pakë-herë, pastaj kur vunë re që s'ka ushtarë brënda, çanë dyert e depozëvet, dhe si rrëmbyen prej 'tyre armë, municje si kurse edhe ushqime të majfta, u-a ngarkuan gravet mbi kurrizet edhe ikanë me llek; gjër nuar vesh garrizonat e pirgjevet fqinjë dhe gjer u kthye Hodua i ëdli e pa që u kodna, Suljotët mundën të mbërrijnë ndë pozitat e tyre.

Me të tilla edhe me të tjera vepra luftare kaloj dhe vera e vitit 1803 gjer ndë Vjeshtë. Ndaj mezit të Vjeshtës I-rë Ali Pasha ndë një mbledhje ndë te cilën ftoj të marin pjesë të gjithë oficerët e tij, vendoj t'u japë adversarëvet të tij goditjen e sosme dhe të rrebëshme.

Ndaj zbardhëllimit të ditës së 25 Vjesht' e I-rë Veli Pasha i eqipuar me instruktat e posaçme, ndë ballë të një ushtërie të madhe, e shkeli malësinë dyke-u-drejtuar për ndë Sul; di-ca divizje të ushtërisë u ranë Suljotëvet të kështjëllur nër katundet Avarik, Qafë dhe Samonive. Suljotët që merrëshin me defansivën e këtyre viseve, shkëputnë nga forcat e tyre 200 burra edhe u-a çuan ndihmë atyre që po mprojin kryekatundin Sul. Po këta pa harrijtur të marin vënt pranë bashkëluftarëvet të tyre, befas u gjëntnë ballë-për-ballë me një trup Alipashallas të vërvitur nga kurrizi me shpejtimën e vetëtimës ndënë kryesi të Kasëm Agë Tepelenës, edhe u gjënden midis dy zjarresh dhe passi ranë të vrarë më të shumëtit prej 'ta, me-zi mundën të përikën ndë kodrën e sipërme të Sulit, që quhet Kuç, tek hyjtin dhe u mbyllë ndë një manastir të Shën-e-Prëmtes I

çili ishte rrethuar me një unazë muresh; aty ishin përikur edhe shumë shtëpiarë që kur invadoj ushtëria Alipashaliase. Ushtëri e Veli Beut duke-u-rënë katundevet Avarik dhe Samonivë, i ndoqi Suljotët të cilët dyke-u-shpraptur përiknë ndë kodrën e Vrimës, pranë Qafës, tek edhe atje ishin vendosur për siguri shumë shtëpiarë. Kësi-mjeti ushtëri e Veli Beut passi kuqëroj gjithë pahatrat e Katër-katundit, rrethosi ngushtisht këto dy pozita të forta, d. m. th., kodrën e Vrimës edhe të Kuçit, dyke-vendosur kunder 'tyre edhe di-ca kanona të lehta.

Afëro tre muaj ndënjtin Suljotët mbyllur ndë një kështjellë të ngrehur prej një kllogjeri i quajtur Samuil. Ndë këta tre muaj hoqnë shumë të ngratët nga uria; i vetëmi ushqim' i tyre ishte bar' i egër, fletët e shelgjishtavet, lëndet, edhe rrënjët' e drurëvet; po përveç urisë i ofëndte ata dhe étja më shumë; një nukë kishin prej as gjëkundi ngaha të marin se rrymën e ujravet të malit u-a kishin shtërrur.

Kësifarësh kalojin ditët dhe javët gjer-sa passi e panë që ç'do rezistencë e tyre ishte kot-së-koti, vendosan të vijnë ndë marëveshje me Veli Bejnë për t' u përdhënë me kondita, edhe passi deklaruan përdhënien, Suljotët çfaqnë dëshirën që pas traktatët të shkojnë ndë Pargë. Si delegat nga an' e Suljotëvet u emërua Foto Xhavella, i ndodhuri ndë Janinë, me që Suljotët e Kuçit ishin pjesa m'e madhe me fisin e tij, i cili u thërrit prej Veli Pashës, dhe bashkë me Xhavellën u emërua edhe Kapedani Plaku Kuconika.

Kondisat e traktuara ishin këto që pasojnë:

I). Të dalin prej Suliit të gjithë Suljotët të armatosur, dyke-marë me vethe gjithë gjën' e lëvizëshme edhe të hidhen ndë Shtatnisië, ose ndë ç'do vënt tjatër të Tyrqisë me shpërudhjet e Ali Pashës. II). T'i shpaguanjë Ali Pasha për gjën' e palëvizëshme ose për ç'do sent që s'u ish' e mundëshme t'a marin pas. III). Për siguri t'u epen atyre penge të cilët të vejin bashkë më ta gjer te vëndi i deshtinatës tyre. VI). Të liret e lirë familja e Foto Xhavellës,

sikurse edhe 25 Suljotë që ndodhështin si penk nde Janinë.

Fandja më 12 Dhettor traktati a protokolli u nënshkrua prej Veli Pashës edhe prej më të çquarshmit oficerë të tij, edhe u pru te krerët Suljotë [1]).

Mbassi u mbaruan të gjitha, po bëheshin gatitjet për t'ikur me gjithësej. Më që ishte për t'u përdhënë edhe Kështjellë' e Kuçit, dërgoj Veli Beu pesë njerës, një të krështerë besëtar të qaiatur Zisi Ekonom edhe katër të tjerë Shqipëtarë myslimanë, të cilët kishin për t'a përmarur atë bashkë me gjith municjet që ndodhështin nde depositë proj Samuillit, për të cilin u bë fjalë edhe më sipër. Passi u zbras kështjella edhe u larguan s'andejmi Suljotët, të nesërmet, kur kasnecët e Veli Pashës bashkë me Samuillin edhe të tjerë Suljotë që mbenë pranë tij, po merrëshin me peshiman e vozevet me barut edhe po bëjin inventurin e shumësërësh sendë të tjera, të cilat kishte për t'u blerë me të holla Ali Pasha, belas, s'dihet ngaha, u ndës

---

[1]) **Traktati midis Ali Pashës dhe Suljotëve.**

„PERËNDIA PAQJË DHE FALJE"

„Urë. Pasha i Delvinës, Veli Ali Myhtar Salih Tepelénasi, nëmër t'Alë Tepelenasit Trimit (Gaziut), Valiat të Janinës, Kryevendar' i Thessalisë, Dervenxhi Pasha, pjesëtar (member) i Këshillës gallai të Dovletit, të mbretit mbretërvet, të të lavdërueshmit Sulltan Selim, përndanjta i kanovavet të Krallevet, që mbretërojnë me lojtën e tij ndë frontet e botës, u jap të Krështerëvet të Suljit prezencën traktat".

„I). Suljotet janë të lirë të ikëjnë prej vëndit tyre me armët, municjë të luftës, ushqime dhe çfarë-do tjetër që të duan të marën, për të vajtur ose brënda, ose jashtë Shqipërisë, ose tuk-do që të dëshërojnë gjetkë".

„II). Premtohen t'u furnizonj pa të holla kafshët të nevojshme për të transhportuar plaçkat, posaçërt e luftës, ushqimet, të plagosurit, të sëmurit, pleqtë, gratë dhe fëmijët, gjer tuk vëndi ku të vendosen".

„III). Dotë maren Suljotët që mbahen si penk prej Vezirit t'im ësë".

„IV). Sa prej Suljotëvet që të dëshërojnë të rinë ndë Shqipëri dotë maren dhuratisht dheera edhe katunde, dhe dot gjejnë për të gjitha nder, sigurië dhe proteksion nga im-ati dhe nga gjith bexhaku yne".

barutit dhe një ekshplozj' e tmershme lëkundi tërë malin, dhe dyke përmbysur gjithë ç'u ndoth ndë të, gropòsi ndënë rrënimet e asaj të gjithë të ngojë-zënit më nalt, përveç një prej Suljotëvet i cili mundi të shpëtonjë dhe iku me renda. Thuhet se pishën barutit i-a vu pshehtazi Samuilli nga dëshpërimi i tepër, ose nga fanatizmi.

Suljotët pasi u hoqnë dhe duall prej Sulit u pjesëtuan mbë dy grupe: Fiset e Dragatëvet, e Zorbatëvet, e Xhavellenjet, e Panomarrëvet, e Dangëllisavo, edhe të tjerë fise të vegjël të cilët zgjodhën Pargën si vënt perikjeje, mbi dy mijë shpirt, të shoqëruar edhe prej Adem Beut, Ismail Pasho Bëut edhe Veiz Vasharit që ishën si pengje, muar udhën për ndë Prevezë prapo fiset e Kuconikasvet, e Bushbënjet, e Mullamenjet, e Karabinenjet, e Fotomaraset, e e Boçarenjet e.t.j., të cilët preferuan të vendosen ndë vënde të Shqipërisë, përmi 2000 dhe këta muar rrugën e Zallëngës.

Disa nga shkrimtarët e asaj kohe përmëndin që, me t'u përmdarë Suljotët Ali, Pasha shkelmoj premtimet e traktatit që bëri me ata edhe se i ndoqi t'. kapënj, ata që muar rrugën për ndë Pargë, afro kur ishin ndaj të hyrë ndë qytet, po sundimtari i Korfuzit, Konti Bozhenik të cilit i-u anëkuan Suljotët, i çoj letër protestòre Ali Pashës edhe kështu ky e

---

„Ai E vërtetonj me betim këtë traktat të shoqërit dhe të pashkëlcshme, edhe kurrë Suljot të mos zgitet, të shabet, ose të lypet ndonjë prej kurrë-kujt për të kaluarat".

„Për dëftim kësaj, një kopje e këtij traktati është u cpet Suljotëvet edhe Peradia më djekët me zjarin e shkrepëtimavet të tija, po të mos e mbanj".

„E kushëntuar, legalizuar dhe zdëftëshkruar prej meje dhe prej bashkëlidhtionjësvet me mua bashkëvëllezër të mij, të gjithë Myslimanë Syanë".

Ndë Sul ti Dhetor 1864.

Veli Pashá Ali Zadé

Xhmas Bej, Ismail Bej Konkjuli, Muharrem Mykyrdari, Ismail Pasho Bej, Hasan Dervishi, Ago Mykyrdari, Abdin Zorbàsi, Ymer Dervishi, Mgo Bono, Hazbi Prosi, Latif Hoxha, Hyso Tosha dhe Abaz Tepelena.

prajti ndjekjen e tyre. Gjith po kështu, me përfundime më të keqe, përmëndet edhe për grupin tjetër që mori rrugën e Zallëngës. Kishin harrijtur ndë katund që është 8 orë larg Sulit; aty për t'u shiguruar më mirë hyjtin dhe u vendosnë te Manastiri që quhet i Zallënges kur ndaj t'agumit të 16 Dhetorit u dukën nër rrëzimet një trup ushtarësh ndënë kryesi të Beqir Çogadurit, të po vijin. Suljotët ndënë kumandë të Kapedanëvet të tyre u kështjelluan ndë Manastir, edhe mbajtin një luftë të dy-ditme me Alipashaliasit. Pas dy dit, njëri prej Kapedanët, Kuconika, me partin e tij u përdhanë te Çogaduri, i cili takoj të jetë dhe vëllamë me Kuconikën se patnë shtërbyer të dy bashkë ndë hobor t'Alë Pashës. Po të tjerë udënë Kiço Boçariu mbasi vendosnë gratë dhe fëmijën ndëpër shkëmbënjt e mëdhenj përmi Manastir, duall prej Manastirit, u vërvitnë mbi Alipashaliasit, me qëllim të përçajnë rrjeshtat e tyre, edhe pas nje goditje të kohëshkurtme, po të pergjakshme, dyke dëpërtuar përmes ushtërlës mundën të shpëtojnë 140 veta.

Kiço Boçari, si-zur-se thamë bashkë me 100 shokët e tij, së pari u vendosnë ndë Burgarell, tek ishin shpërgalur gjithë part' i këti fisi të Suljotëvet, po pas pak kohë dykë parë që ay vënt s'është aq' i mirë për ta, mori më vetëhe të gjithë shtëpiarët, si nj'a 1150 shpirt që ishin aty, edhe më 22 Dhettor vajti e pasnguli ndë një Manastir të Shën-Mariaç ndë Vreshtanicë të Agrafës.

Nga sa kuptohet, Boçari nuk ushqente qëlliime të mira mbë Ali Pashën edhe ngritja e tij prej Bulgarëllit ndë Agrafë e kalij ndë dyshim Ali Pashën.

Nuk kaloj shumë kohë edhe i-u bë e njohur nga njerës besëtarë, që, një marëveshje kompëloti kundrë Ali Pashës po ëndej midis tyre, dhe përandaj nuk' e mënoj t'a shtypinj lëvizjen dyke çnar kundrë Suljotëvet një ushtëri ndënë kryesi të Beqir Çogadurit, Kostë Palës, Ziko Mihal edhe Xhima Alekos, te cilët e rrethosnë an' e mbanë Manastirin dyke-i bllokuar ngushtë të brëndëshmit.

Pas tre muaj rrethimi, me që s' dojin të përepën,

ushtëri e Ali Pashës ndë një asallt të rreptë natën e 14—15 të Marsit 1804, pas një luftë të keqe i-u qasnë kështjellës, çanë dyert' e saj edhe hyjtin brënda ndë manastir tek pasai prenë shumë nga ata, të tjerët u përdhanë. Kiço Boçari vet i 80 mundi të shpëtonjë dyke-dalë nga një derickë e manastirit. Nga këta që iknë, 65 veta mbaar malet e Agrafës, të tjerët 15 veta nër të cilët ish dhe i bir' i Kiços, Marko Boçari, Trimi që lëftoj për lirimin e Greqisë, përikne ndë Pargë, edhe s'andejmi ndë Korfuz, ku pas kohe vajtën dhe shumë Suljotë të tjerë[1]).

Suljotët e përdhënur u përndanë ndëpër vende të ndryshme të Tosktërisë dyke-marë si dhuretë prej Ali Pashës gjith-se-cili nga dë-ca sllogje dhash për të punuar ose edhe si bujqër ndë pronjat e tija.

Pa kaluar shumë kohë qetësie ndë Tosktëri, një tjatër lëvizje u sfaq përsëri kundër Ali Pashës. Përsëri Bajrakët dhe Agallarët e Çamërisë, pa nonjë farë-shkaku, vetëm se ushqejën emër dhe urrejtje kundër tij, të bashkuar edhe me Mustafa Pashë Delvinën, bëjtin një lidhje midis tyre, Kjo lidhje u bëjt ndë Qëreshor 1804 prej Mustafa Pashës, Islam Be Kokës, Mehmed Dejlan Konispolës, Islam Promit Paramithisës, Bado Hysen Margaritit, edhe Hasan Çaparit prej Fierri. Kushpiratorët venduan të kërkojnë dhe përkrahjen edhe bashkë-punimin e niqvet tyre të

[1]) Të gjithë Suljotët e ekshpatluar prej Ali Pashës dhe të përkur ndë Korfuz, e përjashtuan ndë ushtërinë Ruse të Kartanit ndënë kryesi të Rusit, Ivan Bikentor që më 1802 gjer më 1805. Më pas shërbyen edhe përsë Prënqvet, pasë toera që më 1807 gjë më 1815. Kënga e më-poshtme kallëzon ngjarjen pjesërisht.

SULJOTËT NDË KORFUZ

Ti more Foto Xhavella,
Sqi' na bëre me kapelia;
Sqi' u prenë e siç u vranë,
Sul' e shkretë ku e lanë?
Ali Pashajt i-u dhanë.
Nul' e dilë rinë' e gajtë,
Pati ndë Korfuz sa hodhi,

Zanë dorë te Mokoni;
Me Mokovën ilës luvëndin,
Të vonë të marën shadin;
Vetë e vdesën ndë dhet' i'ut,
Atje lek e patën thënë:
Vdesim me dyfek ndë dorë,
Si dhëndurë me kurorë.

MALET EDHE SHESHET E SULIT

BKSH

lashtë, Suljotëvet, edhe pra dërgojnë ndë Korfuz të bir' e Çaparit, Musanë, për t' u marë-vesh me 'ta.

Suljotët e prananan proponimin edhe bashkë me Çaparin dërguan dhe ata delegatë ndë Pargë Foto Xhavellën, Kiço Böçarin, Tushi Zervën edo Gjokë Dangillinë; atje kishte vajtur edhe Hasan Çapari bashkë me disa Bejlerë të Çamërisë edhe u be marëveshj' e besë-lidhjes (aliancës), konditat e së cilës ishin veçerimi së bashku kundrë Ali Pashës për t'u shkëputur prej tij, për lirimin e peggjevet q'u pat marë për siguri, edhe më së fundi po t'u vinte mbroth puna, Sulin t'a nxirjin nga duart e Ali Pashës edhe t'u-a kthejin prapë Suljotëvet.

Passi u ndënëshkrua traktati u nisën' e vanë prej Korfuzi ndë Pargë të gjithë Suljotët sa ishin të zott' e pushkës si nja 300 veta. Ndë këtë komplot kundër Ali Pashës, duket kjarisht vepëruan dhe autoritetet Ruse të Korfuzit të cilat u dhanë përkrahje të mjafta, dhe kjo u dëshmua se bashkë me Suljotët që vajtin ndë Pargë ishte edhe një grek nëpunës i Rusëve i ngarkuar me misionë të përkujdeset për përmbajtjen edhe rregë-pagesën e luftonjësvet, edhe t'u furnizonjë atyre të posaçmet e luftës. Kështu pra trup' i Suljotëvet që prej Parge vajti ndë Pterr tek u bashkua me aliatët që i prisjin aty.

Po edhe kjo aliancë e mërëkullshme i pat ditët e shkurtëra edhe n kotësinë që posa filloj veperimet, me që u gjënt kundrejt fuqive ushtëriake të forta të Ali Pashës, Dhe kësi-farësh, mbas dica përpjekje heroike kundrë ushtëriave të Ali Pashës, Suljotët, të dërmuar passi bllatuan më të shumit e shokëvet të tyre, u kthyen ngaha patën ardhur, ndë Pargë, edhe s' andejmi prapë ndë Korfuz.

Pas përkuljes së mbrame të reaksionarëvet të përbrendëshmë, Ali Pasha mori masa të rrepta për të shterrur çdo lëvizje të armikëvet të tij dykëngrehur ndë Sul edhe ndë vëndet e tjera të Çamërisë ndë çdo pozitë të mirë kështjellë edhe gjithfarësh fortesimë.

KREJ XIII.

Pas shpërndarjes të gjithë reakcionarëvet ndë shtetin e sunduar prej Ali Pashës, zotonte paqtim, edhe populli merrej vetëm me luftën paqëplotë të punës. As një vrasje ose keqbërje nukë dëgjohej kurrkandi. Andaj pra Guverna e Konstandinopojës, si shpërblim për këto shërbime, të cilat të rrallë ishin sundimtarët e asaj kohe që t'i bëjin, emëroj të bir' e tij Veli Bejatë, për governor të Pelloponisiës, edhe ati vetë i konferoj gradin Vali i Rumelisë, dyke-i ngarkuar misionën që të bjejë ndë rregull anarhiën e paprajtur që zotonte ndë Maqedhonie edhe ndë Thrakë. Ndë këto vënde çetat e kusarëvet të emëruar përgjithësisht *shejdhërí me kuaj*, të kurajuar nga Kryevendërët e Samokovës edhe të Shkupit, Halil Pashës edhe Karafejel Pashës, eshtinjin pa mëshirë popullin e ngratë.

Ndë dekretin e emërimit të tij, urdhërohëshin të gjithë qeveritarët e provincavet t'i epjin ati gjithfarësh ndihmë. Kështu pra, i eqipuar me gjithë çfarë dubeshin, ndë ballë të 5000 Shqipëtarëvet Tosk' e Gegë, kaptoj Pindon ndë Tettor të vitit 1804, dykelënë mëzëmbës të bire Myhtarë. Gjer mbërrini ndë Manastir ushtëri e tij shtohej e shumóhej parreshtur. Traversoj me fuqin' e madhe Maqedhoniën gjer ndë Filibé dhe ndë Sofje, edhe e permbushi plotësisht misionën e tij dyke-ndjekur edhe farosur krejt brigandët e kodravet. Vërtetohet që një pjes' e madhe e këtij sukçesi i detyrohej njëjt nga oficerët e tij i qnajtur Myslim Gega i cili ishte tepër i zoti edhe i përvujtshën ndë ndjekjen e kusarëvet.

Po midis këtyre Porta u frikua për ushtërin' e madhe që bëri Ali Pasha me vethe edhe dyke-e-suspektuar atë, shpejtoj t'i dërgonjë një dekret të ri tek e urdhëronte atë të kthehet prapë ndë qëndrën e sundimit të tij me ushtërinë bashkë, edje jo vetëm kaqë po edhe gradin e Valiut Rumelisë i-a shterri.

Këtë animozitët e gelltiti pa dashur Ali Pasha edhe pa mënuar u kthye ndë Janinë, krye-lartë që mbaroj

detyrën e tij po zëmër-thyer për sjellien e pa-fisme edhe dinake të Portës së Naltë.

Sikurse e dimë, ndë Shqipërin' e Poshtme veç Ali Pashës zotojin edhe dy sundimtarë të tjerë, Pashaj i Delvinës edh' ay i Beratit të cilët nga cmiri ushqejin një urrejtje të madhe mbë Ali Pashën me gjithë që me atë të dytin ishin edhe krushq. Këta të dy sundimtarë Ali Pasha i kishte muriza ndë vepërimet e tija edhe pengimtarë përandaj donte t'i pastronjë tanì që fiqit' e tija vënkojin.

Pra-po, kundër Pashës të Delvinës çoj ndë janar 1806 ushtërin' e tij me kanona të mjafta edhe passi e rrethosi, i kuqeroj fortesën, kur Mustafa Pasha kashkë me familjen e tij përiku ndë një nga çifligjet e tija afër Delvinës. Për këtë përmarshim Pouqueville-i thotë që dykë-shkuar nga Delvina kur po vij si reprezentant i Guvernës Frënge ndë Janinë, e gjet Delvinën të kuqeruar prej ushtërisë të Ali Pashës. Fundja Mustafa Pasha u ngat t'i dekllaronjë që i falet edhe t'i japë për penk dy djemt' e tij.

Më 1805 ambasada Ruse ndë Konstandinopojë protestohej pa rreshtur kundër Ali Pashës edhe Porta për të satisfaktuar namëta, Guvernën Ruse e zbriti Ali Pashën prej Pashallëkut të Thesalisë edhe gjithkohësh e pushoj edhe të birë Veli Pashën prej gradit që kishte kashkë me atë titull si Sundimtar i Pelloponisës, edhe emëroj për Pasha ndë Thesali një nipa' e Ali Pashës prej motre, Ali Elmaz Bejnë, d. m. th., të bir' e Hajnicës edhe të Sulejman Beut. Po ky pas një kohë të shkurtër vdiq prej lëngjyeri.

Pas vdekjës të Elmazit, Ali Pasha dërgoj ndë Thesali një nga gjeneralët e tij si nëkëmbës, edhe gjithkohësh me mjet të mëqvet të tij ndë K/poje, ndër të cilët ishte edhe ambasador' i Francës, K. Sebastiani), përmundi t'i besohet përsëri Pashallëku i Thesalisë si dependencë, edhe u emërua së rish edhe i Pelloponisës Sundimtar. Edhe kështu pra Shtetì i Ali Pashës atëherë përshtrihej ndë Toskëri, Thesali, Pellopoonisë edhe ndë Greqi të Perëndimit.

Pamë më sipër që me anë të traktatit midis Rusiës dhe Turqiës të ndënçshkruar më 21 Mars 1800,

Shtatnisija mbeti ndënë protektë të Rusiës; Preveza, Vuthroti, Parga, edhe Vonica që iskin më parë pushtime të Venecjanëvet edhe të Prëngvet, të njohura si shtete demokratike, hyjtin ndënë zotënim të Portës edhe guvernohëshin prej një Vojvodë i quajtur Abdullah Bej i cili kishte qëndrën ndë Prevezë. Më 1806, kur panë ndë Evropë musar nëryshim, edhe më tepër kur marëdhëniet midis Rusisë dhe Tyrqisë ashpërohëshin dita-ditën, Ali Pasha përfitoj rasën e kohës edhe lypi ndë Stamboll t'i qedohen ati këto pronja të kuronës. Edhe Porta i-a shiti ato si pronja të jetëshme (mylk-name) për 800 qese asprа. Pas-si i-u qeduan ato, zapëtoj përnjëherë Prevezën edhe Voniçën; Vuthrótin po e kishte ndënë pushtet të tij. Edhe posa krisi lufta Ruso-Tyrke vitin më pas, filloj të ngrehjë disa kështjella ndë Prevezë, sikurse edhe kundrejt Lefkadhës ngrehu fortesë edhe prunë 'saj palláte [1]), pilanin e të cilavet i-a pat dhënë oficeri Frëngk Vaundoncourt i dërguar ënkazi prej Autoritëtevet frënge të Korfuzit.

Nga të katër qytetet autonome vetëm Parga nuk' ishte ndënë sundim të Ali Pashës. Sikurse e pamë, ky qytet, i përdhënë Tyrqisë më 1800 bashkë me të tjerat pushtime, qeverisej autonomisht prej një Komisëri që ishte gjith' ay që qeveriste qytetet që zumë ngoje më sipër, edhe paguante një tribut posi edhe të tjerat qytete Preveza edhe Vonica.

Ali Pasha dëshëronte prej kohësh t'a ketë ndën' urdhër këtë qytet po kishte pengime të shuma nga an' e Rusërvet të cilët zotojin ndë'ato kohë Korfuzë. Pas konventës t' Ali Pashës me Portën përmi qytetet që perbëjin kufederatën, me që Abdullah Beut i-u t' hoq ofiqi i tij, Parga mbeti si dependencë e Korfuzit, e qeverisur nga qytetárët e saj.

Rellatnam më sipër përmbi aliancën e Çamërvet me Suljotët edhe qysh mundi Ali Pasha t'a kotësonjë atë. Po pas kuvëndit me Portën permbi Pre-

1) Ndë këto pallate Ali Pasha hospetój nashështisht Mbretën e Suedisë Gustav Adolf-in, i zbritur aga froti prej Bernadott-it.

vezën edhe qytetet e tjera, fillój të rregullonjë ca llogari që kishte me dí-ca Bejlerë edhe Agallarë të Çamërïës. Së-pari shëndoshi pushtetin e tij mbë vëndet pëllore të Fierrit të cilat ishin të Çaparénjvet; edhe më pas kthevi vështrimin e tij mbë Pronjatët e Paramithiës. Dyke-pasur pranë tij si penk një të bir' e Islam Pronit mundi t'a ngusinj atë të përanë fortesën e Paramithiës, Shën-Dhonáton. Ndërmjet këtyre, ndë Filat, me proklamátë të Hassan Çaparit bëhet një miting prej Çamër, Gjinokastritë, Sulidhjotë edhe Konispoljótë, tek vendimuan edhe i lypnë Ali Pashës, të thiqet nga vëndet e Fierrit edhe të heqinj ç'do pretencje mbë Shën-Dhonaton, t'u përapë Sulin fqinjëvet t'aftërm Agallarëvet të Çamërïës, edhe të lironjë të bir 'e Islam Pronit.

Ali Pasha me të marë këtë lajshkrim, u përgjeq që, fortesën e Paramithiës edhe Fierrin i pat bierë me të holla edhe se vëndin e Suljotëvet e knqeroj me *forcan* edhe me gjak; me gjith-këto u përmbushi një nga lypjet e tyre dyke-liruar të bir' e Islam Pronit, i cili i premtoj se ka për të propaguar qetësinë ndëpër ata. Po Proni ndë-vënt të mbanjë premtimin që dha, i pezmatój edhe më tepër reaksionarët, edhe pa kaluar shumë kohë zanë tfaqëshin çeta kryengritëse ndë disa vënde. Ali Pasha çoj një fuqi të fortë ushtërije ndënë kumandë të Sheh Maksut Agës edhe Ymer Begut nga Zavaláni kundër Pronjatëvet të Paramithiës, të cilët mbassi i rrethosi ngushtishi, i ngati të kapitullojnë dyke-proponuar kondita martëveshjesh ndër të cilat me t'u përdhënë kështjella, Pronjatët duhej të çatdhesohëshin dyke-marë me vethe pronjat e lëvizëshme të tyre.

Pasi u pranuan konditat, të gjithë këta, edhe me 'ta bashkë edhe disa të tjerë agallare, si Çaparénjtë. Mallq Grava, Isuf Demua, Balo Hysua edhe të tjerë, përikne ndë Pargë; s'andejmi dyke-vajtur ndë korfuz pas pakë kohë shkuan ndë Egjyptë tek mbenë pranë Mehmet Ali Pashës i cili ishte kediv i Egjyptës edho vlukonte asi kohe atje.

Kësi-mjeti Ali Pasha mundi t'a përndajë edhe këtë levizje të re të reakcionarëvet.

Kështu ishin punët, kur ndë krye të vitit 1807 krisi lufta Ruso-Tyrke, edhe tani Ali Pashës një tjatër shënjë i tërheq atencjën, kjo ishte ujdhesa Lefkadhë. Na është i njohur atenti që bëri Ali Pasha për të pushtuar Lefkadhën që posa kuqeroj Prevezën. Po këtë atent i-a kotësoj prezenca e flotës Ruso-Tyrke edhe përdhënia e kështjellës ndë duart e Admirálëvet Ouchakow edhe Kadri Bej. Mbas përndarjes të kufederatës vogël u së katër qytëtevet Toskënore edhe passi i-u çeduan Ali Pashës me dekret, dyke-i-u-qasur edhë më shumë Lefkadhës, ndjeu ënden e rinur më tepër tani për të përfitnar prej shtetit të punëvet që vazhdojin ndë Evropë.

Dhe me të vërtetë atëherë ndë Evropën qëndrore edhe ndë Konstandinopojë zotëronte ylli i Napolonit, i cili me mjet të ambasadorit të vlefshëm të tij, Sebastian, mundi t'a shkëputnjë Sulltan Selimin prej influencës Anglo-Ruse, edhe rellatat miqësore midis Rusës edhe Portës u ashpërsuan më tepër pas zaptimit të Suveranitétevet prej Rusërvet; se për këtë me t'u lajmtuar Porta, i çoj me vrap pashaportat Ambasadorit Rus pranë Saj, edhe passi mbylli ngushtinat e Dardanelavet edhe të Bosforit, dërgoj ushtëri të madhe me gjithë asnjat luftare që t' i nxjerë Rusërit nga Suveranitétet. Edhe kështu me ngacmim të Bonapartit, Tyrqia dekllaroj zyrtarisht luftë kundrë Rusiës.

Dekllarata e kësaj lufte ishte parolli i vepërimit Ali Pashës kundër Rusërvet të Lefkadhës, i cili përveç kësaj kishte edhe të tjera shumë anëkime kundër Autoritétevet të Shtatnisiës, se që-kur-se më 1800 njdhesat Ioniane me traktat hynë formalisht ndënë protektë të Portës po realisht ishin ndënë Rusiën, autoritetet Ruse që ishin ndë 'to, nakë reshtjin së dhëni trévë (azill) ç'do keqbërësi të përikur nga pushtimet e áfërta të Ali Pashës, edhe më shumë pas kuqerimit të Sulit prej tij. Kjo sjellje e autoritétevet të Shtatnisiës që shkelmonte traktatin epte artsyo jo vetëm Ali Pashës po edhe Portës vetë e cila i përmëntte këto ngjarje si një nga të parat shkakëtime ndë deklaratën e luftës më 5 Janar 1807. Shumë

prej të emërmarit *hajdutë* Suljotë edhe të tjerë, dyke-patur për shtëk Lefkadhën edhe ujdhesat e afërta, kur gjejin rastin invadojin ndë Toskëri edhe passi ripjin edhe sfilitjin vëndet e ndënë sundim të Ali Pashës, të ndjekur nga ay hyjin prapë ndë Lefkadhë, tek e shkonin me siguri pa as një farë-frike nga ndjekësi i tyre. Ndë kohën e pagës qeveritarët e Shtat-nisiës ndë shumë raste dojin të zbustifikohen për përkrahjen që u epjin invadorëvet, edhe herë-herë për t'a satisfaktuar Ali Pashën, Rektóri i Lefkadhës kapte nga-ndonjë nga vrasësit që kërkohej prej tij, edhe me urdhërim të Pleqësiës e përepte ndër duart e Ali Pashës, edhe të tjerë dërgonte si përfaqë ekspulzohesḧin prej Lefkadhës.

Pas këto përtregime miqësore të autoritëtevet të Shtat-nisës, Ali Pasha hështi për ca kohë. Po ndë Janar 1806 i dërgon Senatit ndë Korfuz një dokument të ri ndek përmëntte gjith-po-ato ankime edhe u lypte t'i përepjin familjet e armatorëvet që gjëndëshin ndë Lefkadhë t'i mbante për siguri; po këtë herë Guverna Shtat-nisiase refuzój t'i-a përmbushnjë lypjet. Mirë-po punët politike ndë Evropë ishin të pasigurshme edhe Shtatnisia kishte nevojë të furnizonjë prej tokës më të shumat e të posaçmevet për përmbajtjen e saj, përandaj përfaqësónjësi Rus i Korfuzit, Moçenigu, i proponój Senatit t'a këtë mbë pekul Ali Pashën, me ç'do mjet t' a tratonjë mirë, edhe kështu një marëveshje bëhet midis Ali Pashës edhe autoritëtevet Ruse me anë të së cilës, sidomos, kmanohëshin çështjet e skandullëshme edhe të zvarnisura. Kështu qëndrojin punët përpara se të kërcasë lufta Ruso-Tyrke.

Ali Pashai dyke-parë gjithë ç' sillej nga shkaku i hyrjes të ushtërivet Ruse nër Suveranitëtet e veçanëshme, kujtoj që ishte rasti oportun për të realizuar edhe një nga ëndërrat e tija me të kuqeruar Lefkadhën, e cila pas Prevezës edhe Vonicës kishte vlefsë të madhe për të ndë pikëpamje strategjike. Andaj pra pa vonuar fílloj pregatitjet e shpejta për vërvitjen e shtudijuar. Më t' u lajmuar për këtë Guverna e Shtatnisiës, dërgon ndë ujdhesë Kollonëlin

Rus Zages, edhe e forcoj garrizonën dyke-dërguar një fregatë ruse, dy brike [1]) edhe katër trumba Suljotësh nga ata që ishin përrjeshtuar ndë ushtërinë ruse. Kjo fuqi fryjti kurajë nër ndënjësit e nisiës edhe shumë nga nisjotët u rrjeshtuan si vullnetarë.

Lëvizjet e Ali Pashës tregojin se për së shpejti do-t'i binte ujdhesës. Garrizona e Prevezës sa vij po shumohej edhe forcohej, edhe punëtorë punojin dit-e-natë për trajtimin e gjith-farësh punë fortifikatash.

Gjithë këto pregatitje po bëhëshin, po as-një qap për vërvitje nukë podukej se sikurse thamë lufta Ruso-Tyrke nuk' ishte deklaruar akoma. Pas deklaratës të luftës, Porta me Guvernën Frënge u qasnë ndë marëdhënië miqësore, andaj Ali Pasha i shkrojti Napolonit t' i japë edhe ay ca ndihmë që të vërvitet kundër Rusërvet të Shtat-nisivet. Napoloni i dërgoj sakaqëherash vëllajt të vet Iosifit, që ishte mbret ndë Napolië, t' i çonjë Ali Pashës ndihmë të shpejtmë. Edhe Josifi pa vonuar fare i dërgoj një vapor lufte të math edhe një korvetë, të cilat passi hundruan që nga anëdetjet e Mbretërisë Napolës, zbritnë ndë ushtrinën e Ali Pashës përkundrejt Lefkadhës një batalón artileristë me disa kanona edhe municje lufte ndënë kumandë të dy oficerëvet.

Kësi-farësh Ali Pasha passi kuqendrój fuqit' e tija ndë Prevezë, dërgoj një trup ushtërie të fortë ndënë kumandë të Ismë Arapit, edhe vendosi shtabin e përgjithësim afër pozitës që i thonë Pilajë, ndë vëndin më të ngushtë të mëngës që ndan tokën prej nisiës. Dy oficerë frënq, Kollonelli Nicole edhe Trumeri Ponceton, mbërrinë ndë Prevezë më 18 Fror 1807, edhe me ndihmën e këtyre Ali Pasha trajtoj fortesa ndë majë të një kodre pranë vëndit që quhet Kastrë, edhe tjatër fortesë filloj të trajtonjë përmbi një kodrë që i thonë e Shën-Gjergjit, e cila nuk' largonte shumë prej Kështjellës së Lefkadhës. Gjenerali Rus, dyke-parë gjithë-këto, kumandoj zjar të përgjithshëm kundër Shqipëtarëvet, të cilët se parisherë u kthyen përsëri edhe vazhduan punën e tyre

1) Vapore lufte të asikohëshme.

gjer e mbaruan mirë fortesën e Shën-Gjergjit, mbi të cilën pas katër dit vendosnë dy kanona, me të cilat filluan rrahjen e *kalasë* së Lefkadhës, po edhe armiku u përgjigjej me zjar të paprajtur.

Ndërmjet këtyre, një mijë Shqipëtarë kishin rënë një pozitë kundrejt kështjellës së Lefkadhës ndek një Teqé e vjetër e cila ishte e shëndoshur me murre të çmërshta; aty ushtarët e Ali Pashës kishin prerë çdo komunikatë të ujdhesës me anë deti. As-një lundrë s' mundrej të hynjë ndë liman' e Lefkadhës. Nga ky shtet tregëtia ishte prerë së-gjithash, edhe mungesa e më të nevojshmevet posaçië as vij i sëndiste Rusërit edhe vëndësit njajotë. Për shumë ditësh lufte të dyja anët beligjeränte përcaktohëshin ndë kanonada të njërjatërme pa përfundim. Së mbrami Gjenerali Rus dyke-vëzhguar që kanonat e kështjellës nuk' i dëmtojin fare Shqipëtarët e Teqesë, natën dyke-gdhirë o Mars, ngrehu përanë buzëdetjës një kështjellë, edhe passë vendosi ndë të dy kanona kalibri të math, edhe një tjatër kanon fashe mbi një brek midis Lefkadhës edhe Cekës, filloj t' u bjerë Shqipëtarëvet me qëllim t' i shkulnjë prej Teqesë, po ushtarët e Ali Pashës nuk tundëshin fare dyke-u-përgjegjur trimërisht kanónavet të Rusërvet. Dykeparë Gjenerali Rus që edhe ky pllan strategjik nukë pruri sukçes, të nesërmet dha urdhër që, dy trumba Rusër edhe Suljotë, edhe si nj'a tri trumba vullnetare vëndës, të shkojnë ndëpër këmbë' e ngushtë që e ndan Lefkadhën prej Toskërisë. Këta dyke-shkuar përpara edhe passi u pjesëtuan ndë dy trupa, zunë vënt këtej-e-përtej Teqesë ndek ishin Shqipëtarët. Ndaj agimit të 11-të Marsit po bëheshin ca përpjekje të vogëla, po pas mesit ditës passi Shqipëtarëvet u urdhi një ndihmë e mjaftë ndënë kumandë të Ismf Arapit edhe Beqir Çogadurit, beteja u përgjithësua. Rusërit, të kumanduar prej vetë gjeneralit të tyre, ndë krye bëjtin një vërvitje të kuximshme dyke-zaptuar të përpjetat e kodrës ndek dirgjej Teqeja me qëllim të mbërrijin ndë fortesë edhe t'a kuqerojnë, po Shqipëtarët ndënë kumandë të të dy oficërëvet të tyre u vërsulën përmbi 'ta me aqë vrull të

shpejtë sa pas tri orësh luftë gjenerali Rus dyke-parë që do-të vritëshin të gjithë ushtarët e tij trumbetój shprapsje. Suljotët edhe vullnetarët e tjerë lëftuan edh' ata pas 'tyre po së sosmi kur panë se Rusërit u thyen, sakaqëhérash u vanë pas dyke-hyrë të gjithë ndë fortesën e Lefkadhës. Përmbi tre-qint ranë të vrarë e të plagosur nga an' e Rusërvet, midis të cilëvet edhe mjaft Suljotë vullnetarë; nga Shqipëtarët u vranë tetë edhe u plagosnë dy-enbë-dhetë. Edhe kështu, bombardimi i Lefkadhës po vazhdonte po-si edhe më parë. Këshilia e Korfuzit dyke-parë rrezikun e afërt të ujdhesës nisi të dergonjë atje fuqi të parreshtura të përbëra prej ushtëri të rregullshme edhe të parregullshme. Ndë këto të mbramet kryesonte një Kapedan i quajtur Jan Kapodhistrç [1]) me vullnetarë Korfuzanë. Ky mundi t'a ndihmonjë gjeneralin Rus ndë mprojtje të Lefkadhës se veç shokëvet të vet që kishte i bëjti që të marën anë edhe shumë nga të krështerët Kapedanë Shqipëtarë, si Kaçandonin, Kiço Boçarin, Kollokotronin, Karaiskon, edhe të tjerë me shokët e tyre të qqmarshëm ndë virtyta luftare, të cilët me që lshin ndë armiqësi me Ali Pashën, u mbiodhë të gjithë për të mprojtur ujdhesën.

Katër muaj plot mbajti luft' e Ali Pashës me mprojtësit e Lefkadhës, edhe si-do-që nisin mprohej prej shumësiës të ushtarëvet Rusër edhe nga Kapedanët që thamë, Ali Pasha po bënte pregatitje edhe pliane për një asalt definitiv kundër ujdhesës edhe ishte sigur për kuqerimin e saj, po fatkeqi'risht pliani i tij mbeti i pabërëshm nga shkaku që, pas betejës të Preedland-it midis Rusërvet edhe Prusianëvet me ushtërin 'e ndënë kumandë të Napoloenit, më 10 Qërshor 1807, u deklarua armistitë edhe pas pakë kohë Paqa definitive e Tilsit-it. Gjenerali Rus i Lefkadhës e lajmoj Ali Pashën për këtë. Ali Pasha me pakënaqësi e mori këtë lajm (që i-a kotësoj shpresat për kuqerimin e ujdhesës me dorëndihmën e Napolonit) edhe u përgjeq që ay nukë kishte marë asnjë

1) Ky u bë i parë Goverrotr i Greqisë kur kjo ëtoj independencën.

informatë zyrtarisht për armistitën, po, për hir të Gjeneralit ka për dhënë urdhërim të pushojnë hostilitétet. Po e vërtata që e bëjti Ali Pashën t'a përndajë definitiv rrethimin e Lefkadhës ishte pushtim' i Korfuzit prej Frënqvet që u bë e njohur pas pak si përfundim i konvencjës midis Car Aleksandrit edhe Napolónit ndë Tilsit. Këtë e mësoj Ali Pasha me kohë edhe u drojt nga ndonjë vërvitje nga an' e Frënqvet të Korfuzit kundrë Prevezës, me që edhe kjo ishte një pjesë nga pushtimet e Venecjanëvet ndë Toskëri.

KREJ XIV.

Mbarimi i luftës Ruso-Tyrke më anë pagoje. u dha kurajë brigándëvet *(hajdutëvet)* të ndodhur këtu-këtje ndë provincat e Ali Pashës. Një nga këta brigandë ishte një prift i quajtur Papa Thimjo Bllahava; ky u ifaq ndë Thesali me 1808 me një çetë të madhe ndë të cilën kishte përmbledhur edhe jo të pakë myslimanë Shqipëtarë armikë të Ali Pashës. Prifti Kapedán, i bazuar mbë fuqin 'e madhe të tij, vij me qëllim të përhapnjë çesta kryengritëse ndë gjithë vëndet e ndënë sundim të Ali Pashës edhe për-këtë kishte hyrë ndë marëveshje për bashkëpunim me Suljotët e Korfuzit edhe me të tjerë Kapedanë që ndodheshin aty, të cilët atëherë ishin ndë shërbim të Frënqvet kur u pushtua Korfuzi prej Mareshallit Berthier ndë Korrik 1807. Këta Kapedanë, ndë kohën kur Shtat-nisia ishte ndë dorë të Rusërvet më 1804, përbëheshin një trup gjer 3000 burra luftëtarë, edhe disa herë luftuan burrërisht ndë luftërat midis Rusërvet, Tyrqvet edhe Frënqvet; Suljotët lëftuan edhe ndë Dalmati edhe ndë Itali. Ndër ditët që dolli Papa Thimjua ndë Thesali, ky trup i Suljotëvet të Korfuzit shkëkohej me ay të keq prej Frënqvet, për shkak se mohuan të japën betim devotimi më që ishin më parë ndënë shërbim të Rusërvet edhe me as-një mjet nukë dojin të luftojnë kundër 'tyre. Krerëvet të këti trupi u dërgoj Bllahava edhe bëjti marëveshje të luftojnë së-bashku kundër

Ali Pashës. Po pllani i Priftit (përgjithërisht i quajtur prej Labërvet, Papa-Dhemonj, mbeti i pa-bërëshm se i-u kâll ndë vesh Ali Pashës prej një nga oficerët e tij i quajtur Kapedan Delíján Meçoviti.

Sikurse thamë Bllahava pas marëveshjës me Suljotët, ndë ballë të çetavet të tija rrudhi ndë Akarnani edhe harrijti gjer ndë Meteóret, ndek u poŝt ballë-përballë me Myhtar Pashën [1] të bir' e Ali Pashës. Pas dy orësh lufte me ushtërinë Alipashaliase, gjysmët nga shokët i-u vranë midis të cilëvet edhe i vëllai, Thodhorâqi: të tjerët më të shumët ikën e lanë edhe më së fundi më ata që i mbenë u shpraps edhe përiku ndë katundin Skopellë.

KREJ XV.

Sindëkur e dimë që nga faqet e kalvara, përanë pragut të Shtetit Ali Pashës ishin edhe dy Pashallárë të tjerë independentë të cilët kishin ndënë sandim të tyre vënde mjaft të rëndësishme. Pashâj i Beratit edhe ay i Delvinës, që të dy me mîq të fortë ndë Stamboll. Këta sundimtarë fqinjë Ali Pasha i kishte posi hâlë ndë sy, se me gjithë-që sikurse treguam u hoqi nga një shuplakë, ata nuk rreshtjin së kâllari te Divani gjithfarësh kallëzime të rema kundër 'tij.

Pashâj i Beratit, Ibrahimi i cili ishte edhe krushk me 'të, me-qënë-që të dy bijat e tij ishin martuar me të dy bijt 'e Ali Pashës, i fortë kryevendâr, i dëgjuarshëm për origjinën e tij se ishte prej derës

1) Beteja e Papa-Thimjos me Myftar Pashën, ndë Thesali më 1808.

Myftar Pasha zhkoj Vanínë, *Mun' te ura e Kastraqit,*
Të pigetë me Vesirë: *Ú thye kordhë e Thodhorâqit.*
Lûlë' e mbarë mbë qafrë. *O Kapedán Thodhorâqi,*
Myftari zhkoj Kallabâkë, *Se ç' të vrau Karaiskaqi ;* [1]
Me ca djem me ca zënbakë *Se ç' ta punoj Kapedani,*
Duke-ecur dit'-e-natë. *Kapedani Delijani ;*
O, prift, o Papa-Dhemoni, *Delijani Mejoviti*
Na vrâfsh, gjuh t'u ep unni ? *Të dha me dorë vegjiti.*

1) Tronxe mbi mbrëmja e Ali Pashës.

të Sinan Pashallarëvet të parët kuqeritorë të Toskërisë, i kishte emir krushkut të vet, Ali Pashës, se fama e Sinánëvet u shduk, prapo influenca edhe fuqi e Ali Pashës sa vij po shtohej ndë Shqipërin e Poshtme ashtu edhe ndë të Sipërmen. Ali Pashës i vejin ndë vesh të gjitha intrigat që kiiiste Ibrahimi që t'a marë ndë mërië Dëvani, po nukë donte t'i vërvitej faqeza për të mos tërhequr defavórjën e Dovlétit. Andaj pra priste të tfaqéj rasti oportun i cili t' i-a legalizojë ç'do vepërim kundër tij. Edhe rasti i pritur nukë mënoj të vinjë.

Që prej kohësh kishte ardhur ndë Janinë nga Egjypta, Ymerá Vrioni, një nga të çquarit bejlérë Shqipëtarë të Kazasë Beratit, i perzekutuar prej Ibrahimit dhjetë vjet më parë i cili i pat kufiskuar edhe tërë gjën' e tij. Ali Pasha e priti edhe e tratój miqësisht Vrionin armikun e Ibrahimit edhe e emëroj Mareshall të ushtërisë. M'anë tjatër Ibrahim Pasha me mjet të një Frëngu që e kishte ndë shërbim të tij, këmbente letra me Autoritétet Frënge të Korfuzit, ndër të cilat lypte hirin e Frësqvet edhe i provokónte ata t'a urrejin Ali Pashën; di-cs nga këto rane nër duart' e Ali Pashës të cilat ky i mbajti për t'i përdorur ndë kohë të duhur, edhe t'a prezantonjë Pashën e Beratit për trathétor të interésavet të Shtetit.

Të dy çjemt' e tij absentójin prej Janine; Veli Beu ishte ndë Peloponisë edhe Myhtari ndodhej me ushtërinë Ottomane ndë luftën që bënej kundër Rusërvet përanë Tunës ndënë Vezir' e Math. Qor Isufin. Pas një këshillë me të gjithë oficerët e Shtabit të tij, Ali Pasha i ngarkoj Ymer á Vrionit barrën e marshimit kundër Beratit, me parosi që të kurcéhet jeta e Ibrahimit, edhe ky passi mobilizój një trup ushtërie të madhe, perpara muajit Tetor 1809 shkeli vëndet e Beratit dyke-shtyjtur-shkak se kishte për të shtënë ndë dorë pronjat e veta të cilat i-a pat kufiskuar Ibrahim Pasha.

Posa dëgjuan për gjithë-këto Bejlerët e Agallarët e vëndit, mìqt' e Ibrahimit, nga rreziku që paravështrojin edhe për të prapsur zëmërimin e Ali Pashës ikën

edh' e lanë. Kështu pra plaku Pasha i Beratit u ngut të mbyllet ndë fortesë me ca të pakë ushtarë besnikë që i mbenë. Për gjithë këto e lajmuan Ali Pashën, i cili sakaqhërash u turr për ndë Berat ndë krye të një tjatër ushtërie të fortë edhe pas një rrethim tetë muajsh, ndë krye të Janarit 1820 e ngusi Ibrahimin t'i përjapë fortesën edhe për penk të bir' e tij Selmanë, të përiknjë ndënë garantic të tij ndë Vlonë (qyteti vëndlerm i Ibrahimit), edhe atje të presë vendimin e Divanit.

Kështu pra Berati i kuqërusur prej Ali Pashës, me urdhrim të tij administrata e qytetit i-u ngarkua Ymerë Vrionit. Pas këto me që zunë po i vijin prej Stambollit qërtime edhe observata nga an' e Divanit për konduitën e tij mbë Ibrahimin, Ali Pasha çoj ndë kryeqytet letrat të cilat e akuzojin Pashën e Beratit për kushpërator të rezikshëm edhe për qeveritar të pa-zotin. Port' e Naltë i peshoj ngjarjet edhe e zbustinkoj Ali Pashën plotësisht, dyke i-ngarkuar atij sundimin e Beratit, me titllin nëkëmbës-sandimtari gjer të epëshin urdhrime të ra. Ndë Vlonë Ibrahimi rrahu të ikënj me anë të detit po nuk' i ishte e mundëshme se dy vapore lufte ndënë komandë të viqe-admiralit Inglis, Comodor Taylor i kishin çarkur vrigën [1]. Po një natë mundi të ikënj me ca shokë të vet edhe u shtuk ndë malet afër Bregdetet, ndek ndënj i pshehur ndë Cmokthinë që s' andejmi të kapërxenjë ndë Korfuz te Gjenerali Frënk Donzelot, edhe pastaj të shkonte ndë Konstandinopojë. Po Ali Pasha me t'u lajmuar për këtë dërgoj me vrap një trumbë ushtarësh për të kapur ikësin, i cili u gjent tek ishte pshehur edhe u përdhá. Mbas këto ndënë eshkórtë u pru ndë Janinë ndek mbahej ndë Pallatet e Ali Pashës vërtet si rrop, po me gjithë pekulet edhe të mirat e Sarávet të Tepelénasit. Kësifardesh pas pushtimit definitiv të Beratit edhe përdhënia e sundimit ndë duart e gjeneralit të Ali Pashës, Ymerë Vrionit, i-u falë të gjithë sa hiqëshin për reaksionarë.

1) Anglezët kur blokuan Frëngjt ndë Korfuz, i ndihjin nëë q'do nevojë mikut të tyre, Ali Pashës.

Nga Bejlerët edhe nga Agallarët e Vlonës, ata që ishin të bindëshëm nukë pësojin kurgjë, po disa prej ta që ishin kushpiratorë me Pashën e Beratit u prunë lidhur me vargoj ndë Janinë, edhe kamja e tyre u kufiskua. Këto vepërime me sukcës të Ali Pashës, i-a dymëzuan influencën e tij, se shumë nga Kryevendarët edhe Bajraktarët të Shqipërisë Perëndimit si, të Krujës, të Elbasanit, të Tiranës, të Kavajës edhe të tjerë, vëndet e të cilëvet nukˈ ishin të qetasrshmë, i thqjin bindje edhe dojin të kenë marëdhënie të mira me të. Edhe ay Valia i Rumelisë nga i cili inspektohëshin vëndet e zëna-ngoje më lart, i sillej përunjësisht Vezirit Shqipëtar, i cili ndë këtë kohë zotonte gjithë Toskërinë edhe vëndet e Oborisë dhe të Korçës (veç qytëtevet), përqarkjet e Delvinës edhe të Gjinokastrës, Bregdetin (Himarën), mezˈ e Shqipërisë, Etoli-Akarnaninë me Greqinˈ e Lindjës gjer nˈAttikë, Pelloponisinë edhe Thesalinë (Sheherin).

Qetësinë edhe sigurimin publik ndë predominatën e gjërësishme Ali Pasha e mbante aqë mirë me anë të dorës së tij prej hekurit që tërhoste të liqtë, sa edhe ata më fanatikët keq-përfolës biografë të tij, nukë i-a mohojnë. Eleméntet keq-bërëse ishin shdukur krejt; Hajdutëria më sˈ kaxojin të pipëtijnë fare. Di-ca kusarë të Liembërit (Olympit) edhe të Gramozit na dunë ndë këto kohë, edhe hyjtin nër vëndet e Thesalisë tek plaçkitnë mjaft katunde, edhe më tepër ndër ndënjësit Myslimanë, po edhe keta pas ca kohe u kapnë prej ushtërivet ndjekëse të Ali Pashës të kumanduara nga kryetare Shqipëtarë trima edhe të zotët.

KREJ XVI.

Zunë ngoje më lart për marëdhëniet e Ali Pashës me Napolon Bonapartin, i cili ishte Gjeneral i Demokratisë Frënge ndë Itali edhe ndë Mallë (1797). Hollësirat e më-poshtme do-të na bien ndë ekzaminatë më të fhashtë; edhe jo vetëm kagë, po edhe përmbi marëdhëniet e tij edhe me Englezët; se

gjëndja e këtyre dy Shtétevet rivale njëra-me-jatrën, shteti gjithë trazime edhe rrëmuja që ndodhej asikohe Evropa, edhe më shumë Sinisi e Ballkánit, ka lidhje të ngushtë me aktivitétin e Ali Pashës si Suveran i një vëndi të shënuarshëm të Perandorisë Ottomane që ishte, edhe i cili u bë i njohur ndë gjithë botën politike t' asaj kohe. Fqinjëzimi i pushtimevet të tija mbë ujdhesat Ioníke kontribuój edhe më shumë ndë rritjen e importancës së tij edhe t'a bënjë të domosdóshme nevojën e madhe të të dy shtetevet armike të lypin bashkëpunimin e tij. Ujdhesat Ioníke ishin punkti (vëndi, pika) ndek muar vënt aqë-e-aqë konflikte për suprematë, trazyra të cilat muar funt me përnguljen definitive të Anglézëvet. Më shumë ky fqinjëzim e bëjti Ali Pashën objekt ndë pjesëmarjen e dipllomatiës të atbershme. Ali Pasha i dëshëruar për t'u bërë vet-ardhronjës Suveran, sikurse edhe për të përndebur Shtetin e tij, të parat póka gjeografike që shihte përqark tij, edhe mbë të cilat lypoj të kthente vërrejtjën e tij ishin sëpari-herë dépendencat e Ujdhesavet Ioniáne Kontinentale, edhe pas ato ujdhesat, po veçanërisht Korfuzi edhe Lefkadha. Gjithë po për këtë qëllim Ali Pasha u qas ndë referéncë edhe me Rusinë, po, përzjerja e Ruslë ndë çështjen e Ujdhésavet Ioniane ishte e dëmshme për Ali Pashën, sepse Rusia ndodhej ndë bashkëpunim me Tyrqinë nga frika e rrezikut Napolonik që më 1798. Andaj pra me që më njíanë zotërimi i përtashmë i Rusërvet përmbi ujdhesat, edhe një tjatër anë kishte edhe pakë urrejtje kundër Moskovitëvet, nukë i kënda të kesë të bënjë me 'ta.

Mëndje-mprehtë edhe me shpiritë dëpërtore Ali Pasha gjyrmonte me vigjëllim të pa-prajtur edhe me interés aventúrat e dramës së madhe që lozej ndʼ ato kohë mbi shkenën Evropiane, edhe si dashnór i krijimit të një Mbretërije Independente për vethe, përpiqej për-herë të përfitonte nga rastet që i epeshin. Përandaj ndë parïudhën kroníke që rrjeth që nga kryengritjʼ e madhe Frënge, gjer te shpërndarja e dinastisë Napolitáne edhe nalltësdarja e Bourbonëvet, Ali Pashën e gjejmë herë mikun e

Frënqvet, herë përkrahës të Englezëvet. Po përhera ndë vepërimet e tija e kish synë edhe ngulmonte për aneksatën e Korfuzit edhe të Lefkadhës ndë Shtetin e tij. Shkrimtari Englez, Smart Hughes thotë që, kurrë Frëngu Kuqeritór (Napoloni) nukë mallónte aqë shumë vapore edhe kollonivra, sa dëshëronte Ali Pasha zapëtimin e këtyre nisivet, edhe kjo jo vetëm për themelimin e njëj fuqie maritime më të fortë edhe qëndrë tregëtare, po edhe për shigurim nga ç' do ngjarje e patatme e punëvet, e.t.j.»

Napoloni edhe Autoritëtet Frënge ndë Shtatnisë me gjithë mëriën edhe urrejtjën që kishin mbë Ali Pashën që kur u zaptój Prevezën siedhkur e pamë ndë faqet e kaluara, nukë rreshtjin së tregtuari përsëri miqësi tek ay, sepse më tjatër anë i-a kishin nevojën, nga shkaku që të ay shihjin njerin' e posaçëm për pllanet e përgjithëshme të tyre.

Po pas sukçësit të Frënqvet ndë Dallmati, edhe pas rreziket që paravëzhgonte Ali Pasha se mundej t' i vinte nga ky omën (*fuqi*) aqë i dëfërt me kufiret Ottomane, e gjet t'arësyëshme të lithnjë miqësi me Anglëzët, (më të papajcuarshmit armikë të Bonapartit) të cilët që prej shumë hohe i patne propozuar për një marëveshje me rëndësi. Për këtë qëllim filoj një e flagët këmbyerje dokumëntash të shkrojturra, të Ali Pashës më nj'anë, edhe të Këshillës së Kabinetit të St-James-it më tjatër, me mjet të sukçesórit të Nelson-it ndë komandë të flotës së Mesdhetit, Lord-it Callingwood.

Si përfundim i kësaj marëveshje ishte dërgesa e Major Leake-et prej Guvernës Engleze ndë Shqipëri pranë Ali Pashës i ngarkuar me misionë të studijonjë dispozitat e *Trinit* edhe të ekzaminojë që ç'farë përkrahje mundej t'i epte ati Guverna Britanike. Major Leake-u ndënjti shumë kohë ndë Shqipëri dyke-u-maran me shtadhjimin e përnjohjes së vëndit ndë ç'do pikë-pamje, edhe me determinatën e mjetevet edhe gjithfarësh mënyrra përmbi mprojtjen të këtyre vëndevet kundrë ndonjëj invazje të papandehur të Frënqvet nga veriu i Shqipërisë.

Napolóni, i proklamuar tani Perandór, sikurse e

pamë më sipër që ndodhej ndë marëveshje me Ali Pashën, posa u informúa përmbi vepërimet e Englezëvet ndë Shtetin e Ali Pashës, vendój dërgúarjen të Pouqueville-it si Konsull të Përgjithshëm ndë Janinë. Qëllimi i parmë i misiúnës së këti diplomati Frënk ishte shkëputja e Ali Pashës prej bashkëvepërimit me Anglezët edhe faullliarizimi i tij ndë plisanet Frënge; veç kësaj kjo misiunë kishte për të shërbyer edhe për të tjera qëllime të brëndëshme tregëtare jo më pak të rëndësishme. Që ndë vitet më të lashta që nga kjo kohë, Janina kishte qënë thron Konsulli të Përgjithshëm për mbrothësinin e interésavet tregëtare Frënge ndë Shqipëri të Poshtme nga vëndet e së cilës kantitéte të mëdha dhogash për anija nxirjin nga pyjet e pakryemë të atdheut të bukur.

Ndë muajin Nëntor 1805 Pouqueville i u nis prej Angonë edhe mbërsi ardhi ndë Ragusë të Dallmatisë, s' andejmi i lajmoj Ali Pashës mbërritjen e tij ndë kufiret Ottomane. Shoqërobej edhe prej Profesorit Bëssiersës i cili si i njohur mirë me Ali Pashën, kishte për t' i-a rekomanduar ati Konsullin Frënk.

Pouqueville-i ishte nga burrat e ditur që i vajtënpas Bonapartit ndë shpëdítën e Egjyptës. Ali Pasha i priti ata ndë katundin Zicë, edhe ndë dítët e para të vitit 1806 Pouqueville i harrijti ndë Janinë, tek ndaj kryes të Marsit i ardhë nga Konstandinopoja dokumëntat ekzekutive. Ali Pasha i silléj tepër nderësisht edhe fisnikërisht përfaqësúesit Frënk, po m'anë tjatër diplomatisht gjyrmonte edhe ato më të vogëlat përçapa të Konsullit. Dyke-kaluar koha edhe politikat dyke-n-kümbyer njëra-pas-tjatrës, edhe Ali Pasha e ndrroj politikën me Frënqë. Fitimet e Napolonit ndë Ülm edhe ndë Austerlitz sikurse edhe prishja e aliancës Anglo-Ruso-Austriake, pati si përfundim aneksátën e Dallmatisë edhe pushtimin e Mbretërisë të Napolisë.

Napoloni sa vij po bëhej i tmersëm; influenca e Francës ndë Konstandinopojë vente mbroth ditëmë-dít me vepërim të ambasadorit të saj, Gjeneral Sebastiánit, edhe po pritej shkëputja e marëdhënievet midis Rusisë edhe Portës së Naltë, rarë (rënë) ndë

trap të finókut ambesadór Frënk. Ali Pasha dyke-gjyrmuar me sy-hápje të hollësiëshme ngjarjet që bíbëshin, u kthye përsëri te politika e parë, edhe vrapoj t'u deklaronjë edhe Pouqueville-it edhe Gjeneral Sebastianit ndë Stamboll devotésën e tij mbë Perandórin e Frënqvet, të cilët si përgjigjésië i çuan Ali Pashës daróva të begatshme, ndërmjet të cilavet edhe një calinë (pushkë) të shkëlqyer të stolisur me garrë të shumë-vlerëshm, dyke-i-dhënë gjith-kohësh edhe premtimse për t'a ndihmuar që të emërohet Mbret i Shqipërisë. Késimjeti rellácje të ngushta u bashkëlidhën midis tyre. Ali Pasha panoj mjaft me mjet të miqvet të tij ndë Konstandinopojë dyke-i-dhënë konkurs të math Sebastianit ndë përpjékjet e atij për shkëpatjen e shpéjtmë të marëdhënievet midis Portës edhe Rusisë. M'anë tjatër edhe Sebastiani meri-anë mjaft për emërimin e bíjvet të Ali Pashës, Myhsarit edhe Velit si sundimtarë të Nebahtit edhe të Pelloponisës.

Nga miqësi e Frënqvet Ali Pasha priste edhe të tjera dobime, bie fjalë, t'i epjin konkurs për pushtimin e aneksátavet të angdetjës Kontinentale të josisë, (e qveristar asi-koha prój Rusërvet), sikurse edhe për aneksërjen e Lefkadhës. Këtë plan Ali Pasha e vë ndë vepërim që kur hyjtin Rusërit ndë Suvenitëtet, kur shtiu ndë dorë qytetet Preveza edhe Vonica veç Pargës që i dolli nga duart se u protestua enérgjik faqiplótëshmi Rus i Korfuzit Bozheniku, edhe kur rrethosë Lefkadhën, ndë të cilën u përkrah mjaft nga Frënqtë, të cilët m'anë tjatër qëllojin të dishtraktójnë aténcjën e trupit ushtëriák që ishte ndë Shtatesisë edhe kësi-mjeti të lihëshin të lirë ndë lëvizjat e tyre ndë Dalmati.

Po ndër-kësto, ndryshimi që po merjin punët ndë Evropë, nukë mënoj të influencójë edhe mbi marëdhëniet e Ali Pashës me Frënqtë ndë Toskëri; aqë më shumë e papritura marëvéshj' e armistitës midis Frënqvet edhe Rusërvet ndë buzët e lumit Niemen, ka përmbysi gjithë studijimet edhe plánet. Ali Pasha dyke-parë vethen e tij të noveritur nga miqt' e tij Frënqtë, të cilët me qënë që nukë gjejin më interés

të vetë ndë rrethimin e Lefkadhës e ngritën atë, vrapoj, kur ishin dyke-u-bërë marëveshjet e paqës, si aliat që hiqej me frënqtë, të përdobihet për përmbushjen e dëshirës të zjarshme, t'i aneksohëshin këti ujdhesat Korfuzi edhe Lefkadha. Kishte kurajë për këtë çap pas premtimevet që i pat dhënë Napoloni edhe nukë dyshonte që do-t' i-a përmbushnjë me hir tani. Për këtë pra dërgoj te Perandór' i Frënqvet ndë Tilsit një kasnec të besuar i quajtur Guerri, i cili ishte Italian [1]) edhe po pritte përfundimet. Kasneci nukë vonój të kthehet dyke-çuar përgjigjen nga an' e Napolónit, që dëshira e tij këtë herë për fat të keq, nga rastet e kohës ishte e pamundëshme të përmbushej.

Me anë të paqës që u bë ndë Tilsit ndë Korrik 1807, ujdhesat e pellgut Jonián hyjtin përsëri ndënë suveranitét të Frances, e cila dërgoj për administratór, Gjeneralin Bertólier. Jo më pak se kurdoherë, Napoloni i dha sundimtárit instrukta që t'i silleț miqësisht Ali Pashës, edhe jo vetëm kaqë, po edhe t'a ndihmonjë me ç'do mjet për ç'do sent, vetëm harrinte që interésat Frënge të mos dëmtohëshin. M'anë tjatër edhe vetë Napoloni i shkrojti Ali Pashës, dyke-i-deklaruar shigurim të miqësisë së tij mbë atë, po mas-së u bëjt paqa midis tij edhe Rusisë me të cilën ishte edhe Tyrqia, u dha gjenerálëvet të tij urdhërimet e nevojshme që të meren vesh me 'të (me Ali Pashën d. m. th.) për përmbushjen e traktatit përmbi Shtatnisiën. Ali Pasha i lajkësuar nga sjelljet e hirëshme të Bonupartit, i dha gjithë ndihmën e posaçme për pushtimin e Shtatnisisë, me shpresë që të pakën të kishte përkrahjen e atij për të aneksuar Pargën. Ishte i kurajuar për këtë nga sjelljet miqësore të Perandórit Frënk, edhe të Autoritétevet Frënge të Korfuzit. Nga sa duket, Autoritétet e Korfuzit kaqë shumë i-a forcojin shpresat për

---

1) Ky Italian dinte shumë ghuhë edhe kish qënë dragoman (interpret) i ushtërise Frënge në' Egjyptë. Kur u kthye s'andejmi ardhi ndë Janinë, edhe Ali Pasha dyke-parë cilësit' e tija e mbajti ndë shërbim të tij.

Pargën, sa dërguan edhe kasnecë të Gjenerali Berthier për marëveshje mbi përdhënien e Pargës ndë duart e Ali Pashës. Edhe Gjenerali Frënk, i bazuar mbi porosit' e parreshtura që i çonte Napoloni për të mbajturit e rellâcjevet miqësore me Ali Pashën sikurse thamë më nallt i dërgon Monarhut të tij proponimin e vet edhe të Autoritëtevet të Korfuzit përmbi Pargën. Po Perandôri Frënk përveç që e quajti absurde (të pagjykimtë) këtë proponim, mori mërië kundër Gjeneralit Berthier, edhe për t'a kondemnuar kuximin e tij pas pakë kohë e zbriti nga post' i Sundimtarit, dyke-dërguar Gjeneralin Donzelot ndë vënt t'atij. Kësifërësh, edhe kjo tentativë e Ali Pashës për të aneksuar Pargën ndë Shtetin e tij u kotësua. Po ky kotësim shkaktoj ndryshimin e politikës së tij mbë Frënqtë përsëri. Edhe kështu ndë vitin 1808 kur flota Engleze bllokój Korfuzin, Frënqtë të ujdhesës të ndodhur ndë shtrëngicë edhe mos-kamje për gjithë të nevojshmet më njanë, edhe të shterrur nga të hollat për pagesat e rrogavet të ushtërisë, dërguan ndë Janinë një delegacje për të marë prej Ali Pashës një hua të hollash për Gjeneralin Berthier, po Ali Pasha e përcolli delegâcjen duar-zbrazët, dyke-u-thënë që nuk' është as tregëtar as bargër. Gjenerali Frënk që të marë shpagë për këtë refuzôarje, i lypi Ali Pashës t'i përjapë ati dependencat e ujdhesavet Joniane të Toskërisë sikurse edhe Vathrótin afër Korfuzit, po Ali Pasha çoj metë-shpejtë disa trumba ushtarësh ndë Vathrót edhe kështu mundi t' u-a kotësonjë Frënqvet vepërimet për vërvitje.

KREJ XVII.

Prishja e miqësisë me Frënqte edhe bashkëpunimi me Englezët, i imponôhej Ali Pashës për interésat e pritme, edhe aqë më shumë se përveç afërimit që bëhej midis Portës së Nallтë edhe Anglisë, parashëkonte Tepelénasi ynë që me këtë fuqi të detit i-a lypte nevoja të lithnjë miqësi për realizimin e idealevet të tija mbë ujdhesat edhe mbë Pargën veçanërisht.

Më 1808 Ali Pasha fillo] marëveshjet me përfaqësonjësit Englezë. Një i këtillë interview marëvështjeje u bë ndë Prevezë midis Ali Pashës edhe reprezentàntit Englez, Major Leake, edhe më pas Ali Pasha lishte korespondéncë me Kryetarët e flotës Angleze të Meadetit. Dëshëronte, të marë-anë ndë përshkrimjen e marëdhëniavet miqësore midis Anglisë dhe Tyrqisë, edhe ishte i zoti t'a bënjë këtë me mjetet për të cilat i vij tepër ndere. Edhe si-vërtét, marëveshja midis Anglisë me Portën ndë Konstandinopójë më 1809 i detyrohet më shumë Ali Pashës.

Nga shkaku i ndërkryerjes së Jeniçérevet edhe i vrasjes të Vezirit të Math, Mustafa Bajraktúrit [1]) i

---

1) Mustafa Bajraktari, i origjinuar prej katundit Gostóvci të përgarkjes Korçës, Kryevezdár (Beg) ndë Kaçanik, zakë harrijti-dot të shpétonjë nga duart kriminale të të patundëshmëvet Jeniçerë, të dashurin e tij posi-bir, Sulltan Selimin e III-të nga i rrih favoritsóbej tepër edhe shërritej bolu (të) me gjithë-që vajti ëndas ndë Konstandinopójë me ushtëri Shqipëtarë të shumët. Mustafáj shpagon vrasjen e Sulltan Selimit dyke-vrarë vëllanëdhën e atij, Sulltan Mustafan' e IV-të bashkë me shokët e partit të tij, edhe dyke-vënë ndë thron Sulltan Mahmudin e II-të më 1807 me kondítë që të vazhdonjë reformat, edhe ay vetë u emërua Vezir' i Math. Po më mbrami Mustafa Pasha vritet nga Jeniçerët me gisht të vetë Sulltan Mahmudit, passi i pat largaar s'andejmi ushtërit e veta.

Kënga e tragjedhës historike të Mustafa Bajraktarit :

Sulltan Selimi çoj kartë,
Mbë Mustafën Barjaktárë,
Sytë-zat, ndë je ini-atë,
Më shpëtó as jam ga vrarë.

Jeniçerët m' u ngritnë,
Do-të, më prishin të ninë ;
Vdë' mbë ty e mbë Perëndinë,
Qetë' ù nuk e kam shpëtimnë.

Mustafaj, thrët Ismë Begun,
Prej Serdari : Mëtuh asqerë,
Stambóll jemi për të gjithë,
Do-të prishën Jeniçerë.

O Pashë, as shumë e qavë,
Si një bir Sulltan Selimnë,
Jeniçërët t'a vranë.
S' e shpëtova dot fat-shkë !

Mustafa Pashë, ó Jule,
Vure Mbret Sulltan Mahmudin,
Vëthen t'ënde s'e kujtove
Vajt' e bnove halldupkin !

Të vran'o Pashá, të vranë !
Varfërone Shqipërinë
Beuve Sulltan Mahmudin,
Të pabesin Osmanlinë.

Ó, Pasha, pse s' u mejtove,
Gjuh e largove asqerë ?
I dhe besën Osmanlisë,
Q' ishë i pabesë nga herë !

Medet ! O Pasha, o Zot,
Të gënjyen mor i njerë,
Shqipëria të qan më lot,
Mbajnë zi derë mbë derë !

cili projektónte reformimin e konstruktës ushtëriake ndë Tyrqi, kryeqyteti ndodhej ndë rrëmujë, edhe ç'do marëveshje e Divanit me të dërgnarin Inglis Adair, ishte e pamjaftuarshme. Atëherë, kur Adairi i cili po rinte bashkë me flotën e angurdar ndë Dardanélat, edhe po gatitej të përfundronjë s'andejmi i gabërëshmi, mori letrë nga an' e Ali Pashës i cili e këshillonte atë të prenë zhvillimin e ngjárjevet; natyrisht pas pak kohë passi ra krejt poshtë politika Frënge ndë Konstandinopojë, filluan negoçiatat preliminare të marëdhenievet me Anglinë.

Këto shërbime të Ali Pashës përpara politikës Angleze nukë mbenë të pa-shpërblera. Pakë më von nga ato që ngojtam më nallt Guverna Anglézo i dërgoj Ali Pashës disa batërja kanónash (topa) të fabrikuara ndë arsenalli të Mbretërisë, edhe shumë (jndra roketa [1]) të emërtuara „fusées a la congrave", mekanizme lufte e inventuar vitimë nd'atë kohë.

Gjithkohësh, Majori Leake mori urdhër nga Lióndon-i të mbetet ndë Janinë përanë Ali Pashës për të shërvitur sikurse Shqipëtarë ndë përdorim të kanónavet edhe të roketavet, edhe të jetë edhe përfaqësonjës i Anglisë ndë Janinë.

Athere më Ali Pasha filloj kjarishi përkrahjen e interesavet Angleze, dyke-i-hapur limanet e tija lirisht tregëtisë Angleze edhe kryqësorevet (vaporevet lufte) të saj dyke-prokuruar me kondita të dorë-dhúshme flotës Angleze gjithfarësh hamjo edhe ç'do te nevojshme.

Napoloni tani ns që i ndruhej fare sepse ay përveç që po merrej nër luftat të Sinisisë Iberike, as që disponónte fuqi maritime të njëj-fuqishme me të Anglezëvet.

Ndë funt të vitit 1809 passi u përzanë Frënqtë prej njdhësavet Qithirë, Zakynthë, Qefalinië edhe Ithakë, të cilat i shtinë ndë dorë Anglezët, përveri Ali Pasha

---

1) Fyejezjaeri të mbushura me eqafur edhe me qymyr. Këtë mekanizëmë të rrebëshët Ali Pasha e porositi për herën e parë më 1810 nën mathimin e kështjellës së Beratit adek ishte mbyllur Ibrahim Pasha.

rrabu të përfitonjë nga sukçeset e miqvet të tij Anglezëvet. Ndë Prill të vitit 1810 kur flota Angleze bombardój qytetin edhe fortesën e Lefkadhës, Ali Pasha me ushtëri të mjaftë u vajti ndihmës Anglezëvet edhe ushtrinoj ndë gjith-po-ato pozita që ishte ushtrinuar edhe herë tjatër kur u vajti ndihmës Frënqvet kundër Kusërvet. Edhe kur pas një javë Frënqt' e Lefkadhës kapitulluan edhe përdhanë ujdhesën të cilën Admirali Oswald ndë emër të Anglisë e pushtoj, Ali Pasha dyke-i-çuar përhirimet e tija për sukçésin, i kujtonte që ishte e udhës tí çedóhej ati ujdhesa, ndë pushtimin e së cilës kishte të drejta si politike ashtu edhe gjeografike.

Admirali Englez i-u fal-nderse për ndihmën e mjaftë që i dha po sa për fjyjet që i adresoj Ali Pasha, nuk' i bëri ndonjë përgjigje. Po m'anë tjatër, që të mos marë mërië Ali Pasha nga i cili Anglia priste shumë punë, i deklarój ati që, Guverna Engleze i ep lejë të plottë të ngrehjë mbi anëdetjet Toskënore qëndrina (kazarma) për ushtëri të mjaftë sikurse edhe kështjella, të cilat Ali Pasha i bëri, po me kaqë vetëm nuk' ishte plotësisht i kënaqur mbas shërbimet që u bënte ndë interésat e tyre ndë det të lonise; me gjith ato nuk' e thyente zëmërën dyke-shpresuar të shpërblehej më tej.

Kësifarësh pra, ndë këtë kohë, ndë marëdhëniet ndërkombëtare të Ali Pashës ballkanas prinie më shumë për anë të Anglisë, edhe Janina këtë kohë ishte vatra e kundrështimevet kundër Napolonit. Aty Englezët punonin mbë fushë të mirë për qëllimet e tyre dyke-përkrahur Ali Pashën për të shkulur Korfuzin nga duart e Frënqvet.

Ndë Konstandinopojë influenca Frënge ish dobëtuar shumë po nuk' ishte akoma krejt zvjërdhur. Përandaj Guverna Frënge zu të anëkohet paprajtur të Divani kundër remonstrátavet të Ali Pashës; Qarjet e Guvernës Frënge u bënë kaqë të shuma, sa Porta akseptoj një pllan që i-u proponua prej Francës pas të cilit Ali Pasha ishte për t'u goditur ndë-një-kohë prej trupit ushtëriák të Korfuzit edhe prej ushtërisë të Dallmatisë që ishte ndënë komandë

të Feldmareshállit Marmont. Nuk' ishte e pamandéshme që nga ky rrezik që i kanósej Ali Pashës të vinte edhe prishja e tij prej Napolonit, po sikurse thonë shkrimtarët e huaj kutemporanë, nga ky rrezik e shëlbój fati. Se më nj'anë Feldmareshalli Massena s' përparonte dot ndë Portogali ndëk ushtëria e ndënë kumandë të tij u thye, edhe m'anë tjatër mos-sukçéset e Frënqvet ndë Sinisiën Iberike e ngutnë Bonapartin t'a çonjë atje ushterinë të Feldmareshallit Marmont që vepëronte ndë Dallmati. Po edhe Divani më pas e ktheu-mendimin e adoptimit të plisnit të Frënqvet kundër Ali Pashës mbas ndërmjetimet e Ambasadorit Englez ndë Konstandinopojë, edhe të cilët, pas sa thotë shkrimtari Englez, Smart Hugbes, shpëtim' i Ali Pashës ati i detyrohet.

Sidomos, që ndë këtë herë Ali Pasha u kthye me mish-e-shpirt mbë politikën Engleze, Guverna e së cilës nukë pushonte së tfaquri ati disposita të hiresúeshme. Është e njohur q'atehere edhe më von, Englezët që shëtitjin ndë Shtatnisië, njerës të qelebritétit nga ilsi edhe nga edukata, kishin simpathië të madhe mbë Trimin e Tepelenës dyke-e-mbiemëruar atë «Plaku Luan' i Shqipërisë» edhe çfaqjin admiratën e tyre dyke-e-prezantuar atë modell Suverani edhe Herò I cili për të mirën e qytetërimit luftonte edhe ndiqte elemëntet keqbërëse të cilat prej shekujsh efilitjin edhe plaçkitjin Toskërinë.

KREJ XVIII.

Ndë krojin e më-sipërmë bëjtim fjalë qysh Ali Pasha me mjet të Ambasadorit Frënk Sebastian ndë Konstandinopojë përmundi t'i dalë dekret prej Sullltan Selimit, me anë të të cilit biri i tij Veli, Beu emërohej Sundimtár i Pashallëkut të Pëloponisiës. Ky Pashallëk, një nga më të shënuarshmit distrikte të Perandorisë, përbëhej prej 24 ngasëra (distrikte), me qëndrë Tripolicën, edhe ndehej gjer te këndëll' i Korinthit.

Veli Pasha u vendos ndë postin e ri ndë Mars 1807. Mbi këtë shënjë të Historiës Ali Pashës do-të

ndálemi përnjimend se këtu hasim një njeri i cili influencój mbi deshtinet e Ali Pashës, edhe është i pari shkakëtar i prishjes së Tepelënasit. Ky është Ismail Pasho Beu.

Pasho Beu, nga fisi prej një nga të parat familje të Janinës, që ndë moshë rinie ra ndë mëri të Ali Pashës për një türpje që pat bërë. U ekshpulzua prej Janine edhe pas di-ca vjet me nëmjetimet e miqvet të tij përanë Ali Pashës, u kthye prapë ndë Janinë, edhe pas jo shumë kohë bëri edhe lidhje familjare me Ali Pashën me anë martésë. Nga ky atërim Pasho Beu hyri ndë rellata te ngushta me moshatárin e tij Velinë, të bir' e Ali Pashës, të cilit i-a njihte karaktéret e tija ambicióze.

Me që ndë shpirt të tij Pashua ushqente urrejtjen e lashtë kundrë Ali Pashës, nuk' lij mjet pa përdorur për të kultivuar ténsjat e veta edhe nek i biri, që kësi-farësh t'a bënte atë vegël të verbër kundrë t'et.

Edhe si-kur-se vëriet, intrigáni Pasho Bej, nukë vonój t'i mbërrinje qëllimit të tij dyke-i-kallëzuar Veli Beut që námëta i ati ishte ndë rellata të paligjëshme me të shoqen e tij Zeveidénë. Me këte mënyrë dyke-mbjellë Pasho Beu molisën e urrejtjes edhe me konkursën e njëjt nga sekretarët e Ali Pashës i quajtur Mántho Ekonom, rrënjósi te Veliu aqë çuditerisht dëshirën e marrë sa e bindi të besonjë që po të degradóhej i ati prej postit të naltë që posedón, ishte fort e udóbëshme t'a trashëgonte ay atë. Më 1807 kur krisi lufta midis Portës edhe Rusiës, Divani për të shiguruar Pelloponisiën nga ç'do vërvitje e ilotës Ruse, e pa t'udhëshme t'a vëjë atë ndënë administratë të Ali Pashës duke-emëruar për Sundimtar një nga bijt' e tij. Ali Pasha i cili Pelloponisiën e shihte si një provincë të Shtetit të pritmë të tij, dërgoj atje Veli-Pashën bashkë me një trup 10,000 burrash. Kjo fuqi ushtëriake ishte ngarkuar edhe për të ndjekur edhe farosur elemëntet trubullónjëse të vëndit të cilat mundojin edhe rripjin pópullin. Veli Beu kur u nis për këtë misionë i-u lut t'et t'i japë për këshillonjës edhe Pasho Bejnë. Ali Pasha nga dyshmimi që kishte mb'atë njeri të cilin

e shihte si suspekt, së pari i-a refuzoj lutjen të birt, po mbas-si Veliu ngulmoj ndë lypjen e tij, më së fundi i-u pranua. Dërgoj pra Ali Pasha e thërriti Pasho Bejnë prej Llarse tek kishte vajtur për vizitë, edhe passi i shpjegoj importáncën e misiunës së tij si këshillonjës, lypi prej tij t'i premtonjë me betim që do-t' i përmbushnjë me besë inshtruktat e dhëna ati. Veli Pasha vajti ndë Tripolicë ndë Mars 1807, ndë krye të ushtërisë tij dyke-shkoar ndëpër Levadhi, Thivë edhe ndëpër Kënëll, Pasho Beu, për faqe të Ali Pashës u tregua përmbushës i shkatlet i urdhërimevet edhe inshtruktavet të mëndje-mprehtit plak, po ndë mëndje të vet rrukulliste pllane qysh të përfitonjë prej shtetit të punëvet për qëllime të veta, nga të cilat i pari pllan ishte farëoja e Ali Pashës me mjet të djalit të vet.

Sundimi i Veli Pashës ndë Pelloponisië nukë nxori dot pemë të ndyikme (të burme) nga shkaku që, si thuhet, vëndësit taksohëshin më pagesa të mëdha, edhe kësi-farësh populli mundohej ashpër nga Kolektorët (*taksildaret*).

Ali Pasha dyke-u-informuar për këto që ngjisjin ndë Pelloponisie, shumë-herë i dërgoj Velisut letra të qërtuarshme, edhe dyke-ditur që këto ngjisjin nga-që Veliu procedonte pas këshillat e prapëta të Pasho Beut, u përpoq t'a bindinj të birë për t'a këmbyer Pashon me një tjatër këshillonjës ndë vënt t'atij, po më kot. Shteti i Pashoa ishte i absolútëshm. Me procedurat e tija dënake kishte munduar t'i rrënjosnjë urrejtjen mbë t'anë dyke-i ngacmuar gjithmonë ambicjen e kalbur për të zbritur t'anë nga posti që t'a sukcesonjë vetë.

Më 1810 ndë luftën Ruso-Tyrke, Ali Pasha vepëroj t'i ngarkohet birit tij Velisut kryesi' e një trupi ushtërie, me shpresë që kështu do-të gjente rastin e pritur për t'a shkëputur ca kohë nga këshilltari Pasho Bej. Di-ca shkrimtarë kumemorójnë që Ali Pasha donte t'a farosnjë Pasho Bejnë dyke-e vrarë atë po në këtë çap nukë goditi dot. Pas mbarimit te luftës Pasho Beu niset për ndë K/pojë tek u bas me Këshillar-

Agën [1] me të cilin ishte i njohur, edhe passi i kallézój shtetin midis Ali Pashës edhe Veli Beut, i proponój ati me dinakëri të thellë që Velin mundaj të ishte shum' i vlefshëm te Guverna Perandoráke, po të ishte që të vendónte prishjen e Ali Pashës. Këshillar Agaj dyke-i-a bërë të njohura gjithë këto Patronit të Nalltë, i dha kurajë Pásho Beut ndë pllanin e studijuar prej tij kundrë Ali Pashës, po ndënë-dhe edhe jó fáqeza.

U kthye pra prapë Veli Beu ndë Pelloponisiá, tek i gjeti ndë një bollbë të madhe gjithë elemèntet e vëndit edhe ndë mizori të patreguarshme. Ky shtet anormál i ngarkohej Veli Beut për padrejtësirat që bëhëshin nga an'e nëpunësvet të tij edhe nga an' e parësisë. Përandáj nukë kaloj shumë kohë kur pas shumë peticje ankimesh nga an' e vendësvet kundrë Sundimtarit, së mbrami ndë Qërshor 1812 dolli dekreti Perandorák për ngritjen e tij prej Pelloponisiës ndë Pashallëkun të Thessalisë.

Thessalia si-kur-se më-sipër-thamë, që kur u emërua Ali Pasha si *Vezir' I Janinës*, ishte një aneksátë e Shqipërisë Poshtme, e sunduar prej Ali Pashës me anë të birit të vet, Myhtarit, si nëkembës; Myhtari kishte edhe gradin e Sundimtarit të Nebahtit. Nga kjo gjë Ali Pasha me mospëlqim e shihte këtë ndryshim se më një anë shtérrej prej pashallëkut të Pelloponisës për të cilin dishtrikt kishte bërë mjaft therorësë për t'a posedúar atë, edhe më tjatër anë shëkonte edhe ndryshimin e shtetit të Thessalisë. Ishte vërtet që ky post me rëndësië nuk' i epej nonjë të huaji po prapë djalit të tij, mirë po, për besimin e Velint kishte shumë shkaqe që të dyshmonte, andaj nukë kishte asnjë besim te ay, edhe aqë më shumë që si këshillonjës përanë tij ishte Pásho Beu, prapë, njeri tek i cili Ali Pásha deshkoperój një nga armiket më të këqinj të dinastiës tij. Prapo lipsej që edhe të bërë Myhtarë t'a satisfaktójë për shterrimin e titullit edhe të postit si rezident i Thessalisë, edhe pashallëkun me

1) Nëpunës më i nalltë i pallatit, krye-kujdestár i haremevet të Sulltanit, edhe *Dervish-Aga* (Inspektor).

rëndësië t'-i-a shiguronjë vetbes, dyke patur ndënë pushtët edhe influencë atësore të tij Governorin veturdhronjës të Thessaliës, Velinë. Kjo e funtonja vetëm me mërgúarjen sidomos të Pasho Beut mundej të vihej nd' udhë.

Sindëkur e dinë Ibrahim Pashë Beratit mbassi u lup rrob mbahej ndë Pallatet të Ali Pashës ndë Janinë po rrob vetëm për forme edhe kurrë i burgosur. Miqt'e tij ndj K/pojë përpiqëshin t'i nxjerin dekret për rishvendosjen e tij ndë postin e parë po kyme që tani ishte tepër i shkuar nga mosha shkroj petičje me dorën e vet per në K/pojë ndëk deklarónte që ishte i pazoti të sundonjë përqarkjen e Beratit edhe lypte me lutje që Port'e Nallte të emëronte ndë vënt të tij dhëndërin e vet Myhtarë. Edhe kësi-mjëti më 1812 passi u mbarua lufta Ruso-Tyrke dolli dekrét Perandorák nëë të cilin emëronhej Myhtari zëvëndës i Pashës të Beratit. Pas këti dekreti dolli edhe tjatër ndë të cilin i treti edhe më vogëli bir i Ali Pashës, i quajtur Ali Salih Bej, djalosh i ri, emëróhej sundimtar i postit të zbrazët të Nebáhtit.

Mbetej për t'u bërë pagtimi me Veli Bejnë, po për këtë lipsej të hiqej Pasho Beu nga mezi. Veli Beu ardhi bashkë me Pasho Bejnë nga Tripolica ndë Liarsë tek ishte throni i administratës së re ndë Gusht 1812. Vëndi i shkatërruar ndënë sundimin e Myhtar Pashës i cili kishte edhe shumë kohë që absentónte nga qëndra e Pashallëkut, pësonte shumë keq nga kusarët e kodravet edhe nga Jeniçërët e qytétevet. Kundrë gjithë këtyre, Veli Beu me konkurs të këshillonjësit të tij Pasho Beut, u tregua ndjekës edhe dënonjës i rreptë. Pasho Beu qëllonte që, me këtë farë sundimi Veli Beu si administratór i ri të qasnjë dashurinë edhe devotimin e subjektëvet, të tërheqë hirështin' e armiqvet të Ali Pashës ndë K/pojë edhe ndë rast të pritur të bëhet organ' i prishjes së tij. Pa fjalë që për këtë qëllim Pashua përbarë i-a mëkonte Veli Beut dëshirën për të zënë postin e t'et. Ali Pasha dykepipëlluar gjith-kuo parëndjejti nevojën e largimit të rrezikut që po i tërrej prej birit të vet, edhe thuhet se passi përsëri bëri nërmjetime të kotta tek i biri

që t'a mërgonjë këshillonjësin prej tij, përdori tentativë kundrë jetës së Pasho Beut, si-kur-se passon: Ditën e Shën-Llázërit më 1813 ndaj perëndimit të diellit, shtatë trup-gërdas të Ali Pashës, kaluar erdhë ndë Llarsë tek kishin zënë vënt ndë një rrugë të ngushtë të qytetit, edhe kur Pasho Beu shkonte s'andejmi me një eskortë të madhe, të gjithë përnjëherë zbrazë-pushkë kundrë tij. Po për çudi, plumbat nukë goditën as Pasho Bejnë, as nonjë nga njerëzit q'e rrethojin. Eskortatórët e Pasho Beut u përgjeqnë me armë edhe mbajtnë katër nga atentatórët; të tjerëvet tre u ranë pas edhe dy nga ata, që ishin edhe të plagosur, i kapnë; vetëm njëri nga ata, i krështerë, mundi të shpëtonjë edhe të përikinj ndë Janino. Pas pakë kohë demnitarët (*njerëzit e rangut*), që rrethojin Ali Pashën, dyke-parë gjëndjen edhe marëdhëniet e ashpërsura midis tij edhe Veli Beut, edhe që as vij më shumë koqëzohëshin, i-u lutnë t'u-a ngurkonjë atyre barën e paqtimit. Të ngarkuar me këtë misianë 45 njerës të hoborit Ali Pashës venë ndë Tërhallë edhe q'aty e lajmuan Veli Bejnë që vijnë si miq familiarë, edhe i luten që t'i presë si të tillë. Veli Beu u çoj fjalë që të vijnë ndë Llarsë pa eskortë të armatosur, edhe passi i proponój Pasho Beut të largohet për di-ca dit, vajti ndë Çakërr tek i priti kasnecët edhe ndënji me ta bashkë ndë pallatet e tija aty. Bisedimet midis gostiarëvet edhe Veli Beut nukë dihen, po dukët, që di-ca nga ata të lidhur me Velinë me anë lidhjesh familiare e bintnë dyke-idhënë të kaptojë që interesat e derës së famëshme të Ali Pashës lypjin bashkimin edhe satisfáktën, edhe se dëshira e t'et lypsej përmbushur se kjo do-të ishte edhe për nder të vet.

U vendua pra të mërgohet Pasho Beu ndë Vollo nj'a dyzet ditë edhe më pas të kthehet te Veliu për të marë urdhrime nga an' e Ali Pashës. Kështu ndërmjetonjësit u kthyen në Janinë edhe Pasho Beu u ngut do-e-mos të shkonjë ndë Völlo i eskortuar prej 1500 trup-rusjtës (*trima*), edhe i përcjellun, prej Veli Beut edhe prej Bejlérëvet të Llarsës. Términi (*vadéja*) i venduar kapërxeu i pabërëshm edhe Pashua

passi e kuptoj që nuk mundej të shpërrenjë as gjë nga protektór' i tij, e sósmja, iku s'andejmi edhe vajti ndë Halqidhë tek një mëku i vet i quajtur Beqir Pashë. Kësi-farësh prn me mjet të largimit të Pashos, Veli Beu ndë Thessali mbeti ndënë influencë të Ali Pashës.

Le të vijmë tani ndë atë shënjë të historiës ku e lamë Ali Pashën pas vendimit definitiv të Pashallëkut të Beratit. Kjo ngjarje pat influencë të madhe mbi shpiritat e Shqiptarëvet të Çamëries edhe të Labëriës që nuk' ishin akóma ndënë subjektim të Ali Pashës midis të cilëvet përmbahej si-do-mos, shteti i Mustafa-Pashë Delvinës.

Ndë kohët e para të vlukimit Ali Pashës, pashallëku mjaft-i-math i Delvinës kishte thron qytetin omonym, edhe përmbshtillte gjithë Çamërinë edhe një pjesë të Labërisë. Si-kur-se e dimë Ali Pasha ndë krye të kariérës së tij kur ishte vetëm Bëj i Tepelenës ushqente ambicje për tittullin e Kryevendúrit Delvinës, po që rrjéshtazi nuk' i harijtte dot qëllimit. Dyke-kaluar koha edhe dyke-i-ú-rritur pushteti, shumë ngjarje të kohës i epën arësye për t'a ndejtur shtetin e tij mbi zhurisdiktëm e Pashës së Dëlvinës, dyke-aneksuar disa përqarkje të këti Pashallëku.

Arësyet q'i epëshin Ali Pashës ishin, bashkëpunimi me Saljotët i shumë Bejlerëvet dhe Agallarëvet të Çamërisë, ndë kohët kur ata lufiojin kundrë Ali Pashës, si-kur-se edhe paqetësi' e vendevet që shkaktohej nga lusarët, për ndjekjen e të cilëvet Ali Pasha ishte singullár. Dyke-prezentuar vethen' e tij përbertë mprojtës të interesavet Sullitanike ndë Shqipëri, priuri-ndodhë, edhe që përpara degradátës të Ibrahim Pashës, të aneksohen te Pashallëku i Janinës dishtriktet të Filatit të Margaritit, edhe të Paramithiës, edhe kësi-mjeti pashteti i Pashës të Delvinës dyke-u-rritzuar disa-ditën, nukë ndehej më tej për-veç se ndë përqarkjet e Delvinës edhe të Gjinokastrës.

Pak kohë pas mundjes të Ibrahimit, parësi' e Çamërisë, Hasan Çapari prej Margariti, edhe Dajlani nga Konispoja, të trëmbur nga sukçeset e Ali Pashës ndë Berat ardhë edhe i-u përkulë ati dyke-i-betuar subjektim. Mustafa Pasha vetë dyke-parë rhymën e

indluenc ës të armikut të tij që po rritej për dita, vrapój t'i tfaqnjë përkulje edhe për shigurim të përfúljes i çoj' ndë Janinë si peng djalin e vet, Sulejmanë. Kështu pra e gjithë Çamëria e pashtruarshme u fal e bindur ndënë këmbët e tij.

Po ndë vëndin tek një kohë zotnonte i fuqishëm Mustafaj, kishin mbetur akoma elemente të pabindëshme të cilët nukë dojin të njihjin pushtetin e Ali Pashës. Këto elemente ishin disa Bejlerë edhe Agallarë të Labërisë të di-ca nga qytetet edhe katundet midis të cilavet çquhëshin Gjinokastra, Delvina, Gardhiqi, Zhulati; Andaj pra tani ia lypte nevoj' e madhe Ali Pashës që me ç'do therorië t'a shtjerë ndë dorë me forcë këtë krahinë.

Ndë krye të vitit 1812 passi pregatiti një ushtëri të mjaftë ndë të cilën rrjeshtohëshin edhe shumë të krështerë Kapedanë të famëshm, i çoj kundrë adversorëvet; shënja e parë e vërvitjes ishte Delvina edhe Gjinokastra. Pakë kohë përpara se të dërgonjë ushtërinë kundrë kryengritësvet Ali Pasha dërgoj te Mustafaj një nga Bejlerët e shënuarshm të Labërisë për t'i komunikuar atë që, e njeh si rezident të Delvinës ku mundej të mbetej për jetë. Gjith-kohësh dërgoj kasnecë edhe ndë Gjinokastrë për t'u kërkuar vëndësvet përkulje paqësore. Po ata kasnecët i dëbuan edhe pas një këshillë ndë Palavli tek ishin ftuar të gjithë unanimët venduan me betim bashkëvepërim edhe alsancë kundrë Ali Pashës. Ndë këtë lidhje nn hyn edhe vetë Mustafa Pasha, i cili filloj të mobilizojë ndë Delvinë.

Posa i pikasi gjith-këto Ali Pasha, urdhëroj ushtërin e tij të kuqendruar ndë Janinë të marshonjë me vrap, edhe një trup prej 300 burrash u turr kundrë Delvinës, tjatri gjithë-po i aqënumërshmë, kundrë Kokëzit, një i tretë trup ndënë Thanas Vajën kundrë Myrsjótëvet edhe Progonátasvet, i të cilëvet kryetar ishte Selim Beu, edhe fundja një trup' i katërtë ndënë Ymerá Vrionin u turr kundrë Gjinokastrës.

Thanas Vaja luftoj Selim Bejnë edhe passi dërgoj ndë Janinë atë vetë edhe shumë të tjerë, i vajti ndihmë Ymerá Vrionit, i cili dyke-ndjekur përqark

Gjashtës një trup Gjinokastritë si nj'a 300 veta, kishte rrethosur Gjinokastrën. Ushtëri' e Vrionit kishte me vethe edhe artilerië mali mortjare, edhe roketa Angleze; pakë ditë bombardim edhe ca roketa, vegla luftare të panjohura ndë Gjinokastritët mjaftuan t'u japën dërmën, t'u kllasën tmerrë edhe ti' ngvsin vëndësit të përëpen pa kondita. Përmi marëveshjen e konditavet të përdhënies, vajti ndë qytet Thanas Vaja vet i tettë burrash, ndë shtëpi të Mustafa Beut. U mbluadhë parësi e qytetit, të cilët pasi vëzduan të përepen dërguan te Ali Pasha Sheh Baba Hysenin t'i lypnjë mëshirë edhe zëmërgjërësie. I mallënjyer Ali Pasha nga lutjet e kasnecit i premtój amnesti pastaj thërriti edhe porositi Ymera Vrionin të shtjerë ndë dorë kështjellën edhe t' i dërgonjë ndë Janinë disa nga parësi' e qytetit midis të cilëvet ishte Myrteza Beu.

Përdhënia e Gjinokastrës i trëmbi Labërit edhe nga kjo mukë vonuan të përkulen gjithë katundet e para të përqarkjes së tyre edhe të Delvinës. Po edhe Delvina, tek që ndë krye u mbyll Mustafa Pasha bashkë me familjen e vet, vrapoj të gjyrmonjë shëmbëllën e Gjinokastrës. Mustafaj, pa pritur të rrethoset ndë kryeqytetin e tij, iku s'andejmi bashkë me gjithë parëzinë Bejlerë edhe Agalarë, edhe përiken ndë katundin e fortesuar Gardhiq, i cili ishte ndënë zotnin të tij, i ndënjtur prej burrash luftëtarë, me qëllim t'i bënjë ballë armikut gjer mbë të sosme. Po përpara se të mbyllen ndë këtë katund, kur këta përmbëndhë gjithë fuqiat e tyrë ndë Pelavli edhe pas një lufte të përgjakshme, u përndanë të dërmuar së gjithash nga ushtëri' e shumët e Ali Pashës.

KREJ XIX.

Kështu, pas përkuljes të gjithë vëndit përqark, ushtëri e Ali Pashës çapej kundrë Gardhiqit, çitadélë e fundit e Mustafájt me shokët e tij. Ky katund i quajtur Garth edhe Gardhiq, i ndënjtur gjithmonë prej Shqipëtarësh luftëtarë, dirgjet mbi një kodrë të lartër, edhe ishte natyrisht i kështjellúar se përveç

bugazit të thellë që e mpronte atë nga lindja edhe nga jugu, pothua se cilado shtëpi si gjithë shtëpit' e moçme të katundevet të Shqipërisë, formonte fortesë të vogël; veç kësaj ishin ngrehur me kohë prej të ardhurit ndë 'të, transhéerra (meje) të thella ndë të ndryshme pozita të malit, të cilat protektojin rrugën e ngushtë edhe të pashkuéshme që bjente ndë katund.

Ushtëria ndënë kryesi të Ismaf Arapit, Thanas Vajës edhe Tahir Agajt, e rrethosi ngushtë katundin; më shumë së një muaj u bënë përpjekje të parreshtura mbi rrethonjësvet edhe të resthósarvet, po pa përfundimë të shënuarshme, herë ndë vërvitja të përgjakshme të ushtërisë, herë ndë jashtturrje nga an'e luftëtarëvet të Gardhiqit. Po fundja me një asalt të përgjithshëm të ushtërisë Ali Pashës, passi u kaqerruan dy nga fortesat edhe u pushtua prej trupit ushtëriák ndënë komandë të Ismaf Arapit edhe Thanas Vajës, u ngutnë të brëndéshmit të shtrojnë kondita fáljeje të cilat passi u pranuan prej Ali Pashës, Gardhiqi u përdha ndë dzart' e vitorëzësvet. Pas kondítavet të dhëna dokumentarisht edhe me valën e Ali Pashës, Mustafa Pasha edhe Parësi' e Labërisë mbassi të dërgojin familjet e veta ndë vatrat e tyre, si-kur-se edhe di-ca nga Agallarët të çquarshëm të Gardhiqit, gjithësëj si-nj'a 60 burra, do-të eshkortóhëshin ndë Janinë të armatosur edhe të pa-dëmtuar, prapo të tjerët vëndës të Gardhiqit të falur do-të lirëshin te pangamë ndë vatrat e tyre. Nërmjét Gardhiqótëvet të çuar ndë Janinë bashkë me Mustafa Pashën, përmëndem, Demir Doçi, Matush Agaj edhe Islam Be Koka. Të gjithë këta passi mbërrinë ndë Janinë, Ali Pasha i priti shumë mirë s'kurse e kish zakon, edhe veçanërisht Mustafa Pashën, [1]) edhe i vërtetoj ata për qëllimet e mira që kishte për të gjithë dyke-u-dhënë gjithë se-cilit dhoma të veçanta ndë Pallat edhe dyke-u dhënë ushqime të begatshme edhe të tepërshme.

---

1) Kur Mustafaj i ra nër kúmbë edhe i lutej dyke-qarë për familjen e vet, Ali Pasha e shigeroj atë që as të ronjë vesë, aa ay as familj' e tij nuk' kanë për të pëssuar kurrgjë.

Kishin kaluar di-ca dit që kur u prunë ndë Janine Mustafa Pasha edhe shokët e tij, kur një mbrëmje rreth fortesës Janinës dëgjohen zbrazje pushkash të dëndura edhe britje të cilat vijin nga an' e pallátit tek ndodhëshin rrobërit; di-sa nga të burgosurit kishin rrahur të evadójnë edhe gardianët zbrazë pushkë kundrë tyre; kështu midis rrobërvet edhe gardianëvet u mbajt një beteje dy orësh gjer ndaj agimit tek u vranë disa nga të dy anët po as një nga rrobërit nukë mundi të ikënj. Të nésërmet passi u-a muarë gjithë ç'kishin me vethe rrobërvet të mbetur si-kur-se edhe Mustafa Pashës i cili pa fjalë ishte provokonjës i tentativës, lidhur me vargój i prunë ndë ujdhesë të Janinës edhe u mbyllë të tjerët ndëpër qelitat të Manastirit të Shpëtimtarit, edhe Mustafáj ndë një dhomë të pallatit të Ali Pashës që kishte ndë nisë tek ruhej me severitét, gjer-sa si-kur-su thonë, vdiq prej lëngjyeri; të tjerët rrobër mbetnë gjer kur u vra Ali Pasha.

Thamë që pas traktatit që u lith ndë Palavli midis Ali Pashës edhe Gardhiqotëvet, lipsej t'a përepjin katundin e fortesuar ndë të cilin mbetnë mbyllur Gardhiqotët e tjerë veç atyre që sikurse thame u përdhanë bashkë me Mustafa Pashën si penk, miré po kur dërgoj Ali Pasha si kasnecë Tahir Agën edhe Isuf Aracën nde Bajraktar' i Gardhiqotevet Demir Agaj që të përépen, Gardhiqotët u dhanë përgjigje kasnecëvet dyke-i-sharë edhe dyke-u-tallur që s'e japën kështjellën edhe as që falen po që do-të luftojnë edhe të vdesin gjer më një. Kthehen pra kasnecët ndek Ali Pasha edhe i bien përgjigjen e Demir Agës, e cila përgjigje përveç shkelmimit të traktatit bashkonte edhe shinderimin ose turpnién e lashtë që patnë bërë Gardhiqotët familjes të Ali Pashës [1]). Atherë Ali Pasha kumandój ushtërinë të jetë gati më parë për të pushtuar si-e-do-puna vëndet që i-u falë ati. Ndë mëngjes pra të ditës ta Marsit i eshkortuar prej një shumice të madhe

1) Shiko KREJIN II të kesaj Historie.

trimash shkoj së pari ndë Gjinokastrë [1]). Vajtja e tij ndë Gjinokastrë kishte për qëllim të vëzhgonjë së afërmi dasa punë të qytetit edhe vendosjen e Autoritetevet të cilat do të reprezantójin regjimin e ri posa që vëndi u aneksua definitiv ndë Shtetin e tij. Me të vajtur aty i lajmoj Gjinokastritet që emëronte sundimtar të birë Salih Bejnë. Mbas pakë dit ndënjtje ndë Gjinokastrë tek la edhe një garnizonë një mijë burash, u nis për ndë Libohovë nek e motra Hajnica e cila pas vdekjës të burrit dytë të saj Sulejmanit, rronte ndë pallatet e saj afër Libohovës. Ali Pasha së erdhi aty pat me të motrën një bisedim të gjatë, objekt' i të cilit ishte fati që i prisnë djalë-zezë edhe gjëmë-mëdhenjtë ndënjëse të Gardhiqit. Të nesërmet një trumbë ushtarësh u dërgua prej Ali Pashës ndë Gardhiq me misionë që t'i bjejnë atij të tërë turmën e meshkujvet të çdo moshe. Oficeri i trumbës u komunikój Gardhiqotëvet urdhërin e Ali Pashës të cilët u ngutnë t'a ndërgjojnë, edhe pas pakë herë një sërth i gjatë Gardhiqotësh të pa-armët dyke-ecur ndë mes' të rrjeshtavet të trumbës ushtare xbrisjin të tatëpjetën e kodrës mbi të cilën dirgjej Gardhiqi. Si u prunë përpara Ali Pashës, ky i priti në krye me fjalë të qëtoëshme po pastaj i qërtoj ata për sjelljet e çndershme të tyrë, po u deklaroj pastaj që do-t' i falte të gjithë edhe dot' i lënte të vetë prapë ndë vënt të tyre. Këto fjalë ishin vetëm një ngushëllim i përtashmë së ndë të sipër-thanmen këshillë që pat me të motrën, Gardhiqotët u kondemnuan për vdekje. Vendimin i-a provokoj Ali Pashës e motra dyke-e gjetur të udhëshme që kështu merrej shpagë e turpnës së vjetër që u ishte rrënjosur ndë shpirt asaj edhe nënes [2]). Pasë i lëshoj ata u poro-

1) Poqueville-i përmend një hashkëfjalim që pat pasur këtu dimë me Ali Pashën i cili i tha se kishte dëshirë që ditët e mbrame të jetës së tij t'i shkonjë ndë Gjinokastrë.

2) Këtu za doket rast' i mirë të shtojmë për së shkurtëri nga shkrimet të së famëlumes shkrimtare Shqipëtare, Dora D'Istra [3]) ndë librën e saj *Les femmes en Orient*, Libr' e

3) Dora D'Istra është pseudonimi i Princeshë Elena Ojska, bijë e Princit Mihal Ojtës i Lunanës.

siti të bien nëpër hanet e Libohovës atë natë, Gardhiqotët u larguan të dëshpëruar, se më të përvojturit nga ata e pikasnë deshtinin që i prituë, edhe e mbushnë-mëndjen për këtë kur u gjëntnë të mbyllur nga ushtarët e Ali Pashës ndë Han' e Math të quajtur Han' i Valeresë i cili ishte i rrethuar me

---

IV-të, letër e II-të, ndë të cilën ndeshtse e akuzon Ali Pashën pse më shumë Hamkon edhe Hajnicën që ato më shumë e ngacnë Ali Pashës t'i rrebeshonjë Gardhiqotët, bie shëmbëlla të vrasjavet shumë më të keqia që janë bërë ndë Evropën e shekujvet të XVI-të e tëhu. Midis to tjerash përmi karakterin e gravet të Shqipërisë thotë këto që pasojnë:

„Shaderimet që patnë bequr Hamkua edhe e bija ndë Gardhiq ndesë ndë zëmër të saj edhe të Hajnicës një urrejtje të papajcuar; sepse vendetta (shmërja) ka shkuma një ballsumcë të rrallë ndë këta male. Olimbiadha (j mëm' e Aleksandrit të math, e lindur ndë Shqipëri posi edhe Hamkua, ishtë një shëmbëll që duket e shpiritit të shmarjes të këti vëndi. E ndarë prej Filipit të Maqedhonisë, ajo u t' beq ndë Toskëri që të pregatitëjë atje vendetën (shmarjen). Besohet që ajo e pat armatosur vrasësin e Filipit të II-të. Ajo se somi e ngusi Kleopatrën, shëllenë e saj, që u varr. Nukë do-të mbasosj dot pa të dosja të bënj historin' e kecësiavet të saja të cilat u seanë me anë të vdekjes së keqe (927 vjet përpara Kr.)

Hamkua i kishte të gjitha pësimjet (pasionet) të nënës Aleksandrit. Po, posi edhe Olimbiadha ashtu edhe kjo, dinte të presë kohë.

Hamkua vdiq pra pa parë që të realizohet shmarja e 'saj kundër vëndësvet të Gardhiqit. Mir-po e dinte që se të rrosjë e bija, gi-kush do-të mbetet prapa të birt që të nos e lëvë që t'i hazohen torpërisë që i-u bënë shtëpisë tij. Hajnica bashkë me rrëfëtimat e mbrame të nënes vu-ndë-vesh edhe porosit' e fundit të 'saj.

Aliu s' u pëlthond shtëpi kur vdiq Hamkua. Aje u-a la me të shkruar që të dyve motër-e-vëlla „që të skaterminojnë (t'i rrebeshojnë) vëndësit e Gardhiqit ndek të cilët ra skllave bashkë me 'ta, edhe i ntmësite (i mallëkonte) po t' a shkelnin ndonjë herë këtë porosi.

Kur mbërrini Aliu ndë shtëpi Hamkua kishte vdekur. Tepër i hidhënuar (i pikur) që nukë mundi të dërgjonjë porosit e mbrame të nënes, Aliu betohet mbi trupin pa shpirt të saj, dyke-rrokur të motrën për dore, edhe kështu me dorën e tij mbi dorën e Hajnicës, që i ka për të përmbushur gjithë dëshirat e saj edhe se dë-t' i farosnjë armikët e tij gjer më një.

Mbarë-vajtjet e Aliut nuk' ishin sa-dë për arsbicjen e Hajnicës. Ajo dëshëronte zhurritur për të dy bijt' e saj Elmazë

---

1) Olimbiadha lahte e tij' e Neoptolemit, mbretit të Toskërisë (Epirit).

një qark muresh. Numuri i gardhiqotëvet të mbyllur ndë këtë vathë. pas Pouqueville-it edhe gjyrmorëtsvet të tij cifrohet gjer 500 shpirt të cilët po-sa hyjtin te hani u mbyllë dyert. I'as-si u bënë gjithë këto Ali Pasha dykë lënë pallatin' e së motrës edhe i ashkortuar nga një shumicë trup-rruajtes, vajti

---

edhe Ademit oficet e Vezirëtit. Aliu i cili s' kursente as-gjë për mallëkuarjen e hijvet të vat, nukë përkujdesej fare për të pritmin e nipërvet. Kjo indiferencë u kërkye nga armiqët kundër Elmazit kur *Pashaluku* i paqëtuarshëm për fqinjë që po i shtohej përditë Ali Pashës, i-a vënë ben Sheherin (Thessalinë) që t' i-a japë birit më të math të Hajnicës. Arsyetëtë sikurse ishte motër e Aliut vokë pshihte se gëzonin as pllasat e saja. Vij me qëllim të sundonjë ndë Terhallë nëvë emërin e Elmazit që me aktivitëtin e saj të mundnjë t'a bëjë Vezir djalosës Elmas Pashanë.

Mirë po nukë kall-j shumë koha që nga emërimi i Elmazit ndë këtë post e kapi ilje-e nezë (varfëllë) edhe me gjithë përpjekjat e mjekvet të pallatit vdekja e pameshirëshme e shkalë belas nga krahët e nënes.

Me syrë të palëvëmë, me flokun të kërlesbur, shtie syrë një copë-herë nuk i biri, fytyrë-nvrojtunë ndë me zë të vrazët mallëkonte Zotin edhe djalë që pat lerë. Të qarat me vaj edhe jamerkujat të gravet që e rrethojin përzjahen me bllastëmit' e saja, edhe Sarëet e Tërhallës ngjajtin me ata burgje të damnuarësh të përshkruara nga vjershëtorët e neo-shrkullit ndë të cilat kujet bashkë me nëmëjet formojnë një koncërt të tmershëm. Pesa u mbarovan funerairet Hajnica shkoj ndë jatinë ndek Ali Pasha i foli dyke-e-ngushëllnar për chichërimin e mitës.

Përkëdhëlat e Adem-Beut, më të foqiakune nga fjalët e Ali Pashës përmjalljin shpresës ndë zëmër të nënes. Fe edhe Ademi për si shpejtë i vajti pas të vëllat ndë varr. Me gëzë të shkuntëzuar, Hajnica lypën t' i përjagia mjekët që ti' a pjë gjakuns. Ali Pasha ishte ndë Thesali edek mori përsëri ndë dorë pashallëkun që i ishta dhënë të nipt. Tahir Abazi i ngarkuar me Policjën e jatinës, s' mundej t' i shërbenjë tërbuarjes të njëj rëcoja të dëshpëruar edhe me gjith-këto kishte frikë t' i kundërshtohet. Hajnica donte të vritej po e ruajtur në për së ëëërti edhe me mos mundur të bënjë atë që kishtë ndër mëndt, e kthen zëmërtën kundër Profetit. Nukë linte grat' e saj të mbajnë ramazanin, edhe vuri të rahën duke-shkëputur ndë dru varrët *(dervishët)* të cilët i përzë me fjalë të ndyra nga pallat i saj; Ep urdhër t' u qethën perçet kaçjvet edhe mashkavet të Ademit [1]. Tahiri dyke-pikasur që Hajnica ndë shka-

---

1) Këtë zakon e gjejmë ndër Thessalët e qëmorëshëm. (Shih Euripid. *Alqest.* vjershë 428).

ndë Han' i Valaresë. Ishte dit' e Premte, Mars 15 i vitit 1812 pas-dreke, thote shkrimtari Anglez Smart Hughes, kur pasi thërriti pranë tij Mirëditasit trup-rrajtës të vet, pjesa m' e zgjedhur e ushtërisë të tij gjithë katolikë, i urdhëroj ata të hyjnë ndë hobor të hanit edhe t' i vrasin ata që ishin brënda.

---

llüarjen e saj kish ndër ment t' u vë-jë zjarrin sarkevet fqinjë me barut-depone, edhe që kësi-farësh ajo doj të faknië ndë ese Janinën e tërë, vrapoj t' i shkruanjë Vezirit: «Të shkonjë sahaqéhërash ndë Libohovë u përgjeq Ali Pasha; po të ngarkonj me përmbushjen e dëshirës t' ime: të shkonjë me dy-mo.» Hajnica nukë vendoj të bindet për të vajtur ndë Libohovë përveç-se passë thyejti edhe bërë shtëra me qëkan pasqyrat edhe xhevahiret (gurët-e-shumëvlërësëm), pasvi doqji gjithë kazmiret edhe xhybet me qime të mira të maja: ndë zjarrin e saj edhe ndë dhënpshurinë për vëkjen e të dy bijvet do-të donte të përmbysnjë krijesën e tërë. Përandaj pra q'shtëcsë e tëhut ajo në s' mojti përvic-se për të këqia.

Gjëndja e çoleviturr dhe e gazmuar e Libohovës, që xoton përsipër shesbit pëllor të Gjirokastrës, s' mundi t'a qetësonjë kësë shpirt të troshitur. Kur mësoj ilajsës për zgetimin e Gardhiqit u duk si-kur lindi përsëri; «Si të kem për të theatë më Vezir as vëlla, i shkruajti ajo Ali Pashës po të mos mbasç fjalës që i-u betove nënës mbi kufomë të saj. Ndë je i bir' i Hankos t'a farosish Gardhiqin; Zot së gjithash përmbi 'ta mos i harë turpet që na bënë ndë dritë kur za muar zvobër. Ora e shmarjes harrijti edhe pra ata lipsen shuajtur proj fuqes së dbeut!»

Këto fjalë do-e-nos za çuditën. Po le të biem nëër mënt kapriçot e çuditëshme edhe të përgjakshme të Qezarëvet të Romës, Qezar Augustë, që të filloj: Perandorinë, sakrifizoj mijëra viktima ndë proskriptat të triumvirätit.

Perandorët «apostolikës Ferdinand I II-të [1]) edhe Leopold I I-së [2]) të cilët gjetnë sot ngë apologjistë ndë Perëndim, e patnë dorhuar posi lumë gjakun e eretikëvet [3]), «Ali Pasha edhe e motra kanë qënë të frymëruar proj fanatërisë (zëmës) despotike të Islamizmit sidoqoi Ferdinand-i edhe Leopold-i proj shpiritit të monstoërtazshëm të Romanizmit. A na vjen

---

1) Apologjista e Ferdinandit të II-të kopion epën Italis të La Mermaie-it, *Vietyrat e Ferdinandit të II-të* përkthyer nda gjuhën frënge[zisht] (Ne Letërsinarin, Paris 1833. Përgjegjet me F. Bartolomeo Sastelbarco Kaiser Ferdinands II. & Lebensende 1. 0—1859. Një shkrimtar anonim i shekullit të XVIII e titullöj librin e tij të shkruar Italisht: *Vietyrat mbretërore të të shkëlqitit Ferdinand I II-të.*

2) Shiko *Leopold I Römischen Kayser, Apologia*, 1705, in-folio.

3) Shiko *Schiller, Zulla e të-dhët vjetorit* Alfred Michiels, *Ferdinand I II-të edhe kundërsitë austriak.* — *Rendësia katolike ndë Hungarië*, studijume të kohëvare ndë Sirnia.

Po Mirëditasit refuzuan të përmbushin urdhërimin për vrasje njerëzish të pa armë [1]). Atherë Ali Pasha dyke-përmbajtur indignatën e tij u adresua nër të tjerët ushtarë të tij myslimanë po edhe këta të gjithë nukë dojin. Kur po ngjisjin gjith këto midis Ali Pashës edhe ushtërisë të sipërthënë, vjen tek ay Thanas Vaja, një nga oficerët e lartë të rrjeshtavet ushteriës bashkë me ushtarët që kishte ndënë kumandë të tij edh' i zotohet që t' i përmbushnjë urdhërin.

Atherë ushtarët e Vajës me të dëgjuar parollin e zjarrit nga Kumandant' i tyre, u turrën edhe dyke-këcyer mbi të katër anët e parkut (*koborit*) filluan të xbrasin-pushkë dëndur edhe zjar të pa zreshtur, kur të tjerë dyfegje rish-mbushur u epëshin atyre nga shokët që ishin përposh; fundja dyke-u-derdhur ndë vathë me jataganët xhveshur i masakruan ata që jetojin akoma. Një orë plot mbajti ky maqëll' i tmershëm ndë të cilin u përsualën shkena të frikshme kur biri bij i vrarë pranë ătës edhe vëllaj pranë vëllajt. Maqelli pranjti kur ra i vrarë edhe Gardhiqot' i fundit.

---

të besojmë që një Katerinë e Mačkës [*]) të ketë më shumë shkrupëza se-as Hajnica i Shën-Bartholemi a nukë ka përqasje me maqëllin e Gardhiqit?

Allo edhe Hajnica i ndajtën collet ndë vrasjet e Gardhiqit. Gjith-pa-kështu edhe ndë Francë të Shekullit të XVI-të Katerina e Lloronës, dukeshë e Montpensiërit, tregonte po-atë entusiasem për vrasje, posi edhe vëllaj i saj, heroj i Shën-Bartelemit [**]).

Kur Vezìri po vështronte që prej karavanserajit të Vuvallës vrasjen e njëzetvet të Gardhiqit, një ushtarac (Hajnica dmth) e pa-ndalëshme po dëpërtonte qytetin edhe i ngaste grisë të begin shnderimet më të papëqyera [***]).

1) Nga kjo sjellje provohet karakteri heroik edhe kaloresë i Miditasvet. (Smart Hughes, Travels in Sicily, Greece and Albania, in the latter end of the year 1812).

---

*) Mbretëresh' e Francës, e bur' e Karolit të IX, që kishtëtëj nxjerrë e tmerrshmë të natës të Shën-Bartholemit (me 24 Gusht 1572, kur u vra' e u prenë 10.000 protestant Frëng.

**) Dëshmia e Montpensiërit e përgatet masazherin (lajmëtarin) i cili i lajmoj vrasjen e Hugenotvet të III-të. „Vetëm për një gjë më vjen-keq, bëriti ajo, që nuk' e dinti se pa vlerkur që nga nuk i sidhi mortjet".

***) Këto shkena gjaku dëpërtojnë nukë kanë zgjatë vetëm ndë Lindje (Orient). Kush nuk' e di se gjith-gosi-kohë gjëra të saj-a-tajme (shqipëse) janë bërë edhe ndë Itali nga papëshët të Papës Grigorit të XVI-të?

Kufomat e viktimavet të ngratë dirgjëshin njëra mbi tjatrën të mbytura ndë gjak. Me klithmat edhe brohoritë të ushtarëvet të Vajës përzjehëshin ndë dissarmonië të cfilitshme kujet edhe rrekëtimat e atyre që hiqjin shpirt. Të nesërmet u vu mbi derë të hanit një tabellë me përmishkrimin që pasion: «Dhashtë Zoti që kështu të humbasin gjithë armikët e familjes Ali Pashëzs [1]).

Ditën e nesërme pas masakrës motër' e Ali Pashës, Hajnica, dërgoj ndë Gardhiq një trumbë ushtarësh për të përmarun gratë, pleqtë edhe fëmijët e katundit të cilët u prunë ndë Libohovë, edhe s'andejmi prapë ndënë eshkortë ushtarësh u çuan ndë Prevezë edhe i vendosnë ndëpër pronjat' e disa Gardhiqotëvet që ishin bërë qytetarë Prevezanë [2]).

Pasi u mbarua kjo tragjedië, Ali Pasha iku prej Libohove, edhe dyke-udhëtuar vëndin përqark, u kthye ndë Kryeqytetin e tij, atje tek si-kur-as edhe ndë gjithë vëndet e ndënë zotnim të tij armiqt'e tij muar lemerën; forca edhe influenc' e tij ndë tërë Shqipërinë harrijti tej-së-tejmes.

Ndaj fundit të vitit 1812 Ali Pasha moti një urdhër të Divanit të largohet nga qëndra e tij edhe të vejë ndë Tepelenë tek të mbetej gjer të marë urdhër të ri nga K/poja. Kjo masë defavoritëti e Divanit mbë Ali Pashën, u muar nga protestimet e rrepta edhe anëkimet e ambasadorit Frënk ndë K/pojë, edhe më

1) Ibrahim Manzour-i vërteton që, të vitin 1819 e pa me sy' e vet këtë të sipërthanmë tabellë.

2) Krebeshën I Gardhiqjotëvet, më 1822, (Mbl. Sbq. Ethn. Miiko, faqe 110)

Gardhiqjotë o gamë-dhirë,
Ku e latë trimëninë?
Ë-ha-ha! humrafë t'anë,
Ç'të kaqe me ay që panë!
Jamtar i shpatë të gjatë,
Me të pa-besë i vranë.
Me'n te kan' i Palorinë,
Plumbat ninëzë si vesë.
Më bafarë i vrau dynjë
Mbyllur nië kohor si dhënë!!

nj'anë nga qëndrimi armiqësor i Ali Pashës mbë interesat Frëngve ndë Toskëri edhe ndë Shtatnisë, po veçanërisht nga një insultë e flamurit Frënk ndë Janinë, e cila ngjajti si-kur-se passon: Kur një ditë Pouqueville-i kish dalë nga Konsullata, njerës zyrtarë të Ali Pashës hyjtin pahirisht ndë Zyrat e Konsullatës edhe nuar kopje të korespondencës zyrtare të Konsullit Frënk.

Ali Pasha pra, dyke-i-u-bindur urdhërit të Divanit, mbeti për ca kohë ndë Tepelenë; po posa u informua për mos sukcesat e Napolonit ndë Evropë, pa pritur inshtruksia të ra prej Kipoje, u kthye sakaqëherë ndë Janinë. Kjo zeë e vogël e pahirësisë Sulltanike, ishte e para që u fanes ndë orizontin politik të Ali Pashës, po edhe shpejt-e-shpejt u shduk.

KREJ XX.

Viti 1814 kaloj pa ngjarje të tjera, me rëndësi ndë Toskëri. Ndë Evropë, armët vitoriõze të Frënqvet, pas faróejes të rrëmotit Napolõnik ndë vëndet e shkretuara nga veti Russët, pësuan mundje të parreshtura, edhe Evropa e bashkuar, u ngrit kundrë kuqeritõrit të tmershëm. Këtë ndryshim Ali Pasha e gëzmonte edhe nuk pushoote së kultivuari pranë Divanit idhanë të pushtetimit të plotë të Predominatës Ottomane ndë Shqipëri me mjet të pushtimit të Pargës së dëshëruar, e cila ishte ndënë pushtet të Frënqvet, të cilët ishin akoma zotër mbi Korfuzin. Pasaj mori lejën e Divanit pregatiti ushtëri të mjaftë ndaj mezit të muajit Janar. Emëroj për gjenerall t' ushtërisë të birë Myhtarë, edhe për ndënëgjenerallë, Ymerá Vrionin edhe Ago Myhyrdarë. Kështu pra e dërgoj ushtërinë ndë Paramithië, që namëta të shtronjë di-ca agallarë brigandjetojës t'asaj përqarkje. Myhtarë e porositi të mbetet ndë Paramithië edhe me mjet trumbash të vogëla të gërmonjë kufiret e Pargës.

Po qëllimi i kësaj lëvizje ushtëriake ishte e pamundëshme t'i shpëtonte vërrejtjën konsullit frënk ndë Janinë, i cili sakaqëherash adresoj një protestim

mbë Ali Pashën përmi turrjen e padrejtë kundrë tokës Frënge. Ali Pasha u përgjeq se, me qënë që ësht' i informuar që Pargjatët merren-vesh fshehtazi t'a përjapën fortesën e tyre ndë duart' e Anglezëvet, e sheh me uchë t'a paramëtërinjë qëllimin e tyre, posa që edhe vëndin e kushideron si të çeduar Portës me anë të traktatit më 1800; gjithkohësh i lutej konsuillit Frënk t'a ndihmojë atë ndë këtë vepër dyke-i-bërë emër Shefit Garrizonës t'-i-a përapë postin me kondita. Pouqueville-i e kuptoj rrezikun edhe dyke-dashur t'u'a bënjë të njohura këto Autoritetevet të Korfuzit, i përgjigjet Ali Pashës që vetëm Zotnia Donzelot, gjeneral' i Korfuzit ka pushtét të japë të tillë urdhër. Atcherë u dha rezolutë të dërgohet ndë Korfuz nga an' e Ali Pashës këshillonjësi i tij Jorgji Turtulli për t'u marrun-vesh mbi përdhënien e fortesës; gjith-po këtë të cilin e kish edhe mik, Pouqueville-a i besoj një letrë ndë të cilën lajmëronte Gjeneralin Donzelot përmi gjithë ngjarjet.

Pas di-ca ditë Shefi i Garrizonës Pargës, me të marë prej Korfuzi njoftim përmbi rrezikun e afërt, u paragatit për defensivë, prapo Ali Pasha me mos marë as një lajm nga kosnac' i tij, urdhëroj më nj' anë kryetarët që ishin afër kufirevet të Pargës të shkelin vërdet, m'anë tjatër flotilla e mëngës së Narës të lundrojë s' andejmi edhe t' i bjerë qytetit nga an' e detit; ay vetë shkoj me nait ndë Prevezë për të vajtur më shpejt ndë qytetin e kaqervaar. Urdhëri u përmbush edhe natën e 22—23 Shkurt, një pjesë e ushtërisë dyke-kapturar malin Pezovöll, ngaha formohej kuliri i vëndit të Pargës, dolli ndaj ullinjë' e përqark anëvet të qytetit (suburbiës) ndë poziat e Zavollit edhe të Zelanicës. Gjith-po-atë mënjgjes u duk prapë anëdetjevet edhe flotilla e Ali Pashës, e komanduar prej Anastás Makriut edhe Zeqirá Brut.

Garrizona Frënge e fortesës numëronte afëro 70 burra, edhe fortesa ishte e eqipuar me 34 kanona kaliberi të ndryshmë, nga të cilët dy ishin vendosur ndë një nga fortesat prapë çitadellës. Komandant i garrizonës ishte një grek i quajtur Haxhi Nikoll

ndë shërbim të Frënqvet (më parë ndë shërbim të Ali Pashës).

Posa u bë e njohur turrja e studijuar, një divizj' e garnizonës ndënë komandë të vetë Kumandantit, edhe gjithë ndënjësit burra të dyfegut, zunë pozitat e përtashme përpara suburbiës, edhe me të barrijtur Shqiptarët ndë qarkot rreth, u pritnë me zjar të gjallëshm nga an' e Frënqvet edhe Pargjotëvet të pshehur prapa gurrëvet edhe lisavet. Ndë krye të betejës Shqipëtarët mantnë t' a thyejn armikun po pas pakë-herë të tejmit të fryjtur me kurajë prej kryetarëvet të tyre, u bënë më të vërsulshëm edhe e përsëritnë zjarrin ndë gjithë vijën, aqë sa i ngusnë Ali Pashaliasit të përprapsen edhe të kështjellohen ndë shtëpit' e parme të anë-qytetit t'k mprohëshin me më tepër dagësië. Gjithkohësh kanonat e fortesës kundruell suburbiës hithjin zjar të pa reshtur kundrë Shqipëtarëvet, edhe u prunë dëm të math gjer i ngutnë ndë shprapsje të pergjithshme, dyke-lënë mbi fushë të betejës 80 të vrarë nër të cilët ishte edhe trimi Daut Boj Topelëna gjërië i afërt i Ali Pashës. Nga an' e Frënqvet u vranë 24 kanonarë edhe 13 Pargjotë. Ndë duresë të përjekjes flotilla lundroj edhe hyri ndë liman edhe rrahu të shtjerë ndë dorë lundrat tregëtare të Pargjotëvet që ndodhëshin brënda, po pasi zu të bombardóhej që nga fortesa, ngajti-hallë edhe u largua prej limanit. Ali Pasha ndodhej ndë Nikopojë kur me hidhënië mësoj për mos-sukçesin e ushtëriës tij edhe të flotillës, po me gjith-këto dyke-mos-u-dëshpërnar kurrë edhe ndë dënset, urdhëroj kryetarët e ushtërisë tij të ngrehin sa-kaqë herash një fortesë përjashta katundit Jaz, të pushtojnë vëndin përqark, edhe të jenë gati ndë parollin e parë të rishvërsullen me gjith fuqië kundrë qytetit. Ay vetë passi u kthye ndë Janinë me anë remonstrátash u përpoq t'a provokonjë konsullin Anglez Z. Forest, që, me nërmjetim të tij pranë gjeneralit Anglez që rrethoste Korfuzin, të përkrahej ndë tentativën për pushtimin e Pargës.

Dyke-kalkuluar të tilla vepërime nër Pargjotët bëri pëlan t' u nçojë mosbesim mbë Frënqië që kë-

simjeti të bjerë ndërkryerje kundrë garrizonës nga e cila të përfitohet ndë një kohë. Për këtë qëllim dërgoj një Pargjot që e kishte në shërbim të tij me një letrë për te Kumandant' i garrizonës Pargës, Haxhi Nikollin, përmbajtj' e së cilës ishte një marëveshje midis tij edhe Shefit të garrizonës.

Plani i Ali Pashës me të vërtet pati sukçes, po nukë pruri rezultatin që pritte. Pargjotët e kapne çonjësin e letrës edhe dyke-parë rrezikun q' u kanosej nga shkaku i qëllimevet të supozuara të Haxhi Nikollit, u menjuan që në s' u mbetej tjatër liman shpëtimi përveç se të ashpirojnë te hyjnë ndënë protekcje të Anglezëvet, edhe ngë më shumë së ndënë ata ndodhësin tani gjithë ujdhesat e Joniës përveç Korfuzit.

Kryetar' i fuqiavet maritime Angleze që mbajin bllokon e Korfuzit ishte Gjenerali Campbell, edhe sundimtar' i ujdhesës Pakso kundrejt Pargës ishte Majori Gordon. Këti të mbramit i dërgojnë Pargjotët një komision dyke i lypur protekcjen e Anglisë. Majori Gordon i-a transmitoj kërkesën Gjenelalit Campbell, i cili e akseptoj me kondite që Pargjotët vetë t' a ngrihjin shtëndardin (flamurin) Anglez mbi fortesë. Kondita vërtet ishte e rëndë, po me gjith-atë Pargjotët nukë hezituan përpara dilemës, edhe kësifarësh u bë marëveshja me Campbell-in që, t' u epet atyre një flamur Englez edhe ndëpër anëdetjet të përlundrojë një vapor lufte i Anglisë.

Më 21 të Marsit mbas-mesditjes u fanësnë dykesanës-lundruar fregatat Angleze, Bachant edhe Havanah; Pargjotët posa panë vaporet vunë ndë vepërim pëlanin e shtudijuar pej kohësh për zaptimin e fortesës. Të nesërmen me natë 200 burra t' armatosur zunë pozitat përqark portës së fortesës; gjithkohësh një grup e cila hynte lirisht kordoherë ndë fortesë me që ishte shërbëtore petka-lamëse atje, passi ngjeshi flamurin Anglez për mezi ndënë rrobet e saj, vajti edhe trokëlliti portën e fortesës. Santinella që ruante pyeti, edhe passi mësoj kush ishte, e hapi portën. Atherë më nj'anë grupja po e mbante atë me fjalë, m' anë tjatër Pargjotët që ishin

aty afër, u turrën të gjithë brënda; kapin santinellën edhe ushtaret që flejin nde rrnajtësore, edhe përpara se të kapëtonjë garrizona ç'bëhet, kështjella u mbush me Pargjotët e armatosur edhe me të tjerët ndihmëtarë që ishin brënda edhe jashtë qytetit edhe fortesës me të cilët ndodhëshin ndë marëveshjë. Frënqtë të surprizuar (të kapur befas) edhe të ndodhur pa armë, u ngatnë të përepen ndë duart' e Pargjótëvet. Akti u mbarua shpejtazi edhe afro pa fare gjakderdhje, përveç një greku, sekretar' i Shefit të Garrizonës i cili u vra prej Pargjotëvet se u epte kurajë Frënqvet për t' u rënë Pargjotëvet. Kur ishin dyke-u-bërë këto edhe passi u kap e gjithë garrizona që ndodhej ndëpër qytet, u nallua mbi balikon' e fortesës flamuri Anglez, të cilin posa e panë Anglezët e fregatës që lundrojin aty-drejti, brodhë me shpejtië edhe zbritën ndë tokë një griq Korsikánësh ndënë Majorin Gordon, edhe pushtuan qytetin edhe fortesën; garrizoonën Frënge e çuan ndë Korfuz me fregatën Bachante. Kështu pra Parga hyjti ndënë pushtet të Anglisë.

KREJ XXI

Vitet që rrjedhën që nga ky fakt gjer më 1819, nukë tkaqin as nonjë ngjarje me rëndësië ndë karierën e Ali Pashës, veç vepërimevet edhe përpjekjevet të tija për realizimin e dëshirës së tij mbë Pargën. Pas përndarjes të dinastiës Napoloonike prej Suveranëvet të aliatur, edhe passi u bë, aliança e Shënjtë, e tërë Europa edhe pas 'syre edhe Perandoria Otomane e troshitur edhe e dalëgëzuar aqë vjete nga luftra të përgjakshme, dolli ndë liman të paqës. Mirë po Sinodhi i Viennës që dedikój paqën Evropiane, edhe traktati i vitit 1815 midis Anglisë, Rusisë, Prussisë edhe Austrisë, i aha Ali Pashës rastin e mirë për kuqerimet e tija të ra edhe paqësore. Kur po vihëshin ndë Vienë bazat e paqës Evropiane, ishte e nevojshme të épej një dreçizje edhe përmi Shtatnisiat të cilat më parë ishin ndënë urdhër të Frënqvet, po të cilat Anglezët i patnë kuqeruar dyke-lëftuar Napolonin. Shteti i mirë i pu-

nëvet u va nd' ndhë, edhe traktati i Parisit më 5 Maj 1815 midis Rusisë edhe Anglisë, nisiat Joniane i-a lente së mbrami nëna protekojë. Ndë këtë traktat nuk' u bë as një fjalë përmi Pargën, se ndë kohë të Venecjanëvet ndëna zotënim të të cilëvet ishin Nisiat Jonike, me që Tyrqia zotonte mbi tërë Shqipërinë, Vuthrotój, Parga, Preveza edhe Vonica, kushiderohëshin poshtime të pashkëputmë të Venecjanëvet, edhe aneksata të pandara të Shtetit të tyre. Këto aneksata gjyrmuan edhe aventurat edhe deshtinet ndëpër të cilat kapërxyen nisiat Jonike që nga përndarja e Demokratisë Venedikut prej Napoloné, gjer ndë kohë të rënies së tij. Përandaj ndë gjithë konvencjat të bëra ndë kohën e shkuar midis atyre Fuqisvet që patnë të bëjnë njëra-pas-tjatrës nërmjet tyre përmi shtetin të nisiavet Jonike, ç' do që vendohej për nisiat, gjith-po-ay fat kushiderohej edhe për këto aneksata. Po me anë të traktatit të vitit 1800 u bënë ca kanune të veçanta përmi ato pas formimit të pronjsvet privilegjore (*Imtaj' Hamagjus*) ndënë predominatën e Portës, e cila pas traktatit të më sipërthënë kushiderohej si Suverâne përmi ato pronja.

Më 1817 u ndënëshkrua ndë K/pojë një marëveshje midis Portës edhe përfaqësonjësit të Anglisë Sër Trère me anë të së cilës Anglia përnjihte se nga shkaku i interesavet të saj edhe me që nukë kishte as nonjë të drejtë mbi Pargën, i-a çedonte atë Tyrqiës, zotit të saj të ligjëshm. Gatëonjës i kësaj marëveshjë thohet se ishte vetë Ali Pasha i cili nukë rreshtte së prezantuari Portës rreziket ndë të cilat shkonte qetësia publike nga elementet keqbërëse edhe reakcionare të cilët e kishin Pargën si vënt përikjeje ose trevë, edhe gjëndeshin ndë marëveshje me Sujotët shkurse edhe me të tjerë armiq të Perandorisë. Ndë këto introdukta Ali Pasha kishte përkrahës edhe komisarin e naltë Anglez mbi ujdhesat Jonike, Z Thomas Maitland për marëveshje me guvernën Angleze. Korespondenca të paprajtura vejin-e-vijin midis Korfuzit edhe Janinës. Më së pari Ali Pasha posa u lajmua përmi ndënëshkrimin e marëveshjës,

lajmoj Zotnién Maitland më 13 Mars 1817, që komiseri i veçánëshm i Portës, Ahmed Effendiu, harrijti ndë Janinë. Atherë Maitland-i dërgoj ndë Pargë Llokotenent-kollonéllin De Bosset me 500 ushtarë Anglezë, i ngarkuar me misiunë t' u komunikojë ndënjësvet përmi vendimin e çedimit të vëndit të tyre, edhe t' u këshillonjë atyre bindje. De-Bosset-i vajti ndë Pargë me ushtarët e vet edhe kur pas-si ndënj ca ditë i shkruan Maitland-it që lajmi i komunikuar nër Pargjotët i pruri ndë dëshpërim, Maitland-i i-u përgjeq dyke-i-dhënë instruksta të marë masa për ç'do trazyrë që munt të bënjë pjesa keqbërëse e vëndësvet.

Pargjotët, pas shpalljes të komunikátit prej De-Bosset-it, bëjtin një mbledhje ndë të cilën përfunduan që nuk' u pëlqen të jetojnë ndënë sundim të Ali Pashës, edhe e gjetnë me-udhë që me gjithë-sej të ç'atdhesohen prej vëndit të tyre passi të marin shpërblerje të pronjavet të tyre. Shumë nga parësia ishin kundrë këti vendimi nga shkaku që, ata dyke-passhikuar fundin e gjëmëshmë të atdheut tyre ishin shoqërnar pëj kohësh me Ali Pashën dyke-e-quajtur për detyrë të përpiqen për shëgurimin e fatit të prítmë të tyre, po-ashtu edhe të qytetarëvet të vet, posa që do-mos-do kishin gër të hyrë ndënë pushtetin e Ali Pashës.

Si delegat' i Anglisë për marëveshjet mbi përdhënien e Pargës u emërua Konsull' i Anglisë ndë Patrë, Zotnia John Cartwright, edhe delegat' i Portës, po-ay që xumë ngoje më nallt, Ahmed Beu. Vepër e parë e delegatëvet posa ardhë ndë Janinë ishte ndënëshkrimi i një fardë traktati preliminár ndënë datë 17 Maj 1817, pas së cilës si kondítë çedimi të Pargës, u-caktua dëmshpërblim' i ndënjësvet, edhe pas-si të bëhej kjo do-të passonte zbrazja e fortesës prej ushtërisë Angleze edhe përdhënia e saj ndë duart' e delegatit të Portës.

Më 19 Maj pas ndënë-shkrimit të traktatit, delegatët shkuan për ndë Pargë. Këtyre u vajtin pas edhe një shumicë persónash (njerës) nër të cilët kishte pariën sekretár' i Ali Pashës, Mantho Eko-

KËSHTJELLA E PARGËS

BKSH

nomi, burrë-shteti i matur edhe njaft i dijshëm. Nesërmet pas ikjes së tyre vajti pas së eshkorë një trumbë ushtarësh Shqiptarë prej 250 burrash, e cila tendësoj ndë Paramithië, pakë orë larg Pargës. Po delegatët edhe eshkort' e tyre u ngutnë të mbeten për ca dit ndë Margarit, të ndalur nga Shefi i Garrizonës të Pargës i cili vuri për shkak një shtërgatë që ishte përhapur ndë disa vënde të Toskërisë gjer-sa numuri i eshkortës të Ahmed Beut u përcaktua ndë 26 burra, të cilët dyke-shkuar prej Paramithiës më së fundi hyjtin ndë qytet më 5 Qërshor. Më 18 të atë muaji të dy delegatët botuan Proklamatë nër ndënjësit e Pargës, me mjet të së cilës pasë u bëhë-shin të njohura vendimet midis të dy Guvernavet, i fotin nta të shpallin livrar dëçizjën ata që dojin të lënë vatrat e tyre, gjëja e palëvizme do-t' u shpërblehej mbi bazë çmimimi të drejtë, dyke-u-poguar gjithkohësh edhe shpërndhjet e vajtjës ndë nisiat Jonike; Proklamata e delegatit Ottoman i instgonte Pargjotët të mos e abandonojnë (kine-të lenë) dheun vëntlerm me premtim të ç'farë-do përkrahje nga an' e guvernës së tij.

Këtyre proklamatave, një përgjigje e me-një-zë u dha nga an' e Pargjotëvet, edhe kjo ishte: abandonimi i dheut vëntlerm, edhe ç'ndhesimi i të gjithë Pargjotëvet prej Pargës.

U' emëruan pra çmimonjësit, që i kishin prurë me vethe delegatët prej Janine, nër të cilët De-Rosseti-i sbiej 24 Pargjotë nga më-shperiëntët qytetarë. Delegatët nga an' e Ali Pashës edh' aqë më shumë Mumho Ekonomi, përdorën ç'do mjet për t' i kthyer nga vendimi i tmershëm i çatdhesimit, po ç'do lutje ishte krejt e kotë; kishin venduar definativ të ikine-t'a-lënë atchenë edhe të venë nët ujdhesat Jonike.

Çmimonjësit dyke-vajtur përpara me punën e tyre, e gjithë pasunië e ndënjësvet, veç shtëpivet u çmimua prej tyre mbi bazë kontraktesh shitëblerjeje, vendime gjykatoresh e. t. j., për 10 000,000 frënga; nërmjet kësaj peonje të palëvizme ulëmjtë. kopshtat, edhe të tjerët drurë produktivë (të pemëtë) u çmimëzuan për 200,000 lira sterlina; mbetej edhe çmi-

mëzimi i pasuriës komunale edhe kishëtare, kur Llokotenent-kollonelli Maitland urdhëroj rreshtjen e punevët të çmimëzimit, dyke-thërritur gjithë kohësh edhe delegatin Cartwright.

Kreshtja e punevët të komisionit që ishte ngarkuar me përdhënien e Pargës u ngjit për shumë kohë, pothua se gjer ndaj krejit të vitit pasmë (1818). Ndë intervall të kësaj kohe Sheft i Garrizonës Pargës, De-Bossette-i u thërrit ndë Korfuz më 18 Korrik 1817 edhe u nëkëmbësua ndë krye prej Kollonelit Patrick Stuart, edhe më pas prej nipit vet Iacob Maitland. Komisioni vetë pasi absentój për disa kohë nga vjdhësat lonike, kur ukthye, i ftuar prej Ali Pashës, vajtë ndë Prevezë bashkë me një shumicë të madhe shëtitarësh (me të cilët ishin edhe zonja fisnike Inglize edhe Lordhë, që ndodhëshin ndë Korfuzi, tek ju bënë pritja të shkëlqyera edhe gostitra të begatshme nga an' e Ali Pashës. Shumë darova (dhurata) u dhanë si anëtarëvet të Komisionit ashtu edhe atendancës (pásësvet) së tyre.

Fundja më 20 të Marsit 1818, Protektóri i Pargjotëvet, Maitland-i, me mjet të një proklamate të re, dyke-deklarruar që vonimi i çmimëzimit pat për shkak ca sedkime të drejta të delegatit Ottoman përmi çmimësimin që u bë, e kushideron atë si të pavlerë edhe të pa-qënë, edhe lajmëroj të emërohen çmimëtarë të rinj, për t' u dhënë një fund pengimevet që i dalin, mjerisht, vëndit i cili u vendua definitiv të çedohet.

Këtë herë u emëruan çmimonjës eskllusivë të cilët kalkulluan vlefën e pronjës së pavëlizme me gjithë pronjat civile komunale edhe kishëtare ndë cifrën 11,500,000 frënga, prapo çmimonjësit e Ali Pashës e kalkulluan atë 5,118,000 frënga përvç pasjes kishëtare të palëvizme. Po edhe këtë çmimësim të ri Maitland-i e vulosi dyke-shkruajtur ndënë të që ishte i eksagjeruar (i tej së tejmë). Pasi kaloj prapë shumë kohë me mjet të një proklamate të datës 4 Mars 1819 shpalli që, me as nonjë mënyrë nukë mundej të shtohet suma e 150,000 lirave sterlina, d.m.th. 3,755,000 frënga, edhe se Guverna Angleze nukë

kishte obligatë përmi pagesat e shpërudhimevet të emigratës të ndënjësvet, po zotobej vetëm për pagesën e dëmshpërblimit pas emigratës definitive.

Pargjotët u bidhënuan edhe e qujtën padrejtësi këtë punë të komisionit, dyke-thënë që, edhe vetë çmimëtarët e Ali Pashës e ngrihjin dëmshpërblimin shumë më të math nga cifra që kishte caktuar Komiseri Englez. Përmi këto një interview i rëahan u bë midis Z. Maitland edhe Ali Pashës pas të cilit më 15 të Marsit një fregatë Angleze debarkój një divizjë pej 150 burrash ndë Pargë, edhe m'anë tjatër Shef i garrizonës u lajmój Pargjotëvet se mbërrini koha që të pushtohet forcesa nga ushtëri e Ali Pashës, mbas marëveshjës së mëramë midis Z. Maitland edhe Ali Pashës ndë Vethrot.

Ushtëria pushtónjëse e Ali Pashës ishte tendosur ndë rrëzat e mallit Pezovöll e urdhëruar që të rijë aty gjer të ikin Pargjotët prej qytetit.

Ashpekt i mallëngjyershëm ishte ndë mënjgjezin e ditës 15 Prill kur një gjindje e tërë bëjin pregatitjet e emigratës prej të pësmallshmit të tyre dhé vëntlerm. Edhe gjith-pa-atë ditë pas dreke, afëro 4,000 gra, fëmijë edhe burra, hipën mbi fregatën Angleze Glascow edhe ndë lundrat që i kishin të tyret Pargjotët, me lotte të hidhura nër sy, të marë nabë qafë të pargësës ambicioze të qytetit, u kapërxyen ndë ujdhesat, ndëpër të cilat u përrdarë, murgër edhe të pa-vatër. Me të ikur Pargjotët, 300 ushtarë të Ali Pashës u shkëputën pej ushtërisë edhe ardhë tendosnë afër njëj mënastiri jo shumë larg qytetit; m'anë tjatër, Llokot. Kolluselli Maitland pas di-ca dit, mbassi vajti ndë Prevezë mori prej Ali Pashës sumën e venduar të dëmshpërblimit prej 3,755,000 frënga, pastaj nga Korfuzi bëri-emër për kapitullimën e kështjellës të Pargës. Më 28 Prill 1819 hyri ushtëri' e Ali Pashës që ndodhej jashtë qytetit edhe pushtoj fortesën dyke-nalbuar flamurin e saj.

Vetë Ali Pasha hyri ndë qytetin e dëshëruar më 2 të Majit të ati viti, tek rregulloj punët e vëndit edhe kolonizoj ndë të një numur të math shtëpiarësh të kastundavet fqinjë edhe pasi va themelat e një

pallati magnifiqient (të shkëlqyer) brënda ndë fortesë, u kthye ndë Janinë.

KREJ XXII.

Zapëtimi i Pargës i-a ngriti Ali Pashës edhe më shumë importancën politike të tij. Shteti i tij këtë herë ndedej mbi të tri copat e Toskërisë, mbë dishtriktet e Ohrisë edhe të Korçës, mbi vëndet e Agrafës edhe të Asopropotamiës, mbi vëndet që nga Levadhia gjer ndë kufiret e Thesalisë, mbi vëndet e Etolloakarnanisë, Lokudhës edhe Fokidhës gjer përbrënda vëndevet të Thessalisë. Veç këtyre influenca politike e tij ishte përhapur tepër edhe ndë vëndet e Shqipërisë Siperme, të Magedhonisë edhe ndë Thrakë. Shteti i tij kishte gjat-gjërësë 11,400 Kilometra të katërçipta edhe ndëngës afëro 1,700,000.

Me që harrijti ndë një të tillë pozitë, ëndëra edhe dëshira e indecendencës të cilat prej kohësh e imagjinónte, zuri të fuqizohet për dit, edhe aqë më shumë se përveç shkallës që harrijti edhe pasunës së madhe që kishte, ishte i bazuar mbë bashkëpunimin e bijvet edhe të nipërvet të tij, si-kur-se edhe mbë devotimin e ushtërisë trime ndënë kumandë të gjeneralëve të tij të famëshëm. Përveç këtyre kishte edhe disa trupa ushtërie që manevrohëshin prej oficerësh Evropianë [1].

---

1) Shteti Otoman, ndë kohë te Ali Pashës nukë kishte as një kushtrukë ushtërieske. Ushtërisat e tij i përëjtin tormat e Janiçerëvet edhe ato trupa të shtruëta edhe të shtruëtarëshme që mbëdhëshin hëpe-mbë-hëpe ndërë farnavet e gjymëhënëzës, të cilat Pashallarët e vënde-mbë-vëndevet ishin të detyruar t'i mobilizojnë.

Jasë të ojshura përpjekjet e Sulltan Selimit edhe të Sulltan Mahmudit për reformimin e Shtetit Otoman edhe për introdukën (këllinjen) e sistemit ushtëriak që zotonte ndë Evropën e Krëhtërë, përpjekje të cilat me-zi ndaj fillimet e dekadës së dytë të shekullit XIX-të u koronëzuan me sukses të plotë me mjet të forcojes së Janiçerëvet.

Ali Pasha i pat kuptuar avantazhet të ushtërisë së regullshme, edhe me sa i ishte e mundëshme u përpoq të formonjë di-ca qindra ushtërie Evropiane ndë vëndet e ndëcë sundim të tij.

Po pllanet ambicioze të Luanit Shqipërisë i kotësoj një frymë urrejtjeje që fryjti prej K/poje. Ishte e deshtuar që nga kjo epokë të perëndonte për gjithmonë ylli i tij. Që prej shumë motesh armiqt' e shumë të tij kishin mbjellë farën e mërisë kundrë tij ndë K/poje. Po ay që shkaktoj goditjen efektive kundrë Ali Pashës ishte Ismail Pasho Beu.

Po ushtëri e Ali Pashës përbëhej më e shumëta prej elemente të paregullshme, përandaj një epokë gjesë e ushtërisë tij kushtëruese ushtëri mbas sistemit Evropian. Nga të shumët të huaj që shërbejin Shqipërisë n'ato kohë edhe që na kanë lënë përkujtime të nderuame janë informatat gjëmë memurin që harinte ushtëri e Ali Pashës. Nga këto më të hollësishme deken të Frëngut Ibrahim Manzour me që ky pat shërbyer mjaft vjete përanë Ali Pashës që Komandant i Artilër i shumit (trupit inxhinierëvet) Mbas këti shkrimtari pra Ali Pasha kishte ushtëri gjer 8000 burrash e cila rundej të trimëzohej ndë kohë nevoje. Këtë ushtëri e përbëjin:

I) Çohadarët, ushtarë të zgjedhur, të cilëvet shumë herë u ngarkohej supervendëzia e çilligjevet edhe e stanevet të shuma, edhe detyrat e mesagjerëvet (b)ërëtarëvet) me të tjera të tilla punë që ndryshojn nga mjeshtëria ushtarake, ruajtëa të depasëvet e.t.j., shkurt zie-thënë, jo punë ushtërisake.

II) Çerkezhinjë, që ishin trup-mujtësit (Trimat) e Ali Pashës. Ndë këtë trup perjeshtëlëshin ushtarët që ishin qysar një trimëri. Këta i vejin-pas Ali Pashës tek-do kalnar, edhe ishin ashtu-thuaj shkallatërët e veçantë të dëshmuarët për vëzhje, përreç vërjetët të cilat shkallatobëshin eskluziv (vetëm) nga ghyetë (evgjitët).

III) Gegët. Këta përbëjin pjesën më të rregullur të ushtërisë së paregullshmë të Ali Pashës. Që të gjithë vullnetarë (vetëdishë) nga trungjet luftëtare të Shqipërisë Sipërme, nga ata që si kishin hyrë nonjë herë ndënë Shtëpinë e Ali Pashës, ishin të përzjerë Myslimanë dhe të Krështerë të dhegmës së Perëndimit, Mirëdjatët e famëshëm, të cilët çquanin nga kuparënezja e zezë pa një e Myslimanëvet bashkëkombës të tyre ishte e kuqe. Të gjithë pothua ishin të Kalcrisë. Trima të shprovuar, edhe e kishin tepër të zhvilluar ndjenjen të nderit ushtërisak, nga karakteri shumë të sjellshëm edhe të disiplinuar gjer mbë devotesë. Komandas' i këti trupi ushtërie ishte një Gegë Myslimen me një ndënë-komandan Gegë të Krështerë.

IV) Agjerë, që ishte turma e shumët e Toskëvet, Labër edhe Çamër. Këta përbëjin kombësinë parinore (principale) të ushtërisë.

Përveç këtyre trupa të parregullshme Ali Pasha kishte organizuar edhe këto që pasojnë trupa ushtërie të rregullshme:

I) Një batalon kombesia prej 744 burrash përveç oficerëvet.

II) Nje skkadrón kalorie prej 26 burrash përveç të gradnarvet.

E pamë më nalit këtë Ismail pasi iku prej Thessalie bashkë me 100 trupruajtësit e tij përiku nde Pashaj i Halqidhës. Si mbeti ca kohë atje, nga frik' e Ali Pashës se nämëta kalli njerës t' a vrasën, u ngut të ikënj ndë Kariatë ku u prit prej vëllezërvet Bejlerë Ymer edhe Ibrahim; po edhe atje vetëm dhjetë dit ndënji, se i lajmuar nga miqt' e vet ndë K/pojë që edhe ndë Kariatë nuk' ishte ndë siguri edhe se as që ishte e rastme koha që të pëzilënj ndë K/pojë, u nisbarkua mbi një fregatë të Bejlerëvet që zumë ngoje më sipër edhe i shoqëruar prej Ymer Beut, debarkoj ndë Çezmé (*Çeshme*) nde një miku i vet i quajtur Memus Bej. Aty i adresobet sundimtarit të Qytahjës, Shaqir Pashës, i cili i-u përgjeq se me që nuké do të hynjë ndë mërisë të Ali Pashës ngutej të mos e përkrahnjë edhe as që mundej t' a qasnjë. Atherë Ismaili vendoj të vejë përsëri ndë Tyrqi të Evropës; debarkoj ndë Kavallë edhe s' andejmi me një mijë mundime edhe pas shumë aventura u hoth nëë Dramë nde Mahmud Beu*);

III) Kanonarë (*topçinj*), 218 burra, afërsë të gjithë të Krështerë'

IV) Bombardistë (*bombardonë*) 108 burra.

V) Trup' i inxhinerëvet (*i zbrazët*) i organizuar nga oficerë Evropianë d. m. th. prej jëngut Ibrahim Manzour edhe prej një Italiani i quajtur Caretto.

Kryetarë pra të këtyre trupavet të rregullshme ishin kohëmbë-kohë së parë Ali Arapi, i cili pas shërbyer si oficer ndë ushtërin' e Napoleonit ndë Egjyptë edhe pas këtë një i Krështerë i quajtur Kristo Pallaska.

Kumandanë speçialë të batalonavet ta kenbesúë kanë pas qënë Kastra Bernja, Veis Vasiari edhe Pano Lekljoti.

Kumandan i artilerjës ishte për pakë kohë një oficer Italian i quajtur Agostino Fappano, i myslimanizuar ndë Janinë edhe i pasemërua Veli Aga. Po më pas Kumandan i parë i artilerjës edhe i bombardëstovet ishte Qako Lekljoti.

Fundja, i enëruari trup' i inxhinërovet nukë përbëhej nga burra të veçandëmë po kishte vetëm dy-ca oficerë nga të cilët çuhej si shumë i zoti oficeri Ibrahim Manzour. edhe të tjerët ishin, Vicenzo Miccarelli më parë prift Italian, Don Santo Monteleoni, Siqelian, ky ishte krye-inxhinër i Ali Pashës më 1816 i cili trajtoj kështjellën e vogël të Ajasë prane Pargës, edhe Napolitani Caretto.

*) Ky është' ay që bashkë me Musta-Be Qafëzezin gërmarshój me nahitet të madhe ndë kryengritjen e më-pra se Greqisë.

Aty përiku Pashua se u lajmua që Ali Pasha i a zbuloj trevën ndë Kavallë. Dramalliu Mahmud Bej, i pasur edhe i fuqishëm nd' atë vënt, me t' i-u lajmuar ardhja e tij e priti krahë-hapët edhe i premtoj përkrahje edhe mïqësi. Vij me pandohmë Ismaili që aty mâ mundej t'a kushideronte vethen ndë shigurië edhe prëkje. Po persekutónjësi i tij nuk flente. Ali Pasha passi mësoj shtegun e tij me mjet të miqvet të tij ndë Kjpojë përmundi ti dalë një dekret Perandorák i cili urdhëronte ekshpulzimin e Pasho Beut ndë ujdhesën Lemno. Po lumërisht për Pashon çonjësi (*bumbashíri*) i termanit u dërgua një nëpunës i plogët i Portës edhe miqt' e Pasho Beut edhe të Dramalliut mundën t' i lajmojnë me kohë për t' u marë masat e posaçme që kanecci të mos haset fare me Pasho Bejnë. Edhe kësi-farësh *bumbashíri* i paberëshm u kthye prapë ndë Kjpojë. Po pas këtyre ngjarjeve Pasho Beu lipsej të merte masa sigurimi kundër persekutorit. Passi përreadau trup-ruajtësit e tij ndë vise të ndryshme dyke-mbajtur me vethe vetëm tre nga ata, u pheh brënda ndë një të ndame të një quaxi (grazhdi) të Dramalliut, tek pati durimin të rijë dy vjet e gjymsë ndë mospikasje të askurkujt, veç protektorit.

Po përgjonjësit e Ali Pashës më së fundi mundën t' a deshkoperójnë edhe këtë trevë të Ismailit. Atherë ky për të mos i-u ngarkuar mikut të tij, Dramalliut, ika natën edhe vajti prapë ndë Halqidhë; s' andejmi hypi një lundrë prej Spoce, mbërrini pas shumë dit lundrimi ndë një liman të vogël afër Kafirës, edhe s' andejmi vajti ndë fortesën të Karistës. Po edhe aty nuké mundi të kobojë vërrejtjën e njerëzvet të Ali Pashës; Vojvoda i Kserohorit i quajtur Dalip Aga Përmeti, me të mësuar përmi përikjen e Pashos ndë Karistë, kur ky ndodhej ndë një kullë rurale të Yzner Beut, mundi të vendosnjë një vozo barut ndënë kullë edhe i vuri zjar fitilit, po lumërisht për ata që rijin ndë kullë baruti nuk' mori zjar edhe të nesërmet u kuptua shkaku i tentativës. Si e pa Pasho Beu, që u bë e njo-hur ndënjtja e tij aty angazhój (pajtoj) një lundrë prej ujdhesës Psarë edhe zbriti

ndë një liman të Thrakës ngaha mori rrugën prapë për ndë Dramë nek Mahmud Beu. Këtë herë Mahmudi absentonte prej Dramë i ndodhur ndë Kʃpojë. Pasho Beu i degjizuar, vet' i treti u paluch për disa muaj nër ca barinj edhe bajqër të Dramallliut. Ʃo perseri Ali Pasha u lajmua për ardhjen e Pashoë ndë Dramë. Pesë të Krështerë, njerës besnikë të Ali Pashës vajtën ndë Dramë edhe mihnë një ndënëterrë ndënë shtëpinë tek ishte pshehur edhe herë tjatër iketsi, dyke-pandehur që atje do-të ndodhej edhe tani, edhe i dhanë ajar njëj zume të mjaftë baruti, nga ekshplloxj' e të cilit i tërë pallat' i Mahmud Beut u përmbys edhe u doq beshkë me gjithë pasunën e tij që kishte brënda.

Kjo nʃjarje, për dëmën e math që u bë edhe passi u pikas cili ishte faktori, pruri zëmëracë ndë Kʃpojë, edhe kur Dramallliu lypë drejtësi edhe satisfaktë, mori përgjigjie që, po studjohet rrepticsisht shkaqi i Ali Pashës edhe kondoita e tij përpara Guvernës Qëndrore, edhe e kështillojnë që të ketë durim ca kohë. Prapo Pasho Beu dyke i-ardhur tepër rëndë për dëmën q' e gjet protektor' e tij për shkak të vet, u ndes, edhe aqë më shumë se veç këtyre ishte lajmuar që familj e tij ishin bërë rrobër prej Ali Pashës edhe burgosur ndë jarinë edhe më pas ndë Tepelenë. Nga këto Pasho Beu vendoj të prozhetonjë me një versulje më të kuxuarshme ndë Kʃpojë kundrë armiket të papajcuarshëm. I ndodhur ndë letrëkëmbim të dëndur me miqt' e vet edhe të Dramallliut ndë kryeqytet, mbasnte veshët ngrehur për gjithë ç'ngjisjin ndë Shtetin e Ali Pashës edhe dyke-mësuar që prej di-ca kohë mundonte (s' dihet përse), ndënjësit e katundit Dibrë të përqarkjes së Shkodrës çoj ndë Kʃpojë dy peticje. Njëra nga ato ishte e së shoqes së tij e burgosur ndë Tepelenë edhe tjatra e ndënjësvet të Dibrës, me mjet të të cilavet kallëzohëshin vuajtjet e tyre. Këto peticje i-u dhanë Sulltanit ditën që kthehej *nga Fatja e Së Premtes*. Sulltani passi mësoj përmbajtjen e peticjevet thërriti përanë tij Vezirin e Math të stëthershëm Halet Effendinë, i cili sikur-se e dimë ishte miku i Pasho Beut, edhe nga

ay mësoj një-për-një gjithë shkaket e persekutimit të Pashos prej Ali Pashës. Atherë Sulltani dha urdhrim të epet ndë Divan një dekret (*firman*) me anë të të cilit Pasho Beu lirohej prej ekzhpulzimit (syrgjynit) edhe thërritej të vinjë ndë Stamboll.

Ky akt' i Sulltan Mahmudit, d. m. th. deklinata e masës së rreptë kundrë njëj armiku të Vizirit Janinës, edhe thërritja reshpektive e atij ndë Kryeqytet, ishte bubullima e për-së-larkme e cila parëlajmonte greminën e nesërme të Ali Pashës, edhe si e tillë bëri përshtypje të madhe ndë Konstandinopojë.

Pasho Beu me të harrijtur ndë K/pojë u emërua ndë post të Autoritetevet, edhe ndë pakë kohë dyke-u-bashkuar me ata po ngrehte pllane për njetet e katastrofës së tij. Posa u informua Ali Pasha për këto ngjarje, thuhet se paskërka çuar ndë K/pojë ndë Shkurt 1820 dy njerës të devotshëm për t' a vrarë Pasho Bejkë. Edhë ateotati u rrah me të vërtet po fati i ndihu përsëri Pashos. Më 1 të Marsit të dy ateotatorët të cilët pej disa dit vozitjin ndë Stamboll edhe përpëqëshin të gjejin kohë edhe volë, vijnë kaluar përpara shtëpisë Pasho Beut, kur ay po rinte ndë një dritare të unjët, shkrepat të dy bashkë kundër tij, po që të dyja plumbat nuk' e goditnë. Terhoqi edhe Pasho Beu një pisqollë kundrë tyre po ata ikanë. Ndë zbrazjet e pisqollavet brodhë shumë njerës edhe dyke-gjyrmuar ikëait kapnë njërin nga ata i cili ndë interogatën që i-u muar deklaroj që Ali Pasha i pat kallur.

Kjo ngjarje shkaktoj një shkandhäll (zallahi) të madh edhe ndezi zëmëratën e gjithëvet po vëçanërisht të Sulltanit aqë dhë shumë se shtëpia tek rinte Pasho Beu dirgjej vetëm di-ca çapa lark pallatevet, Armiqt' e Ali Pashës, miqt' e Pasho Beut bërtisjin që qysh Porta nukë merto masat e mbramë kundrë tij t'a luftonjë edhe t'a zbesë nga ky post dyke-vendosur një tjatër ndë-vënt të tij. Mirë po një përmarshim Sulltanik kundër Ali Pashës do-të bjente lëkundjen e tërë godinës politike të Osmanllinjvet edhe do të ishte paroli i ndërkryerjes të disa provincavet të Perandoriës. Përveç kësaj lipset të shtojme

që edhe fuqia edhe organizata administrative e Ali Pashës roshpeckthôhej nga më të naltët nëpunës të Shtetit, edhe sidomos takonte edhe përkrahjen e di-ca ambasadorëvet Evropianë ndë Konstandinopojë.

Mirë po këtë herë me që puna u shtyjt prej vetë Suveranit të Naltë, ata që merrëshin me këtë punë venduan të vënë ndë vepërim prishjen e Ali Pashës me ç'farë-do billatimesh (theroetsië), edhe më shumë se, fama ishte përhapur tek-do për rreqet fabullôze të tija, edhe ënda (apetiti) për të zapturar pasunit e Ali Pashës ishte një nga kordet (dyzdevet) që i ngëllonte ënbël ndë veshët e Padishahut edhe të Sadrazëmëvet të tij.

Pra masa e parë që u muar nër sy prej Divanit ishte përzëmia e komisërëvet edhe nëpunësavet të Ali Pashës prej Kryeqytetit; e dyta ishte pushimi edhe zbritja e bijvet të tij nga postet e Pashallëkevet që kishin, edhe veçanërisht nga ay i Thessalië, se ky vënt me qënë afër Pashallëkut Janinës, ishte dera e hyrjes të ushtërisavet Perandorake. Lipsej pra që vëod' i Thessalies të dalë nga duart' e Ali Pashës. Përandaj u çua përnjëherë ndë qëndrë të Administratës, Sulejman Pasha, të cilit i-u ngarkua edhe ofiqi me rëndësi i Inspektorit të rrugavet Thessalisë edhe Tosqërisë (*Derveniat Nuzër*), oßq të cilin e kishte prej go vjet Ali Pasha. Gjithë këtë masa u muar me proponimin të Ismail Pasho Beut. Pasho Beu mbassi mori urdhër sekrët prej Sulltanit që të meret-vesh me Vezirin e Math për këto punë, ndaj Marsit më 1820 u propozua që e mira ishte që Porta të përdonjë masa të urta ndë kryet mbë Ali Pashën, edhe proponimet ishin si-kur-se passojnë: I) Zbritja gradualë nga Pashallëket e Thessalies, Nebahtit, Beratit, edhe të Delvinës. II) Përcaktim i Ali Pashës vetëm ndë Pashallëkun e Janinës, edhe III) Ftimi i tij që të apë dëmisjën edhe nga Pashallëku i Janinës, dyke-u-th'equr ndë Tepelenë.

Proponimet e Pasho Beut u pranuan edhe me shpejtë u vunë ndë vepërim. U emëruan edhe sundimtarë të Pashallëkevet këta që passojnë: Ismail Pasho Beu, sundimtar i Janinës edh' i Delvinës, Baba

Pashaj i Nebahtit, edhe Nuri Pashaj i Beratit; gjithkohësh këta u urdhëruan edhe të mobilizójnë.

Importáncën e másavet që u muar ndë Stamboll e kupëtoj shpejt-e-shpejt Ali Pasha; andaj dyke-moshambur fare kohë mbiodhi me vrap memorandume nga an' e ndënjësvet subjektë të tij, edhe organizój dërgesën e një deputácjeje ndë Kipojë për të provuar që populli nukë kanë as një qarje kundrë tij. Ndë këtë kohë Ali Pasha ndodhej në Pargë edhe me t' u lajmuar aty që punët po ashpërohëshin, sakaqëherë dërgoj ndë Korfuz sekretarin e vet Mantho Ekonomin, tek me mjet të Komisionerit Englez shpërente të kishte nërmjetimin e Guvernës Britanike përanë Portës. Po përgjigja e Komisionëritë i-u dha që, Guverna Angleze nukë mundej të përzihej aspak tani ndë çështjen e tij, vetëm një gjë mundej të bënjë nga an' e tij thoshte Komisioneri që, do-t' e kushideronjë vethen e tij të lumur tí shpëtonjë mikut tij Ali Pashës jetën si-kur-se edhe pasurinën e tij ndë qofkë se i çon ndë Korfuz; shkurt me thënë i garantóhej për shpëtimin e tij dyke-porositur Kapitanët e vapórevet të lundrojnë përanë anëdetjevet të tija. Kaqë qjë i premtuan Ali Pashës mikt' e tij Anglezët, po as nonjë konkurs tjatër.

Thamë më sipër që organizoj një deputácje për t' a dërguar në Kipojë beshkë me memorandumet nga an' e ndënjësvet, dyke-i shtruar Divanit fakte përmi gabimin ndë të cilin ndodhej për masat që ishin marë kundrë tij dyke-marë nër sy intrigat e shpifura nga dëmdáshësit të interesavet të Perandoriës edhe aqë më shumë ndë këtë epokë kur nër Grekërit subjektë të Perandoriës zotonte një lëvizje e pazakónëshme kundrë Suveranit të Nallë, i kujtonte Divanit që nga këto gjërra mrezike të mëdha i kanosëshin Shtetit, edhe mbaronte dykë-thënë që, si shërbënjës besnik i Perandoriës e kishte për detyrë t' i bënjë të njohura gjith-këto.

Memorandumet nga an' e subjektëvet edhe informátat e Ali Pashës të çuara ndë Divan bëjtin me të vërtet një përshtypjë të madhe edhe u biseduan gjër-e-gjatë, po kundrështarët e tij të cilët ishin të

shumë, edhe më i tmershëm Pasho Beu, protestojin nxehtisht që komunikatat' e éndura të Ali Pashës nukë meritojin vërrejtjë, se këto kishin për qëllim vetëm prapsjen e masavet përmi perzekutimin e tij, edhe se po të mos luftohej këtë kohë Shteti do-të harrinte ndë përçarje të mëdha.

KREJ XXIII.

Ali Pasha dyke-mësuar që procedura e re e tij ishte krejt e kotë, edhe mëndje-mbasbour që ishte e pamundëshme të shprente për nonjë ndryshim të diapozitavet të tija përpara Portës së Naltë, vendoj definitiv të ngrerë Flamurin e Kryengritjes kundrë *Padishahut* dyke-vënë ndë vepërim pllanet e studijuara pej motesh, për Independencë. Por pllani ypte bashkëpunëtorë, se fort të pakë ishin anëtarët e tij idealistë të independencës. Dërgoi pra letra qarkëtore ndë të gjithë anët e sundimit edhe apostujt' e tij brodhë nga të katër çipat e Shqipërisë.

Pas këto ndë Maj 1820, thoj ndë një miting të përgjithshëm gjithë parësiën që rijin lark vepërimevet të tija, të cilëvet u shtroj përpara që me konkorsin e tyre do-të mundjin t' i shtypjin ndobisht ushtëriat Tyrke edhe kondidat e paqës të diktohëshin përpara Kjpojës vetë, kur po t' a lejin përkundrazi vetëm ndë këtë rrezik, të përçarë do-të shtypëshin prej Tyrqiës më pas. Mbaroj dyke-u-dhënë të kupëtoinë që, qëllimi' i tij ishte formimi i një SHQIPËRIE SË MADHE vetqeverimtare, independente edhe koshtatuese, nibas sistemit të Mbretërivet të qytetëruara. Kësisoftesh gjithë parësia që ndodhëshin ndë mërisë me të u'binden edhe i dhanë BESËN, që do-të luftojnë përanë tij me gjith fuqiat e tyre. M'anë tjatër edhe Kapedanët e Krështerë të gjithë, të gatijshëm i dhanë BESËN që do-t' e përkrahin gjer ndë të sosmo. Thuhet se Bajraktarët ose Kapedanët e Greqiës Tokës i propozuan Ali Pashës të marë kryesinë të një lëvizjeje qëllimi' i së cilës të jetë shkëputja e gjithë Shqipërisë edhe Greqiës prej Shtetit Ottoman. Ali Pasha e paskërka akseptuar këtë me kondite të

emërohej ay Suveran' i Shqipërisë edhe i Thësalisë, përpo Greqinë bashkë me Pellopanisiën s'a ketë ndënë hije të tij. Më pas Ali Pasha u premtoj veç armëvet edhe municjavet t' u epte 7,500,000 grosh, edhe po të deljin fqebardhë ndë qëllimin e independencës, vëndet e Greqisë të qahëshin të ndënurdhërshme te ay vetëm me anë të pagimit të tributit të së dhjetës. Po gjithë këto marëveshje mbetnë vetëm pllane të pabërëshme nga shkaku që nukë mbretëronte sinqeritët nga të dy anët.

Ndë këtë kohë Gaverna e Stambollit po epte urdhërime mobilizimi mbë gjithë sundimtarët e Sanxhakëvet të Thrakës edhe Maqedhonisë, edhe gjithkohësh porositi sundimtarin e ri të Thesalliës, Sulejman Pashën, të pregatitnjë ushtëri edhe të marshonjë kundrë Ali Pashës. Ky pasi ardhi ndë Thesalí adresoj një proklamatë edhe për të Krështerët subjektë që të armatosen edhe të pregatiten për vërvitje kundrë të ndërkryerit. Proklamata e Sulejmanit u prenua nga të Krështerët po pruri mënë për Myslimanët e Thesalliës të cilët e qasjtin për rrezik këtë masë edhe bëjtin protestime të rrepta ndë Kjpojë kundrë Sulejman Pashës. Nga ky shkak u thërrit s'andejmi kur po gatitej të kapërxenjë malet e Pindos. Si harrijti ndë Selanik, me urdhrim të Sulltanit i-u pre kryet i nkuzuar si koshpirator kundër interesavet të Mbretërisë.

Ali Pasha që ndë krye të të korravet 1820, dykepërfituar nga përpjekjet që tregojin armiqt' e tij ndë kogendrimin e ushtërisavet të tyre kundrë tij, thërriti një këshillë ushtëriake të madhe, ndë të cilën nga të shumtat mendime që u shfaqnë, zotoj mendimi që të pushtohen për defensivë gjithë katundet e malevet të Toskërisë edhe Mesdhëes-Perëndimit Maqedhonisë, si-kur-se edhe vëndet e Shqipërisë Sipërme, edhe dha kumandë si-kur-se passon: Fortesën e Janinës do t'a mpsonte vetë Ali Pasha, të Beratit djemt' e tij Myhtari edhe Salliu, të Prevezës Veli Beu, Tepelenën i bir' Myhtarit, Mahmud Beu, Pargën i bir' i Velitut, Mahmud Pasha, Sulio, Myrto Çalua, Nartën, Dalip Përmeti, Paramithiën, Tahir

Abazi, Gjinokastrën, Meço Bonua, Përmetin Elmaz Mahmudi, Melesinin Ilias Agá Zylyftari, Korçën edhe Ohrinë Xhelaledin Beu. Të tjerë oficerë Shqipëtarë do-të zinin pozitat e Këlsyrës, të Pesë-Pusevet, Vuthrótin, Saranden edhe të tjera. Përveç këtyre, nga kryetarët e Krështerë, Andronuçit i-u ngarkua të zërë viset e Levadhiës, Karatasit, Thermopillat, Kolo Sturnarit, Aspropotamiën, Ndreko Iskos Agrafën, Iorgo Zogut Olympin (Limbozin), Bllahavëngvet, Haset, Jani Varnaqotit Kseromerin, edhe fundja shumë të tjere Kryetrunerë Shqipëtarë Muhamedanë e të Krështerë u ngarkuan të zënë pozitat mbi udhët e malevet të Pindos.

KREJ XXIV.

Kur gjithë këto po endëshin ndë Shtetin e Ali Pashës, ndë K/pojë m'anë tjatër dolli dekréti Perandorák që pritej pej kohe edhe i cili e deklaronte Ali Pashën *fermanlí*, me-thënë fajtuar krime trathëtie edhe armik i përnjohur i Perandorisë po të mos tlaqej aty e dyzet dit ndë K/pojë përpara pesgut të floríslit të *Portës së Lumtëshë*, për apollogjië. Të dyzet ditët kapërxyen edhe Ali Pasha si përgjigjje mbë deklaruarjen po pregatitte me shpejtië ushtëri të madhe me municje të tëpërshme. Divani m'anë tjatër prej kohësh dhe urdhërin mobilizimi po pregatitjet e tyre bëheshin shumë me ngathësi nga gjëndja ekonomike mizore e Shtetit Ottoman. Po si-do që ishte shtet i punevët, Kryetar' i foqiavet ushtëriake Tyrke ishte Ismail Pasho Bëu.

Urdhërimet e përnarshimit u dhanë si-kur-se pason: Një trup ushtërie ndënë komandë të Pasho Beut edhe të Mahmud Dramallisë kish për të rhyrë me anë të Perëndimit Maqedhonies edhe të Thesalies ndë Toskëri; tjatër trup pej afëro 3,000 shpirt ndënë komandë të Pehlivan Hasan Pashës, i mie-mërusar *Baba* nga shkaku i moshës tij të lashtë, do-të zbriste me anë të Maqedhonisë së Lindjes ndë Thesalië, edhe s' andejmi ndë Greqi të Tokës për të pushtuar edhe Pashallëkun e Nebahtit. Të tjera trupa

ushtërie ishin për t' u çuar prej Velisë të Rumelisë Selim Pashës edhe prej Shkodranit Mustafa Pashës. Gjithëkohësh një skadron' i ilotës Tyrke u urdhëroi të lundrojë për ndë anëdetjet Toskënore për të bashkëvëpruar me ushtërisë Perandoreke.

Prapo shkadroni dyke-lundruar prej Bosforit mbërrini ndë anëdetjet e Toskërisë, edhe m'ane tjatër ushtëri e Baba Pashës dyke-hyjtur ndë Thesali bëjti një mijë keqbërje edhe plaçkitje kundrë gjithë ndënjësvet. Pas këto dyke-shkuar ndëpër Thermopyllë shtiu ndë dorë pothua se pa nonjë kundrështim dishtriktet e Levadhiës, edhe të Thivës, edhe po çapej për ndë Nebaht, Këta dahet të shënojme që, nga Kapedanët e Krështerë që pat vendosur Ali Pasha për të mprojtur visat e sipër-thëna, disa nga ata me ngacmim të një sekretari grek që mbante Baba Pashë i lanë pozitat e tyre dyke-u-bashkuar me ushtërisë e gjeneralit Tyrk. Dy prej 'ta, Andrucua i Levadhiës edhe Karatasi i Thermopyllavet, oficerë besnikë të Ali Pashës, pasi mbetnë vetëm me shokët e pakë të tyrë, edhe të ndjekur edhe nga vëndësit, posa harrijti avantgarda e ushtërisë Tyrke u hoqnë edhe vajtin tu Ali Pasha.

I bir' i Ali Pashës, Veli Pasha që ndodhej ndë Nebaht, përpara se të mbërrinjë ushtëria Tyrke ndë Thesali, la krypegarnizonas Islam Be Konicën edhe pasi çoj familjen e vet ndë Prevezë u nis e vajti ndë Janinë, tek pasi mori instrukta nga Ali Pasha, o-kthye prapë ndë Prevezë e cila i ishte ngarkuar për t'a mprojtur,

Shefi i garnizonës së Nebahtit, me të parë ushtërinë e Baba Pashës që po qasej vendoj t'a përjapë fortesën pa-u-këshilluar fare me oficerët e tij, dyke-u-dhënë urdhër ushtarëvet që rusanin të dalin nga fortesa edhe të zënë dë-ca pozita të përtashme jashtë qytetit. Të ngratët ushtarë të bindur ndë urdhërim të Kumandanit duall jashtë kështjellës dyert e së cilës u mbyllë posa u larguan s' andejmi. Atherë ushtaret musar malet përpara rrëmetit të math të Baba Pashës, edhe m'ane tjatër trathëtori Islam Bej përdha vethen e tij edhe kështjellën ndë duart e gjenerälit

Tyrk, Kësifarësh Baba Pasha shtiu ndë dorë kryeqytetin e Pashallëkut që i-u oferua, edhe dyke-koqeruar gjithë vëndet e Ali Pashës ndë Greqi të Lindjes, po çaoej për ndë Etollo-Akarnanië, shtiu ndë dorë Mesollongjin edhe Etolië edhe tendësój jashtë Vonicës; aty pritte harrijen e flotës që së bashku me ushtërin' e flotës t' i vërvitet Prevezës. Varnagóti me shokët e ndënë kumandë të tij u t' bnq edhe ky dyke-vajtur ndë Janinë. Midis këtyre Ali Pasha mëson që i ngarkoari për mprojtjën e Nartës, Dalip Përmeti kishte hyrë ndë marëveshje sekrëte me Baba Pashën për t' i-a përdhënë ati postin, andej dërgoj besëtarin e tij Elmaz Agë Meçon me 3000 Shqipëtarë të cilët posa vajtën strathëtorin e vranë edhe fortesën e Nartës e shtinë ndë dorë.

Kur punët ndë jugë të Toskërisë edhe ndë Greqi të Tokës po vejin kështu, Valjis i Rumelies Selim Pasha prej Manastiri po shkelte Shqipënin' e Mesme, edhe avantgarda (balli i ushtërisë) e tij po i afërohej fortesës së Beratit. Posa u informuan për këtë të bijt e Ali Pashës Myhtari edhe Saliu iken-e-lanë fortesën edhe shkuan me vzap ndë Gjinokastrë pa-u-kundrë-shtuar fare rrëmetët të Tyrqvet.

Ndë këtë kohë shkadroni i flotës Tyrke u drejtua për ndë Vlonë tok passi zaptoj më parë fortesën e sój shtiu ndë dorë edhe qytetin, dyke-përzënë s' andejmi të pakët ushtarë të Ali Pashës që ishin aty. Edhe kështu ndë pakë dit Vlona edhe Kanina hyjtin ndënë pushtetin e Sulltanit. Gjith-po-atë fat pati pas pak edhe Korça. Më tatje flota dyke-marë anëdetjet me radhë kuqeroj pa gjakderdhje Sarandën edhe Vurhëto.

Është për të çuditur qysh ndë intervall të pakë javësh e gjithë ar'dëc'j' e Toskërisë që nga Vlona gjer ndë Prevezë, edhe pjesa m' e madhe e vëndit që zotonte Ali Pasha ra ndë duart e ushtërïavet Tyrke pa fare rezistencë. Suljotët që ndodhëshin ndë Korfuz kur mësuan që flota Otomane ndodhej ndë Prevezë, 300 veta pej'ta, ndënë kryesi të Bajraktarit të tyre Noti Boçarit vajtën nde Kumandan' i flotës Ali Beu edhe lypnë të bashkëpunojnë me ushtërïat Sull-

SULLTAN MAHMUD I II-të
REFORMATORI
Që çoi mbiderisi e shemtën kundër Ali Pashës.

(Nëpër këtë fotografi më 1907 me mëllenë të Shqipërisë
Mustafa Bajraktarit (shi f. 107)

BKSH

tânasse kundĕr Ali Pashĕs, dyke-u-lutur që t' u permitóhet të ktheben përsĕri ndë Sul nër vatrat e tyre. Lypja e tyre u pranua edhe batalón' i Suljotëvet u bashkua me ushtërìat Tyrke.

Kryetari i ushtërìave Otomane, Ismaíl Pasho Beu u nis pej Ljarse më 15 Gusht 1820, edhe Dramalliu me një ushtëri prej 6000 burrash po ecënte për ndë Toskëri dyke-kapërxyer malet e Pindos. Ismaíl Pasha me 3000 ushtarë dyke-ardhur ndë Allasonjë edhe ndë Grebenë, po shkelte gjithë për nd'ato vise dyke-dëpërtuar kufiret e Maqedhonisë. Divizja e parë e ushtërìës Dramalliut passi goditi kullat e mëdha që ndodhëshin udhëve të malevet të Zigojt mbërrini gjer ndë Mecovë. Kuajtësit e këtyrë kullave që përbëjin ushtërin' e ndënë kumandë të Ymerá Vrionit me urdhër të Gjeneralit të tyre u përprapanë dyke-vajtur ndë Janinë [1].

Divizja e dytë e ushtërisë Tyrke jo vetëm nukë hasi kundrështime, po gjith-po-ashtu pa fare ndalim shkeli gjithë vëndin e Toskërisë. Ndë pakë ditë gjithë këto trupa ushtërie harrijtin njëra pas tjatrës përpara fushës Janinës edhe tendësnan ndë vëndet përqark katundit Kaçka. Ismaíl Pasha, i cili harrijti pakë më pas nga Dramalliu, vendósi kartierin e përgjithshëm ndë pozitën Bunilla. I pikturëshm (i bukur) ishte ashpekti i fushës Janinës kur ushtëriat e shuma edhe të ndryshme tendësuan që nga pozita Kaçka gjer te kisha e vogël e Shën-Kollit të Kopanës ndë buzët e Veri-Perëndimit të liqenit.

KREJ XXV.

Po kundrejt këtyre fuqiave Tyrke edhe defensiva e Ali Pashës nukë binte as-pakë më poshtë. Fortesa e Janinës, natyrisht edhe arhitektonisht e fortë ishte e patundëshme nga punët kështjellóre të rëndësiëshme që i kishte bërë Ali Pasha që kur mori Pashallëkun

1) Ymerá Vrioni passi moti mjaft të holla edhe premtime nga Kryetarët e ushtërìës Sulitánasse nuk rezultoj fare ndë hatejë, ndónëse ishte i fejshëm të mos i lejte ushtërìat Tyrke të përparojin me aqi shpejtësi.

e Janinës. Ishte e eqipúar me kanona të shumta edhe kalibri të mathi, me municje të tëpërshme, edhe ndë anazë të saj përmbëlthte kështjellën e famëshme *Ç'-kala*, ndë të cilën ishin edhe depótë të barutit. Përfshita fortesës së madhe ndë distancë afëro një mijë metrash mbë jugë të *Ç'-kalasë* nalltohëshin *Litharicët*, kështjella te palafuarshme ngrehur mbi një kodrë ndë të cilën ishte trajtuar edhe një kullë (pirg) e fortë. Pakë kohë përpara rrethimit ishte mihur me aktivitét një transheé e gjërë edhe mjaft e thellë që përmbleshte gjithë qytetin e Janinës që nga lindja mbë perëndim. U trajtuan edhe disa parqe (mbvlltina) të forta që nga maja e kodrës të Profetit Ili ndë rrëzat e së cilës mbarojin mbë të dy anët të dy hargjet e transheës (*hendekut*).

Ndë kohën e rrethimit *léviz'* e madhe zotonte tek-do, dit'-e-natë ndërjësit marrëshin me fabrikatën e armëvet, të municjevet, edhe me transportin edhe vendosjen e topavet edhe të obuzovet (gjyleet). Mbë ç'do vënt Ali I'asha vetë ishte prezënt vij-erath ndëpër transheat kalnur ose më këmbë dyke kuvertuar bashkë më punëtorët. Veç këtyre edhe nga tedaruqet e tjera Ali Pasha nukë kish mbetur pas; të bëme gjithëfarësh kishte qeverisur për dy vjet e gjysmës rrethim. M'anë tjatër flotilla e vogël e përbërë prej lundrash t' armatosura, shigurone komunikatën e fortesës me nisjen e cila rubej prej një garrisone të madhe ndënë kumandë të Tahir Abazit, sikurse edhe me vëndet e tokës prej të cilavet porépsej mjaft qyteti nga të nevojshmet.

Përpara se të harrijnë ushtëria Tyrke përpara Janinës, Ismail Pashë Serasqeri pat kallur intrigë pshehtazi ndëpër krvetarët e transheës së madhe, edhe një natë Ymerá Vrioni, Zilihtar Poda, Mykyrdar Poçja, Ago Jashari, Lekë Nuçaa, edhe Dervish Hasani, oficerë të mirë të Ali Pashës bashkë me 3000 veta dyke-lënë pothtat e tyre dezertuan edhe të pa pikasur shkuan përtej ndë ushtrinën e armikut. Gjithkohësh çëta kusurësh të cilët i ndërkryejti prezenca e shkadronit të flotës Tyrke ndë anëdetjet, edhe tradicionáli zakon për plaçitje ndë kohë rrë-

muje, invadojën dyke-plaçkitur vëndin përqark Janinës; disa nga ato banda plakosnë brënda ndë qytet dyke-hyrë gjer ndë mëhallën e Sarazvet. Mbi këtë akt kaqë të kuxuarshëm qytetarët u trëmpnë; Atherë Ali Pasha del prej kështjellës ndë balië të truproujtësvet të tij për të qetuar shpiritat e popullit edhe për mprojtjen e tyre po më kot se ndënjësia e qytetit dyke-parëndjejtur një rrezik passi transhesa që trethonte qytetin u neverit prej Vrionit zunë të ikëjn nga shtëpitë dyke-marë me vethe ç'harrijtin të marën nga gjë' e lëvizme edhe u përndanë ndëpër katundët e Kurentës edhe të Zagorit. Dyke-parë këtë Ali Pasha, edhe i ngutur nga shkaku strategjike, urdhëroj më 25 Gusht t' i viret zjarri qytetit. Kësimjetë ndë pakë orë me ndihmën e lëndës inqendiúre të hedhur që nga fortesat, tym edhe flagë të mëdha zunë diljin nga të katër çipat e qytetit fatkeq. Zjarri ndë pakherë i rrebeshoj shtëpit' e qytetit mbdia të cilavet ishte edhe pallat' i bukur i Veli Pashës.

Pas neveritjes të transheës edhe pas djegjes të qytetit, viset që kishte ndë dorë ushtëri e Ali Pashës u përcaktuan vetëm ndë fortesat që ishin mbdis transheës edhe pirgut të Lëbarïçit nga kanonat e të cilavet mprohëshin. Këto fortesa dirgjeshin ndë mëhallët e Llucës, të Shën Mariës edhe të Livadhjotit. Edhe me gjithë dezertuarjen e aqë burravet që ishin ndënë urdhër të tij, i mbeti *Luanit Plak* edhe një fuqi luftare e fortë edhe e mjaftme për t' u përgjegjur gjithë nevojavet të luftës.

Nër këto-e-sipër me të harrijtur Ismail Pasho Beu, i vijnë këtu Kreret Shqipëtarë dezertorë edhe disa të tjerë Bejlerë edhe i-u falë këti. Pakë dit më pas harrijti përpara Janinës edhe Baba Pasha prej Narte dyke-çuar pjesën më të shumë të ushtëriës tij. Ndë marshin e tij për ndë Janinë Baba Pasha dogji ndë katundin Mollanj pallatet e Ali Pashës edhe ç'do katundi edhe ç'do tëmpullë të krështerë që haste rrugës tij u kliste zjar me që takoj të jetë tepër fanatik. Edhe kështu passi harrijti edhe ky, Pashallarët më të rëndësieshm që ishin mbledhur ndë fushë të luftës edhe që ngrehjin pllanet e rrethimit të së

famëshmes gjer dëtën e sotme «*Kafa të Jeniçës*» ishin këta që passojne: «Valiu i Rumelies, Selim Mehmed Pasha, Ismail Pasho Beu ose Pasho Ismail Pasha, Mahmud Pashë Dramallia, Hasan Pasha ose Pehlivan Baba Pasha, Isuf Pasha. Abaz Pasha edhe Çarkaxhi Ali Pasha; prapo e gjithë ushtëria e ndënë të ndryshmit gjenerallë Tyrq permblidhej gjer 80,000. Fuqia ushtërake e Ali Pashës përpara se të fillohet rrethimi ishte gjer 32,000 ushtarë.

Nukë kaloj shumë kohë edhe mëdhà kryetarëvet të ushtërisë rrethonjtae po veçanërisht ndërmjet Valiut Rumelies, Pasho Beut edhe Baba Pashës u ngjall një grindje nga nakari që ushqejin mbë njëri-jetrin. Ali Pasha dyke-gjyrmuar me hollësi edhe mesdjetje ngjarjet ndë ushtrinë të armikut, pëlanoj të përfitonjë nga rasti i kohës dyke-vënë ndë vepërim ç'farë-do mjet për të trazuar armikët. Pakë dit pas djegies së qytetit afro një mijë burra të Krështerë t'armatosur edhe ndënë kumandë të Andrucit, dyke-dezertuar prej fortesës vajtin ndë ushtrinën Tyrke edhe lypnë të rrjeshtohen ndënë flamurat e Serasqerit Tyrk. Ky ishte një pëlan i Ali Pashës i marun-vesh me besnikun Kapedan Andrucin se shpërente që dyke-patur ndë ushtrinën armike burra të devotshëm të ay, të përfitohet ndë rasë të volitsheme. Pëlani nuk' u godit mbrë si për qëllimin që u ngreh po m'ane tjatër përsëri mori furt të dobishmë për Ali Pashën se Ismail Pasha mbassi nuk' i zuri besë Andrucit e nguti atë edhe shokët e tij të ikëjn prej ushtrinës me mënyrë të mirë. Po ata si iknë nga ushtrina Tyrke mbetnë ndë fushë dyke-u-pjesëtuar ndë turma të vogëla zunë gjithë rrugët që bijin për nd' ushtrinë dyke-vrarë ushtarët që largoheshin nga trumbat edhe dyke-kapur ata që bijin ushqime edhe të tjera posaçië edhe kësi-mjeti e prune ushtërinë Tyrkë ndë një gjëndje anormale të papërshkruarshme.

Thamë më nalt që bijt' e Ali Pashës Myhtari edhe Saliu passi lanë postët e tyrë ndë Berat kur mbërrini ushtëria Tyrke, përiknë ndë Gjinokastrë. Nukë kaluan shumë dit edhe passë musar premtime nga an' e Sellim Pashës për amnesti edhe se Sulltan Mah-

muđi kishte për t' i emërvuar Sundimtarë n' Anadoll, që të dy u përdhanë ndë duart' e Selim Pashës. Myhtari i eshkortuar dyke-shkuar nga Tepelena tek garrizonte i bër i tij e urdhroj edhi atë t' u'-a përapë fortesën Tyrqve edhe t' i vente pas, po Mahmuđi nuk' e dëgjoj fare t'anë dyke-mbetur ndë rruajtje të postit të tij të cilin i-a pat besuar i gjyshi.

Shëmbëllën e Myhtarit edhe të Salihat e imitöj pas pak edhe Veliu dyke përdhënë Prevezën ndë duart' e ushtërisavet armike. Pas dí-ca dit të gjithë bijtë edhe nipërit e Ali Pashës që u përdhanë pabarrëshë nër Tyrqit, u prunë me garrizonë ndë K/pojë, edhe s'andejmi i kapërxyen ndë Asi të Vogël (Anadoll).

Sjellja e tillë e bijvet të Ali Pashës pruri ndë zemër të trimit plak vrer edhe zëmërim bashkë kur mësoj qysh i lanë gjithë ato pozita strategjike me rëndësi pa u kundrështuar fare kur nuk' ishin edhe aqë keq ndë rrezik, dyke-e-neveritur atë vetëm në kryeqytetin e vëndit të cilin burrërisht edhe kryelartë përpara pak javësh e zotnonte. Dí-ca nga shkrimtarët e jetës tij thonë që, kur dëgjoj për pëedhënien e të bijvet, deklaroj me sy të përlotuar që i mohon t' i ketë më për bijtë e vet, se posa që u përdhanë me dashje nër Tyrqit ishin të pa-vlefshëm të mbajnë emërin e tij.

KREJ XXVI.

Po edhe në ushtrinën armike punët nuk' vejin mirë. Përçarja e Pashallarëvet kryetarë sa vij merte fushë. Kryegjenerali (*Serasgeri*) dërgonte kallëzime edhe mëkime të papraitura ndë K/pojë kundrë Baba Pashës edhe kundrë Valiut të Rumelisë dyke-i-kallëzuar si kundrështarë të vëpërimevet të tija edhe se ndodheshin ndë marëveshje sekrëte me Ali Pashën për të sjellë përndarjen e fushatës. Nukë kaloj shumë kohë që nga këto kallëzime, kur një dit Baba Pasha u gjënt i vdekur ndë tendë të tij edhe përmi vdekjen sutnë të ati u përhap që e helmuan njerës të kallur prej Serasqerit. Vdekja e Baba Pashës ngacmoj mosbesimin e Selim Pashës edhe përandaj urrejtja

midis tij edhe Ismail Pashës u rrit edhe më tepër. Po edhe Suljotët patnë të bëjnë jo pak me Kryegjenerálin e ushtërìavet Otomane. Këta dyke-ardhur ndë usharinën tyrke pas përdhënies të Prevezës i-u lutnë kryegjenerálit të përmbushte premtimin q' u pat dhënë Sheñi i Shkadronit të flotës Ali Beu, përmbi rishvendósjen e tyre ndë Sul. Po Kryegjenerali passi u mejtua mirë i-u dha si përgjigjie që, Guverna Tyrke është e gatëshme t' u çedojë atyre për kollonizim vëndet e Fierrit, po kurrë nuk munt t' u permitonjë vendosjen ndë Sul. Ky refuzim pruri shumë mëritë nër Suljotët të cilët edhe iknë prej ushtrinës mbi një mijë shpirt sa ishin edhe vajtin u tendësuan ndë Shën-Koll të Kopanit ndaj buzës liqenit tek u urdhëroj atyre Serasqeri.

Nërenjet këtyre nenonjë akt luftar me rëndësi nukë po merte vënt. Nga të dy palët vetëm artileria punohej; nga an' e fortesavet bombardójin ushtrinën, këta prapë përgjigjëshin gjith-po-ashtu që nga baterjat e ndryshme, edhe dëmet reçiproke ishin të paka. Së mbrami pas një mos-aktivitet të gjatë më 15 Vjeshtë e 11-të ndë një këshillë në shtabin e përgjithshëm të Tyrqvet u vendua kuqerimi i *Kullës së Lëbarvet*, me asallt. Passi u emëruan trumbat që do-të bëjin asalltin, pas një bombardim të gjatë, rrethonjësit u vërsulë kundrë fortifikatavet të Litharicit edhe kundrë vëseve të tjera të qytetit që ishte ndë duart' e ushtërìs Ali Pashës. Po rezistenca e garrisonës të *Kullës*, e cila kishte një trup ushtarësh Çamër edhe Mërditas, ishte aq' e rreptë sa pas tri asallte të paprajtur *Kullëzezasit* u ngutnë të përpraposen me dëmo të medhá. Atherë passi dolli edhe garrizona e pirgut që e kumandonte vetë Ali Pasha, të përprapeurit e Osmanllinjvet u transformua në mundje të plotë, edhe vetë shtabi i përgjithshëm i rrethonjësvet me-zi shpëtoj nga zjarri i rreptë i Ali Pashaliasvet. Edhe kur ushtëritë Tyrke ishin të dërmuara krejt u harrijti ndihmë një gjeneral Tyrk me 3000 shpirt edh' atëherë ushtëri e Ali Pashës me urdhër të tij e ngarkuar me plaçkë të shumë u kthye dyke-hyrë prapë ndë fortesat. Humbjet nga të dy

palët në këtë betejë të tërbuar ishin përmi 300 nga an' e Sulltannsvet edhe 40 nga Ali Pashaliasit.

Kur vjeshta po kalonte kësifarësh, ndë ushtrinën Tyrke shteti po keqësohej edhe më shumë, Mbi grindjen edhe përçarjen që zotonte midis gjenerallevet Tyrq u shtua edhe grabitja. Turma ushtarësh Tyrq brithjin vendin dyke-xhveshur edhe dyke-plaçkitur katundet e mjera. Edhe për gjithë këto padrejtësirra që u bëheshin katundarevet akuzohej Serasqeri i cili kushëdoshej i përgjegjshëm me qënë i pazoti të mbanjë urdhërin ndë ushtëri. Me-qënë-që zjarri që prej batërjavet vazhdonte parreshtur nat'-e-ditë kundrë fortesavet të Janinës, më shumë pa qëlluar fare, municjot e luftës zanë të rallohen për së çpejti me-gjith'-që prej K/poje dërgoheshin përdit. Edhe kur m'anë tjatër mahmudiet vijin me barrë nga Kryeqyteti, shpërudhjet (harxhet) pa masë edhe fraudat i lejin përherë të zbrazëta arkat e ushtrinës.

Ky shtat' i punëvet e kalli ndë frikë Ismail Pashën se e shihte që rrëthimi po zgjatej pa nonjë përfundim. Kështu ishin punët kur një dit të Nëntorit Sulj-jotët e ushtrinuar në Shën-Koll të Kopanit vunë-re që nga bombat e hedhura për nd' ushtrinë të tyre as një nuke pëlcisë edhe se dy lundra peshkatare lundronjin me rregull diten ndë anët e lqenit edhe afër ushtrinës së tyrq. Për çudi muar dì-ca nga ato bomba edhe dyke i-thyer gjetnë nër 'to letra të vogela të cilat përmbajin me pak fjalë fiime nga an' e Ali Pashës për të bashkëkuvënduar ndë keshtjellë. Gjith' atë natë Noti Bóçari bashkë me dy të tjerë Suljotë dyke-i-hipur lundrës që ishte atje afër hyjtin ndë fortesë tek Ali Pasha i priti miqësisht, pastaj u shtroj përpara rrezikun e shigurtë ndë të cilin ndodhëshin dyke-ndenjur në ushtrinën armike edhe se ishte i lajmuar pej burimesh të shigurta që Port' e Naltë e pat urdhëruar Ismail Pashën t' i dëbonjë nga ushtrina edhe t' i farosnjë me kohë. Shkurt me thënë u proponoj atyre bashkëpunim edhe aliancë me kundra që ky t' u epte një sumë të hollash, edhe gjith'-kohësh t' i epte urdhër kumandanit të garrizonës të Sulit që t' u' a përjapë Sulin atyre.

Për shkëmbim të këtyre Suljotët të rrëmbeun armët kandër ushtërisë tyrke duke-e-trazuar atë me ç'do njët. Për shëguriminë e konditavet ishin për t' u këmbyer nga të dy anët pengje. Kasnecët Suljotë dyke-dëgjuar këto u kthyen ndë ushtrinë edhe u komunikojnë shokëvet të tyre proponimet e Ali Pashës. Proponimet u akseptuan me një zë nga të gjithë Suljotët edhe natën e dytë, gjith-po-ata, të shoqëruar edhe nga pengjet të cilët ishin, e shoq' e Marko Boçarit me të dy djemt e saj, vëllaj i Markos, Kostë Boçari edhe e motrë e Drakos, ardhë te Ali Pasha edhe pasi ndënëshkruan traktatin muar një sumë të madhe të hollash, municje, si-kur-se edhe të bir' e Myhtar Pashës, Hysenin, si penk nga un' e Ali Pashës, edhe u kthyen pahehtazi ndë ushtrinën e vet. Prapo natën e 12 Nëntorit pasë bëjtin pregatitjet e posaçme dërguan në parë grat' e tyre të ngarkuara me hënët edhe me municjet ndënë rrajtje të Noti Boçarit edhe ca të pakë burra të dyfegut, të tjerët si një a 300 burra ndaj agimit dyke-ngjitur kodrën përmoi ushtrinë të Sadovicës, filluan të ndezin-dyfek dyke-vrarë sentinellat që ishin përqark ushtrinës Sulltánase. Si andejmi zbritnë edhe dyke-ndjekur një trumbë ushtarësh të cilët i kish dërguar Serasqeri, muar rrugën për ndë Sul tek prej Shoftë të Gërrinonës, Myrtezi Çalos muar ndë posësjë gjithë viset e fortifikuara përveç Qafës, të cilën nga shkake të ndryshme nukë donte t' u-a përjapë atyre. Këjo skakëtoj një mosbesim nër Suljotët të cilëvet u shkoj-mëndja që Myrtezaj kishte urdhër sekrët që të mos e përjapë këshatjelinën.

Edhe kështu pas 17 vjet pocaqië edhe vasjtje nër vënde të huaja Suljotët shkelën ndë tokën e atdheut të përmallshëm. Nukë kaloj shumë kohë që ndë Sul u kuqendruan afro 3000 burra luftëtarë, fuqi mjaft e kashideruëshme pas pozitës që kishin edhe pas vleftës të burravet q' e përbëjin atë. Pakë dit pas këto një mijë Suljotë ndënë kumandë të herojt Marko Boçarí goditnë një eshkortë ushtarësh Tyrq, të cilët çonin ndë ush'rinë 400 qerre me municje edhe tshqime. Passi i vranë më të shumëtit nga të 400

kaloresit të eshkortës edhe gjithë materialët u-a zaptuan, e çuan atë ndë Sul. Pas këtë vepër Markua dyke-vajtur kundrë ngushtinës të rrugës fortifikuar të së Pesë Pusevet, e kuqeroj kështjellën pa luftë, me që garrizona iku posa i-u qasnë Suljotët, edhe këshmjeti i-a preu ushtrinës komunikatën me Nartën edhe me Prevezën.

KREJ XXVII.

Lajmet e më-naltme edhe më shumë sjo e pushtimit të ngushtinës së Pesë-Pusevet e prunë Ismail Pashën ndë një trubullim të math, edhe pas një këshillë luftare ndënë kryesi të tij, gjeneralët Selim Pasha bashkë me Hasan Baltaxhiun nxuar barën e rishpushtimit të pozitës së rëndësishme. Edhë pra dyke-u-vërvitur me një trup 5000 ushtarësh hyrin me vrull të math ndë ngushtinë të Pesë Pusevet midis së cilës një vragë e ngushtë edhe bokërimë bij ndë fortesën e vogël që dirgjej ndë zgrip të një shkëmbi. Markua me i' u lajmuar me kohë për vërvitjen e studijuar, u ngreh prita ndë grykë të ngushtinës edhe kur armiku pa nonjë farë ndrojtje u vërvit kundrë fortesës, zjarrë i dëndur i garrizonës që e priti atë mbë flakë, i përndau tmerrërisht rjeshtat e tyre dyke-u-kallur dërmën. Kur pas pak Tyrqit fillúan shpraptje, të kobuar Asiatët e tresh u gjëndën nërmjet zjarrevet të fortesës edhe zjarrit të pritë-suësvet ndë ngushtinë. Atherë u bëjt bollbë edhe rrebesh i math mbi ushtërinë Tyrke, se më nj'anë binin pochtë prej zjarrit që u vij nga pritat e Suljotëvet, m'anë tjatër gremisëshin ndë ikjen e parregullshme. Pesë qint kufoma mbulúan rrugën e ngushtinës, edhe së sosmi ushtëria që mbeti bashkë me të dy gjeneralët, me-zi shpëtoj dyke-përikur në ushtrinë krejt e shkatërruar.

Po përveç Suljotëvet mbinë edhe të tjerë armikë në rrjeshtat e ushtëriës rrethonjëse. Krystarët Shqipëtarë si Ago Myhyrdari, Ziliftar Poda, Tahir Abazi edhe të tjerë oficerë të Alì Pashës që dezertuan kur filloj rrethimi, u penduan për sa bënin edhe i lyonë

Ali Pashës t' i pranonjë të kthehen nek ay. Kësi-farësh nuk vonoj kohë që një marëveshj' e plotme u bëjt midis mëqvet të lashtë. përfundim' i së cilës ishte dezertimi i gjithë atyre prej ushtrinës armike, edhe të zenë viset e përqarkjevet të Kurentës edhe Zagorit, dy gjer tri orësh distancë edhe s' andejmi të mos e lejin nëtë prëhje armikun. Kështu pra Ali Pasha passi siguroj bashkëpunimin e të lëmëvet trima, edhe dyke-parë debandadën që zotnonte ndë ushtëriën armike, vendoj të proçedonjë një akt luftar të kuxuarshëm, për t' i dhënë Sulltan Mahmudit një goditje të shëndoshë edhe të mjaftueshme që t' a përndanjë rrethimin. Kështu pra pas vendimit, me anë letrash edhe kasnecësh u muar-vesh me krerët Shqiptarë, si-kur-se edhe për Suljotët dërgoj plakun Tahir Abazë [1], edhe përcaktoj ditën edhe orën e vërvitjes së përgjithshme kundrë ushtrinës, si-kur-se edhe shënjat të cilat që nga *Pj-Kalaja* do-të epjin parollin e vrullit jashtë fortésavet.

Mirë po për fat të keq plani i Ali Pashës i-u bëjt i njoftun Serasqerit Tyrk nga një leir' e Ali Pashës e adresuar mbë Suljotët që i ra ndër duar, e cila përmbante edhë parullën «Flori edhe Shpatë». Sakaqëherash Serasqeri mori masat e nevojshme për t' i bërë ballë edhe t' i-a kotësonjë vrullin jashtë fortésavet. Mbas planevet të Ali Pashës, vërvitja kundrë ushtrinës do-të bëhej që nga tri vise të ndryshme: I) Që nga keshtjella, II) Nga perëndimi teik kishin shtabin Kryetarët Shqipetarë, edhe III) nga ana' e Mesdhesit agalia ishin për t' u vërvitur Suljotët. Tri dit përpara ditës së fiksuar, fortesat filluan të prezantojnë një lëvizje të madhe. Edhe ditën e 13-të të janarit 24 orë pa prajtur mbajti bombardimi kundrë ushtrinës Sulltanase topat e të cilëvet nukë përgjigjëshin fare me që municjet u ishin sosur. Prapo natën e ditës 13 më 14 përpara agimit, posa

---

[1] *Dërgoj fjalë posht' e lart'*
E ngrëll **kaburistanë**,
Tahir Abazi një plak,
Ndë Sul e ngrëll **rajanë**.

u dha parulla që nga kulla e Tri-Kështjellavet (*Ky-Kalasë*) me anë të roqetavet duall garrizonat që nga fortesa edhe nga Litharici gjithsej 3000 burra të zgjedhur ndënë kumandë të trimavet oficerë nër të cilët Ali Pasha veshë hypur kalit të bardhë epte kumandën superiore. Ndë një çast u vërsulën kundrë ushtrinës me aqë vrull sa pas pak-herë të gjitha artileriat e para të rrethonjësvet që ishin ndë mehallën e Lluçës, të Kalluçermës edhe të tjera pozita, u kuqeruan, edhe përprasj' e armikut për ndë ushtrinë u transformua ndë ikje të parregullshme, e cila keqësohej edhe më shumë nga errësira e natës. Krebesh' i krejtm i ushtërisë Tyrke ishte i sigurtë po të ishte që të përmbushej plotësisht pllan' i Ali Pashës, i cili ishte zqë sigur përmbi efektin e sosëshm, sa me mjet të lundravet atë natë kishte çnar një forcë ushtare të madhe nga an' e Kastricës për t' u-a qarkosur shpatapejen Sulltânasvet. Po procedimi nukë vajti mbarë gjer më në fund me që nukë muar rjesë të gjithë aliatët ndë këtë fushatë; Suljotët më nj' anë me mos marë letrën që u çoj Ali Pasha nukë dijin orës. e vërvitjës, m'anë tjatër kryetarët e tjerë ndënë kumandë të Myhyrdarit, pas parullës u qasnë gjer ndë Zellovë, 2 orë lark Janinës, edhe dyke-parë që Suljotët nuk' u vërvitnë, u prapsnë ndë pozitat e para. Nër këto, trup i garrizonës, i cili pas marëveshjevet si të goditte ushtrinën, dotë, hasej edhe të bashkohej me Suljotët, po écënte me lisk për nde vënd' i caktuar. Po për fatkeqësi, atë pozitë e kishte pushtuar me kohë Ymerá Vrioni me ushtarët e ndën' urdhër të tij, prapo Ali Pashallasit dyke-parë Shqiptarët edhe dyke-i pandehur për Suljotë, posa që këta u përgjeqnë edhe ndë parullë, bënë të vene për nde'ta mo pandrojtje, kur befas aty u pritnë me zjar të gjallë i cili u dërmoj rrjeshtat tmerërisht. Dyke-parë kështu pandehnë se ishin tradhëtuar nga Suljotët edhe pasi e panë që ç'do rezistencë ishte e kotme filluan shpatapejen për ndë qytet. Po shpatapeja u ishte prerë nga ushtërite të ndënë kumandë të Dramallliut edhe të Hassan Pashës. Atherë beteja u bë e përgjithëshme edhe

tek-do lëftojin me tërbim edhe krahror-mbë-krahror. Së sosmi, garnizona triane no e pafatme u ngut të neveritnjë pozitat që pat kuqeruar edhe të prapset ndë fortesat e qytetit.

Ky jashtë-vrull kundrë Tyrqvet ishte vepra luftare më e rëndësishme e Ali Pashës ndë rrethimin e gjatë të Janinës, nga numur' i ushtëriavet që musr pjesë nga të dyja anët, edhe për dëmet që vuajti ushtëria Ali Pashaliase, kur përmi një mijë burra nga më të zgjedhurit ushtarë të tij ranë ndë fushë të betejës. Humbjen e tyre Ali Pasha e ndjeu me pikëllim nga shkaku që më të shumit e të vrarëvet ishin nga trup-ruajtësit e tij me të lashtë, më trima edhe më besnikë, të gjithë vitur ndë bubor të tij që ndë moshë miturake.

Kështu pra pas këtë betejë vitoriöze po me dëme të mëdha Ali Pasha largoj q'do shpresë për nonjë jashtë-vrull të ri, edhe e gjet me udhë të mbanjë vetëm defensivë kundrë ushtëriavet Tyrke, që kësfarësh dyke-u-ngosur armiku me të shkuar koha mundej t' a ngrërë rrethimin. Edhe për të siguruar edhe më shumë mqësinë edhe aliancën me Suljotët u çedoj atyre Qafën, prapa Krerëvet Shqipëtarë që ishin ndë shtet armiqësör kundër rrethonjësit edhe që ndodheshin përqark ushtrinës u këshilloj bashkim edhe marëveshje më të ngushtë nërmjet tyre edhe me Suljotët. Pas pakë kohë Bajraktarët Shqiptarë me që s' mundjin të rijin më aqë shumë afër kundrejt ushtrinës armike, vajtin ndë Sul edhe bashkë me Kapedanët e malit bëjtin marëveshje për bashkëvepërim edhe aliancë për anën e Ali Pashës.

KREJ XXVIII.

Port' e Naltë dyke-parë që rrethim' i Janinës po zgjatej i padobishëm edhe që ushtëria e dërguar ndë rrethimin e kështjellës ishte ndë parregullim, mbashimëndje (u kunvins) që këto vijin nga inkapabilitëti i Serasqerit Ismail Pashës, andaj vrapoj t' a nëkëm-

bësonjë atë me Sundimtarin e Pellopenisës, Hursid Pashën, gjenerál mjaft i zotë edhe i kuxuarshëm, të cilit i oferój edhe titullet e pëlot-fuqishmit të Perandoriës, si Vali i Rumelisë, Sundimtar' i të tri pjesavet të Toskërisë, edhe Inspektor i rrugavet (*Derve-nat Nazër*).

Hursidi të cilit Porta ndë krye të vitit 1821 i ishte adresuar dyke-porositur atë të vigjëllonjë lëvizjet e grekërvet, ay dha si përgjigjë që lëvizja revolluc-ionare e grekërvet i detyrohej gishtit edhe përkrahjes të Ali Pashës. Kjo gjë më shumë e ngatë Portën që i ngarkoj atë kryesin' e Kumandacëntit të Jartë të ushtëriavet rrethonjëse. Hursid Pasha pasi la ndë Tripoje si nëkëmbës të tij Qose Meimet Begne, u hoth ndë Toskëri dyke-kapërxyer Pindon ditët e para të Marsit (1821) me fuqi të mjaftme edhe me eshkortë madhështore. Gjith-poashtu me nderime edhe me pompë të madhe u prit Serasqëri i ri nga të gjithë pashallërët e ushtërisë Sulltanase.

Mori pra Hursid Pasha dreqtoriën e punëvet strategjike të rrethsimit Janinës edhe pik-së-pari peruri disiplinën, rregullin ndë ushtëri edhe bashkim ndë vepërimet militare. Pastaj perzekutój gjithë elementet keqbërëse dyke-dhënë urdhër ndë një dit vetëm të kondëmnohen për vdekje përpara ushtrinës shumë myslimanë edhe të krështerë pa çpuarje. Dërgoj me vrap kasnecë nër Suljotët që të përbinden te ay duke-u-premtuar amnesti. Po së mori nga ata përgjigjje refuzimi çoj një trap ushtërie prej dy mijë ushtarë ndënë kumandë të një gjenerali anadollak edhe pushtoj katundin Varjadhë pranë Salë, për të ndëshur invazjet e Suljotëvet nga të cilët vuante shumë ushtrina për të posaçmet që dërgohëshin prej arnëtetjevet të Toskëniës të cilat bijin nër duart e invadorëvet. Gjithkohësh pushtoj pozitën e Strunit edhe ujdhesën e liqenit Janinës. Garrizona e nisiës e përbërë prej një mijë shpirt, pas një beteje të përgjakshme u përdha, edhe kështu Ali Pasha u shterr nga dë-sa pozita strategjike me rëndësië edhe nga mjete komunikátash edhe për të furnizuarit e të nevojshmevet të luftës.

Po me gjithë përpjekjet e sevérshme, Hursidi nukë mundi dot të bjejë nonjë ndryshim dobëtimi jo vetëm fortesavet të famëshme të Janinës, po as ndë Shqipëtarët e tjerë që ishin vajtur ndë Sul edhe së bashku me vëllezërit e tyre Suljotë lëftojin për Ali Pashën kundrë ushtërisë Tyrke. Edhe kështu, kur Hursidi si Vali i Rumelisë edhe si Inspektór i ndhëvet, ishte dyke-u-marun me punët e rrethimit të Janinës edhe me dërgimin e fuqiavet ushtëriake ndë Greqi, pengime të mëdha hasté ndë vepërimet e tija nga Suljotët edhe nga Shqipëtarët e tjerë që ishin bashkë me 'ta të cilët vepërojin ndë pragun të Shtabit të tij. Ata dyke-u-vërsulur shpesh-herë kundrë Osmanlinjvet që ndodheshin ndë Varjadhë, pas pakë kohë mundën të shtien ndë dorë kështjellën e Rrënjës përanë Pargës edhe limanë me mjet të të cilit mundjin sigarisht të furnizojnë armë edhe municje nga ç'do anë.

Po përçarja edhe farosja e aliatëvet të Ali Pashës e cila me gjithë perpjekjet e Hursidit nukë godit dot gjer atherë, mbërrini pas pak nga rastet e kohës. Përpara pakë kohësh kishte harrijtur ndë ushtrinën Tyrke sundimtari i Shkodrës, Qahja Beu (i cili ishte edhe mik i bashtë i Ali Pashës) vet' i tei-mijë shpirt. Me nërmjetim të këti, Hursidi akseptój të bëhet një armistitë midis 'tij edhe Ali Pashës që mbaso të merte monjë fund rrethimi. Për këtë proçedój Hursidi më nj'anë dyke-parë fuqin' e Ali Pashës që kishte për t' i bëjtur ballë, m'anë tjatër edhe nga shkaku i shtetit kryengritësór që ishte përhapur ndë Greqërië; përandaj edhe me t' u përfunduar armistitë, Hursid Pasha çoj kundrë kryengritësavet të Greqisë së Tokës një trup ushtërie ndënë kumandë të Ismail Pasho Beut [1], edhe një trup tjatër për forcimin e Nartës e cila nga të katër çipat kanosej nga Suljotët edhe nga Shqipëtaret e tjerë aliatë të tyre. Po ushtëria e ndënë kumandë të Pasho Beut u mund ndë vëndet përqark Kombótit, edhe mbetinat

1) Pasho Beu pesa harrijti Hursid Pasha, u zbrit nga post' i Kryegjeneralit (*Serasqerit*).

e trupit shkatërruar përikrë ndë Narte. Gjith-po-atë fat hoqnë edhe Tyrqit e kështjelluar ndë Varjadhe edhe pozit e tyre u kuqerua nga partizanët e Ali Pashës. Edhe kur këta pas dërmuarjes të ushtërisë Ottomane po studijonin t' i bien Nartës edhe s'andejmi Hursid Pashës ndë fushë të Janinës, ja te u vjen një mesagjër (lajmëtar) i dërguar prej Ali Pashës për t' i lajmuar të rreshtin hostilitëtet nga shkaku që u fillua negoçiatat për përdhënien e fortesës Janinës. Ky lajm edhe vendin i Ali Pashës i dëshpëroj sakaqëherash shtatët edhe u-a fiohu zellin e tyre.

Këto ngjisjin ndë muajin Teftor. Ndaj të dalët të këti muaji kur Narta ishte rrethuar nga shtatët e Ali Pashës, shteti i Ismail Pasho Bent, që ndodhej mbyllur ndë kështjellën e qytetit, dita-ditën shpërohej, kur Hursid Pasha mbassi fiorj liri levizjesh me shkak të armistitës që thanë, dërgon Ymerá Vrionin me një trup 6,000 ushtarë (mjerisht Shqipëtarë më të shumëti), për të përndarë rrethimin e Nartës. Vrioni dyke-vepëruar intriga mbë njëkombasit e vet të cilët ishin shtatë të Suljotëvet, me premtime të rrema mundi të shkëputnjë edhe t' i bjeje me anën e vet ushtarët e Tahir Abazit, të Ago Myhyrdarit, edhe të Elmaz Meços. I bashkuar me ta u vërvit kundër rrethonjësvet më 17 Nëntor edhe pas di-sa asallte të përgjakshme, me jo të paka humbje i ngati mprojtësit e Nartës t'a përndajnë rrethimin edhe t' ikëjnë ndë Thesali, ndë Greqi edhe gjetkë.

Kur këto po ngjisjin ndë Narte ndë Prevezë edhe gjetkë, negoçiatat midis Serasqër Hursid Pashës edhe Ali Pashës po zgjatëshin pa nonjë përfundim nga shkaku që dinaka kryegjenerál Tyrk ngulmonte ndë përdhënien e tij edhe të fortesavet pa kondita, edhe ndë intervál të zvarnisjes së negoçiatavet Hursidi me pabesië përmundi të pushtonjë kullën edhe fortesat e shëndosha të Litharigit, dyke-bleré me argjënt Bajraktarin e Gegëvet që mprojin kullën. Kësi-farësh Ali Pasha u përcaktua më pas vetëm

ndë fortesën principale, ndë të shumë-famëshmen «*Yç-kalan*» [1]).

Hursid Pasha për t' i shpaguar Ymerë Vrionit shërbimet që i pruri Dovletit, shkakëtoj të avansó het (të hypet) prej Divanit me gradën Pasha, edhe gjithkohësh emërimin e tij ndë postin e Sandimtarit Janinës edhe i Delvinës ndë vënt të Pasho Ismail Pashës që ishte për t'u emëruar. Edhe sikurse vërtet, pas ca kohë harrijtin prej K/poje dekrétet (*fermanet*); me anë të njërit dekrét zbeitej Ismaili edhe emërohej vënd' i ndëngjjes të tij në Didimotikë, nek passi shkoj prej ushtrinës pas jo shumë kohë gjet vdekjen pas urdhërit të Sulltan Mahmudit, prapo tjatri dekret porandorák u teçit me pompë (*sallanë*) të madhe ndë ushtrinë. Më pas Hursid Pasha thërritë ndë një mbledhje gjithë Shqiptarët Vrionistë, edhe passi u prezantoj rrezikun ndë të cilin ndodhej *Shtet'* i *Osmanllujve*, dyke-u-gërmuar fanatizmë, i ftoj të gjithë të bëjnë gjith-se-cili detyrën e vet për të farosur armikn' e Sulltan Mahmudit, Ali Pashë Tepelénën i cili gjithkohësh qahej edhe armiku i *Islamizmit* sepse u ndihmonte Grekërvet.

Fjalët ngacmonjëse të Hursidit prunë se shpejti pemët e pritura jo vetëm nër anadollakët, po edhe nër ata migt' e Ali Pashës të cilët parashikojin fundin e gjëmëshmë të tij. Edhe trathëtorët që kishin marë pjesë ndë këtë mbledhje nak' u mjaftuan vetëm me kaqë po passë nxuar një listë ekzakte të njëkombasvet të tyre që kishin mbetur besnikë te Ali Pasha u dërguan kasnecë gjërinjvet të tyre që të vejin t' i

---

1) Tradita thotë që Zonja Vasiliqi [*]) qante dit-e-natë kur mësoj që të gjitha fortesat u zaptuan nga ushtërite Tyrke: n'anë tjatër Muza Popallore rreh t'a zgushëllonjë dyke-i-thënë:

Heshtë Zonja-Vasiliqi,
Dert-harâka, lanja ti,
Heshtë mos qaj o moj e marë,
Se se lanë **Yç-Kalanë**:
Pa lanë Ali Pashanë
Që ishtë **Asllan** *i gjallë.*

*) Kështjellë dorë shkatë në të pasmit mujorit e Zonjë-Vasiliqës.

kështjellojnë ata që ishin ndë fortesë për të ikur s'andejmi edhe t' a lejin vetëm Trimin Plak! Edhe mjerisht, për shkak të Historisë t'onë kjo gjë edhe u bë; gjërinjt' e ushtarëvet të fortesës dyke-pandehur që interes' i tyre e lypte të prishej Ali Pasha, vejin gjer përposh murevet të kështjellës edhe dyke-u-thërritur ushtarëvet me emër, i ngacmojin të dezertojnë, me premtime që përveç amnestiës do-të merjin edhe rrogat që kishin për të marë nga Ali Pasha. Pra-po ata, të lajkësuar nga zotimet atraktive, pas dy dit ndaj agimit, çelën portat e fortesës edhe dyke-ikur s'andejmi vajtin u bashkuan me ushtërinë Tyrke. Ali Pasha dyke-mësuar për pabesinë edhe tradhëtin' e bashkëluftarëvet, edhe me mos ditur ç' të bënjë tjatër për shpëtim të jetës së vet, e la fortesën ndë fatin të saj edhe vet' i shtatë-dhetë burrash që i mbenë besëtarë u t'hoq ndë pallatin' e vet ndë *Ç-Kala* edhe sty u mbyll [1]). Me që pej motesh Ali

---

1) KRYENGRITJA E ALI PASHËS KUNDËR PORTËS SË NALTË.

Ashtu si kondohet edhe sot ndë gjithë Shqipëritë

I.

Kush e ka parë Asllan *Alinë*
Ndë **shkë** *të shkretën fanisë,*
Ndë **Kala** *mbyllur të sinë,*
Rrotha të **thërrajë** *Shqipëtarë.*

Dëftë e Sullian **Nevruzit,**
Na **urdhë** *i zi* **haberi,**
Mori e Sullltan Mahmudit,
U **gërpiq** **Ali Eadëri.**

Dhëmbëroftë Perëndia,
E na **nxjerrë** *juqe-lardës*
Thanë na ejen Rumelia
Njëmi-e-dy Pashallarë.

Përpiqen o i gjorë plak
Ndë **zhepánet** *e ke folenë,*
Se të digjesh e ke me **hak**
Zapitove gjithë dheun!

Rëmu **vakuf** *Sullltan Mahmud,*
Mos e **unëgqi** **Sheh Islamnë,**
Kënaj pune i gjej **kuhut,**
Se prishke **hiri** **dynjanë.**

Pasha kishte parashikuar posibilitétin e një të tillë rreziku, andaj ndëpër patóset e dhómavet të pallatit kishte stavosur një numur të math vózesh me barut, edhe gjithë rrëseqet e tija i kishte vendosur ndë të

Më një-zet-e-një të Gushtit,
I-a vrethuan **Kalanë,**
I thoni Sulltan Mahmudit
T' i çonjë **„Hilak-fermanë"**.

Topi krisi të shtunën,
Prej kalasë ani e mbë mal,
Të mjtë m' a bini dhunën,
Jemin' m' a prenë **nizanë.**

Ju Labër pozi çifuti,
Që më lajë mua fjalën,
Ju profit Sulltan Mahmudi,
Prishtë vullnen e shtypinë.

Një mijë Geg' e dy mijë Toskë,
Qëndruan me Alí Pashanë,
Ata mallë krejt pashtë,
Me luvdhë ndë dor' u dranë.

Jemin', Jemin' e shkretë,
Ç' t' paka ndodhuar-në?
Të gjarpnë ta vdë' në djersë,
Rnda sjarri e të djegtë.

Dorë gjyla dhe **kumbará,**
Mzi kalaja me bafenë,
Se ligjtou me Padishah
Alí Pashë Tepelenë.

Të parë shkalë Veziri,
Se ç' u kothë ndë Jemin',
Hedhën gjyle me xinxhire,
Sipër ndë Vezir-Alinë.

Ku jini ju Parisia,
Pas vdekjes t' ime ç' do-t' thoni,
Kur t' u shajnë **Osmanlia,**
Falë o zot, ju ç' do-të bosi?

Dhe djemt' e mij si çifuti,
Që më lanë mua fjalën,
I profit Sulltan Mahmudi,
Më turpëruan **hozhaknë.**

Ja ammn Gegët e mij,
Pushkat e tara me fjerë.

ndanset e sipërme. Deposëtë qëndrore të barutit të fortesës komunikojin me këtë vënt me mjet ndëvëtërrash (*llagëme*) të gjata. Ndë këto apartaméte pra përiku me gjith familjen e vet midis së cilës çquante

---

Forcë dhe zemër s' mi mbeti,
Ikni Gegë e mi lanë,
Mi ra përsipër Dovleti,
Dot' mi gërryej himarë,

Rokip Bej, bini gajrét,
Dhe ju asqer' i kalasë,
Se kani për dy-zet vjet,
Zahirë kanj **balasë.**

Dhe zoti durim m' dhashtë,
Se unë do-të përpiqem,
Sa të kem gjak edhe dashtë,
Se i gjallë nuke jëpem.

II.

Askiu kish çoni e thënë,
Për Vezir Ali Pashanë,
Ai-kujt nuk' i shkonte mbrapa,
T' a prishte Mbretit „Asllanë".

Përmbi gindrra Vezira
*Kish **Jërusallëm** me të vërtet*
*Kujt-do që e shkoj nik **Ilgjir,***
*Ngu ay nër të math **lebét.***

T' a dhat me të vërtet,
Trimëri e tij n dë,
I dilli Vezir mi' s' mbet,
T' ninjë ndë këto dhé.

Thotë ay: lufti s' dinaj,
Nikâ të hinj me **Bonët,**
Qershillanë nji-mot mnaj.
Trimaj dri edhe sterdi.

Ahu gjet Ali Pashanë
Qi va ndë mëri të Mbretit,
*E trimoj **Kahuriotanë,***
*Funt-e-krej ndë **shor** i kitet.*

Dergoj fjalë poshtë tarr,
*E ngrini **Kahuriotanë.***
Tahir Abaz nji plak,
*Ndë Sul e ngrini **rajanë.***

e bukura Zonja-Vasiliqi e mbiemërtuara *Vezirésh*. Përanë stavës së vozevet të barutit kantitét i së cilës ishte e mjaftme për t' a përmbysur edhe për t' a bërë hi tërë fortesën edhe gjithë qytetin e ja-

---

Forcát' e xëmër x' ni mbeft.
Ikuc Gegët e ni Iouc,
Me ra përnpër Dovletí,
Dot' me gërryenjë hinasë!

Dallâsi *Pashaj si burrë,*
T' a dinë se unë x' trembem,
Tha që i Ungj, s' bënet kurrë,
Te Rushidi[*]) *mbë jetem.*

Kuhip Bej, ç'më **gajrét.**
Dhe ju nxjer i kalosë?
Se kanë për dyzet vjet,
Zahiré *kanj bëlasë.*

Shtohej t' u epte **gajrét**
Asqerët *t' a nisë mbë karar*
I gyrt mbë myshaverét,
Që i bajin kokën pazar.

E mbi durim më dhashtë
Se mos dot përpiqem.
Sa t'kenë gjak edhe dahtë,
Se i gjallë mbë jipem.

K' më ikj ku-do të vemë,
Bori të Pekim' i nxirë[**])
Vasiliqi ajar e kanë
Të diqemi me Vezirë.

III.

Kishtu dëshi Perzalia[***])
Që u shkulën Mbretëria,
Vezirit[i] u prish **kupia.**

*) Te Hurid Pasha d. m. th.

**) Valaj i të shumëshkëlmurit Selim Çami që mbretëronte mbasi dha-vasatë për 8 vjet ajar ndërmjetësis (Englezit).

***) Këtë kishte e mbështetë të Jashtës, kur nji adajutant-beré Ali Pasha po shkruente kalmar mbipër qytet Sulkës me cjë shkruejti urdherë për ruspakrij, të nga të jenëtsve me kalue të cjë shtëgës të vogël por lëngjon cjë kënga të kënduen nga ajë në fenderët. Nji gocë mpelitsmale me zërë e nxj të dugjëllitsmë edhe me nji melodi të kandëlshme po ja thonëshë kënga të cë-përmue e cila prekëtsonte pinkjen e Ali Pashës.

Mëndsa i pengohëte edhe toger i dërgoinar për fatin e keq, Ali Pasha përgjithsoi I qitshëtsi tsinat që i vejtë par edhe mbami urdhënj që Kryeforcja të dalë pakënd te perse, e dorovitë atë me cjë greqit Bonj.

ninëta, vuri besëtarin edhe të devótshëmin ushtar të tij, Selim Çamin me një fanár, i të cilit fitil i ndezur dgjej parreshtur, edhe e porositi atë që në komandën e parë të tij, t' i vij xjarrin barutit.

KREJ XXIX.

Hursid Pasha me t' u lajmuar për vendimin e dëshpërusrshëm të Ali Pashës, sakaqëherash e ndali hyrjen për ndë fortesë. Këtsifarësh për tri dit me radhë portat e kështjellës mbenë të hapëta; kurrkush nukë hynte as delte. Ditën e tretë Ali Pasha i dërgon fjalë Hursidit t' i dërgonjë një njeri të besës se ka për t' i bërë komunikime me rëndësi edhe Hursidi i dërgoj Peshqir Agasë të tij me dy qëngje edhe të tjera hamje edhe dárova të shumëvlérëshme [1]. Pas përshendoshjet edhe sallutimet e përzakonëshme kasneci i Hursidit u pru prej Ali Pashës ndëpër dhonsat që përmbajin rrësqet edhe ndë ndënëtorrë. Edhe passi i tregoj ati gjith' ato stava të panumurta të vozevet me barut edhe Selimin, énjgjëllin e rrebeshit i cili rinte ndë grykë të llagëmit dyke-mbajtur gati fitilin, i thotë ati t' i japë zë Serasqerit, që qëllim' i tij është t' a flaknjë nd' erë fortesën me gjithë ç' ka brënda po të kuxonjë ndokush të shkelnjë këmbën mbi çitadellë; edhe se mundej të kushentónte për të përdhënë vethen e tij edhe fortesën, vetëm po t' i ndorëzohej ati një deklarét amnestie për t' u prezentuar përpara Sulltanit t' i shpjegonjë goja-gojës

Një mijë-e-treqind rikahlë,
Që i mbaj Vezirit prasë,
Me dor' e dhanë të gjallë.

Shtatë-dhetë vjet që rrove,
Su së dielli dhe shtrove.

So-a' të dhasë Vllazëti,
Po të gremisë Dorëti.

I MADHI VEZIR,
T' ERDHI ME PAHIR.

[1] Zakone tradicionale të Osmanllinjvet të cilat i përdorejin edhe mbë Evropiasët.

shkaket e ndërkryerjes edhe të mbetej ndë postin e Sundimit ay edhe bijt' e tij si-kur-se ishin përpara kryengritjes.

Hursid Pasha mbassi mësoj hollësisht nga kasnec' i tij përmi gjëndjen e fortesës edhe lypjet e Ali Pashës, i-u mbush mëndja që *Asllanë Plak* ndë çastin kritik nukë do-të hezitonte as pak të proçedonjë aktin e fundit. Andaj ftoj me vrap ndë një këshillë gjithë Pashallarët edhe oficerët e ushtërisë tij të cilëvet u shtroj përpara bisedimin përmi këto pika edhe lypte mendimin e tyre që ç' lipsej të bëjm.

Mendimi i gjithëvet ishte që bisedimi të përsëritët edhe ndë Divan; m' anë tjatër Ali Pashës t' i epet një dokument i shkruar me ndënëshkrimet edhe vulat e gjithëvet sa ishin ndë këshillë përmi sigurimin e plotë të tij, gjer sa të vij përgjigjia prej Konstantinopoje. Pas këto u ndënëshkrue sikaqëherash dokumenti edhe më 8 Dhetor i-u dërgua Ali Pashës i cili si-kur-se përmendin dëshmojës okullarë (vetpamës), e pranoj me gëzim dyke-shpërejtur që kërkimet e tija do-të akseptohëshin shpejt-e-shpejt.

Mbassi kaluan shumë dit që nga ndorëzim' i dokumentit, Hursid Pasha me mjet të Hassan Pashës, i komunikoj Ali Pashës që, pas lajmet që kishte marë prej Kjpoje, lypjet e tija hasjin shumë pengime, edhe ato mundej t' akseptohëshin vetëm kur Ali Pasha për tregim të reshpektit mbë Padishahun të vendonte të largohej si-do-mos prej çitadellës tek-do që të dëshëronte, dyke-pritur ndë sigurì vendimin e naltë, edhe sa-për Selim Çamin, sentinellën e barat-deposesë mundej t' a lente ndë rruajtje të llagëmit (ndënëterrës). Kjo komunikatë ngacmoj ndë shpirt të Ali Pashës mosbesim edhe dyshim të cilat një-mendi përpara shpresës ishin dejtësaar. Përandaj i tha kasnecit që do-të mejtohet edhe do-t' i përgjigjet Serasqerit.

Pas tri ditë këshille me këshillonjësit e vet dykegjykuar ndë mëndje të tij që s' kishte si behej tjetrazi, e lajmoj Hursidin që, dyke-u-zënë besë vërtetimevet të sigurta të Serasqerit edhe të Shtabit të tij, vendon të hiqet ndë ujdhesën e liqenit Janinës.

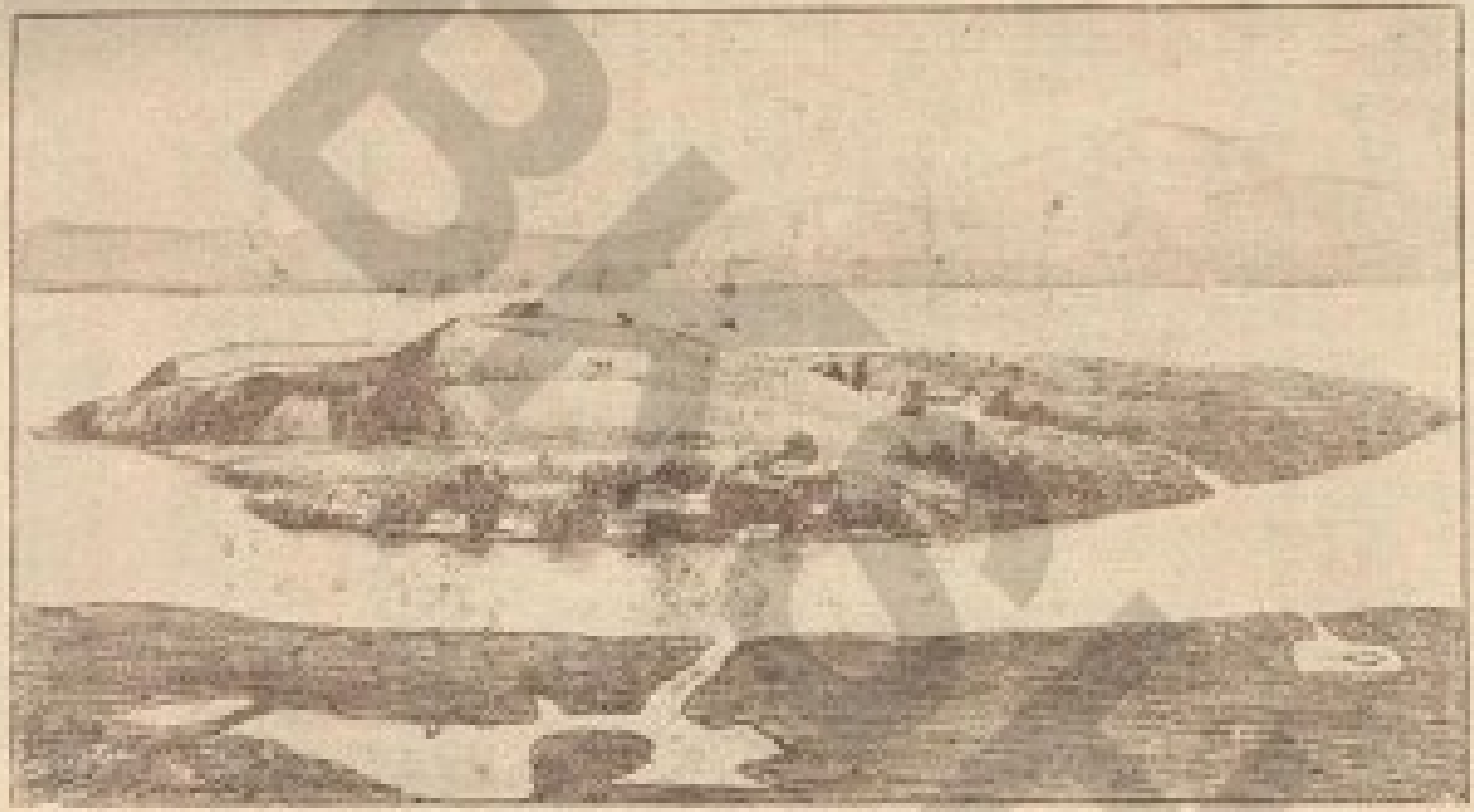

UJDHESA NDË JUES TË LIQENIT JANINËS

Ndeh ushtë vezir Ali Pasha në 24 Janar 1822.

BKSH

Ky ishte i pari edhe më i madhi gabim që pat bërë Ali Pasha ndë gjithë jetën e vet, edhe këtë gabim e pagoj sëmurë shtrënjt, e pagoj me jetën e tij. Dyke-u-lënë t' i shkasë hollësi e zakonëshme e shpiritës së tij mendore, ra ndë trap të Kryegjeneralit Tyrk, jo si një diplomat plak po si ay më i përgjithëshmi i mortshëm!

Po të mbetej i patundshëm ndë vendimin e parë të tij, që të rij ndë çitadellë rrnajtës i paljetur i barut-depósë me fitilin e gatiëshëm të Çamit besëtar, pa fjalë që do-të shëlbonte jetën dyke-takuar amnestinë nga an' e Sulltan Mahmudit. Po i tillë ishte deshtini ose «e-thënë» të jetë a sosmja e tij.

Ndë mënjgjes pra më 2 Janar 1822, Ali Pasha zbriti prej «Ç-kalasë» që prapa fortesës edhe hypi mbë një landrë dyke-çuar me vethe rrethin e qarkut të tij famëlinr bashkë me Zonjë-Vasiliqinë, edhe sendet më të vlerësme të palatit. Ndë një të dytë landrë pas tij vejin shumica e trup-rrnajtësvet të tij. Pas një lundrim të shkurtër po të shpejtmë, lundrat harrijtën ndë ujdhesë tok pasi debarkuan boqën ndë Manastir të Shën-Pandelimonit. Atv Ali Pasha dyke-kashoderuar vethen e tij ndë shiguri zgjodhë për ndënjtje qelitë nga an' e Lindjes të së sipër-thënmit Manastir. Manastir i Pandelimonit ka një park (avlí) mjaft të gjerësiëshm, brënda ndë të cilin dirgjet tempu i; përpark ndë të tri çipat janë qelitë ndë të cilat vené rinë janjotët ndë verë. Ali Pasha vet' i katërtë rij ndë dy dhoma mb'anën e lindjes; ndë dhomën e tjera përanë tyre rijin shumica e trup-rrnajtësvet të tij.

I përcaktuar ndë këtë ndënjtje të pavlërëshme i djeshmi Vezir i fuqishmë shkonte ditët edhe orët ndë mejtime edhe ndë agonië dyke-gjetur pakë ngushëllim vetëm ndë pekalet e Vasiliqisë [1]).

---

1) Me qënë-që ámëri i Vasiliqisë ose më mirë i «Zonjë-Vasiliqisë» është edhe sot tepër i dëgjuar mbë g'do kënt të Shqipërisë, do-të japim pakë hollësira përmbi origjinën e saj edhe gysh e çoj-pana të marrat që e nitur si ndlava prej Ali Pashës, gysh më pas harrijti shkasse edhe sot përmëndet «E bukura Vezirésbë», favoritja edhe konfidenta e Ali Pashës:

Hursid Pasha i çonte ati jo vetëm ushqime edhe ç'do që i duhej me të tepër, po edhe muzikantë, edhe

---

Vasiliqia ishte prej katundit Plehëvicë të Qarërisë, edhe bijë gruadhsh të varfër. Një kohë katund na ishte vendosur një bandë prej falsifikonjësh monedhash (*afsi çë dërdhin fjâre kaltëse*). Ali Pasha mori urdhër prej Stambolli që mos ç'do njat të kapet kjo bandë nëc kohë katundi edhe fajtuesët të varrun të gjithë edhe katundi të prishet.

Ali Pasha mbërriti pa zbardhur dita një Plehevicë, i kapi fajtoerët ndë flagrant-delikt, i qoj të gjithë ndë varrje, edhe po pregatitej, pas urdhërit që kishte të faronjë pôpullin e katundit, kur një goci e mitur 12 vjetsh, e cila as që e njihte cili ishte, vjen i bie nâër kômbe edhe dyke-qarë i thotë:

«O zot, rrefsh-e-qofsh, mos m' i vra nënen edhe vëllezërit e mij të pa-faj. Babáj sa ka vdekur, ti pra na qofsh përkrahës, ugve nukë patmë bërë as-gjë që të hêrbeqën mbë kaye t' onë zêmëratën e zatërisëte. Jemi ndoca fëmijë të varfër; nua nor-më zotrote edhe më vërë nâër shëmtet e tua, mbaso ke edhe të fjera vashôza vërsnika (moshatare) me nua».

Ali Pasha ndjeu një trëmbullim të panjohur ndë shpirtit e rreku gocën e moturgës të ëe duart edhe e nori mbë krahë, «Mos qaj bijë e mbarë i shoti ay, qetësohu, me jam vetë Vezir, edhe mos kij fare kujdes, bija ime, pallati in gashtaj ka për të qënë shtëpia jote. Trego-më nënen edhe vëllezërit e tu, të u-a shpëtove jetën».

Shumë vjetë Vasiliqia e cila ishte e Krishtere, mbeti virgjëreshë. Edhe kur vendoj që të jetë një agazonjat e Ali Pashës mbeti besnike e fës saj; Ali Pasha nukë e agusi kurrë që të martohet; Përbera, ndë ç'do raat e zij-agoje mbretëreshën e pritme [1] dyke-lëvduar edhe dyke-ngritur gjer mbë qiell virtytat e saj.

Ali Pasha jo vetëm ka respektonte konviktat Vasiliqisë po i pat stolisur ndë të nâërat (apartamëntat) e saj një dhomë me ambëma (paraklisë) edhe a epte lejë dhiakonëshavet (kalliqhërkavet) të vinë t'a shohin përhëra.

Edhe kur grat' e tjera të haremit mos të lushta ose mos të ra nga mosha kishin titllin e Aashmevet (zonja të haremit) Vasiliqia kumandonte posi një Mbretëreshë e Çashur, edhe o

Vasiliqia bërtet urdhëron")
«Vezir ô Ali Pasha
Vurr-u njerrin fajtuest
Dhe digj-e fanisme».

Dhe ju fanjolë mos rinë
Fëmijësë t' i hjerrnë
Ca ndë Skarë t' i poni
Dhe ca Prevezë t' i bjerë».

[1] Kështu i pëlqente t'a quajtë.
[*]) Nga përpjekja e më-siperme dukat ndiheshin që kishte Zonja-Vasiliqia mbë Ali Pashanë.

për-dita vejin tek ay për vizitë shumë nga Kreretë e ushtrinës edhe zbavitëshën me të dí-ca orë, dyke-mos-pushuar së dhëni shpresa përmi efektin e fatshëm të lypjes së tij te Dovleti.

Së mbrami passa kalaan edhe disa dit, Hursidi mori përgjigjen definitive prej K/poje edhe passi therriti gjenerallët më të rëndësiëshm të tij, leçiti përpara tyre ürdhërin Perandorák i cilí bënte emër që Ali Pasha të vritej edhe e gjithë gjëja e tij të kullakóhej; pastaj i pyeti të gjithë cilí nga ata dëshëron të bëhet përmbushës i vendimit të shënjtë. I pari nga ata që ishin atje dolli Qose Mehmed Pasha, i cilí e mori fermanë edhe e vu mbi krye; kjo doj-me-thënë akseptim i misionës së tallë. Gjith-po-atë dit Hursid-Pasha me mjet të Hassan Pashës, i komunikój Ali Pashës që, fermani Perandorák harrijti edhe me që dëshira e Padishahut ishte të proklamohej pas-ai të hynte Serasqeri ndë qytet, përandaj duhej të epte urdhër për t' u marë masat e posaçme, që hyrja e ushtërisë Otomane ndë fortesat të bëhet e lirisht. Ndë këto Ali Pasha u përgjeq që, e shoh të do-mos-doshme zbritjen e tij ndë fortesë për përmbushjen e formalitëtevet të ligjëshme për përdhënien, edhe më tepër për t' i urdhëruar goja-gojës Çamit t'a lere postin e barut-depóse se tjetrazi Selimi me as nonjë mjet tjatër nuk mund të bindet të shuanjë fitilin. Po kasneci i Hursidit ngulmonte me ç' do mjet, dyke-lypur të përmbushej me kohë urdhëri i Sulltanit, se ndryshe të gjitha do-të vejin kot.

---

bënte emërin e saj t'a bekojsë të gjithë lat keqtë të cilët e gjejin përtera të gatëshme për t' i-a bërë ç' farë-do të mirë.

Sa herë Ali Pasha ishte i goditur proj fatit edhe ndjente nevojën e njëj shpirtë të ziehur edhe besnik aqë më shumë i ngjitej me më tepër serfozitët Vasiliqisë. Thanës Vejsa, ëkzekutorit të të dënuarvet, i pakësohej aga-dit influenca, sepse këshillat e Vasiliqisë ishin kurdoherë të preferuara proj Ali Pashës kundër mendimevet të Thanasët ndë qështjet getuale.

Kur kishte Vezíri ndonjë të keqe ose trubullim mbë gjirin e Vasiliqisë derthte lato dhëmpshuris, edhe ajo i-a pakonte ballët e zjartë, i-a gushonte pështëllimet e tija me përkodheliset e saj edhe me fjalët e ëmbëla.

Atherë gjëmë-madhi «Luan», i shtyjtur nga instikt i dasharojtjës, edhe i dhelatuar nga premtimet e rrena të Serasqerit Tyrk, nxjer edhe i ep kasnecit tespiet pej guri-të-shumëvlertshm dyke-i-thënë që ky ishte sarolli midis tij edhe besëtarit Çam, për të shuajtur fitilin edhe për t'u largoar prej ndënëterrës (*flugëwal*).

Edhe si-kur-se vërtet, Hasan Pasha dyke-u-kthyer nga nisja ndë fortesë gas pakherë vajti ndë Selim Çami edhe po-sa i tregoj tespiet e të Zotit, ay përnjëherë pa as një fjalë shuajti fitilin pej fanarit, edhe me atë bashkë shuajti edhe jetën e të Zott, dyke-u-largoar prej ndënëterrës e cila sakaqëherash u pushtua nga ushtarët tyrq.

KREJ XXX.

Mbas këtyre, ndoj pasnesditës të 24 Janarit, truprua jtësit e Ali Pashës që vëgjëllöjin përqark ujdhësës, i lajmuan që një tokicë lundrash plot me ushtarë dukëshin ndë zalli të lëqenit dyke-lundroar për ndë ujdhesë. Ali Pasha dyke-dëgjuar këtë lajm u kap prej emocjë edhe pasi i urdhëroj ata që kishte përqark të jenë gati për ç'do eventualitët, po pritte me padurim harijtjen e lundravet. Pasi kaloj no-një gjymës ore po-thua një trumbë ushtarësh tyrq dyke-pasur ndë ballë Qöse Mehmed Pashën i cili mbante hapët përpara krahrorit *ferwanin*, edhe me atë bashkë edhe Kaftan Agë-Serasqerî, lyjtin ndë bobor të Manastirit të Pandelimonit që nga dera e Lindjes. Ali Pasha i ndënjtur mbi një nimë të sallës së qelivet, posa që pa ushtarët tyrq dyke-hyrë brënda, brisi me një zë të gjëmëmeshm të nxis çapet kurrkush përpara se të vërtetohet mirë përmi përmbajtjen e *fermanit*. Mehmed Pasha me të shpejtë bëjti di-ca çapa, ngjiti shkallën e vogël, edhe i gjymuar vetëm prej Kaftan-Agës i adresohet Ali Pashës dyke-i-treguar lart *fermanin*, edhe me një zë të rreptë e urdhëron t' i përkulet Urdhërimit të Naltë si shërbëtor i Padishahut. Po nuke harijti dët të mbaronjë fjalën kur Ali Pasha dyke-nxjerë pisqollën e artë prej silahes e zbras kundrë Anadollakut të cilin e plagosi për mortje. Atherë sakaqë-

herash shtiu edhe Mehmed Pasha plumbi i të cilit e mori Ali Pashën ndë krahun e djathtë ; Gjith kohësh trupruajtësi i Ali Pashës, Fehim Çami (vëllaj i Selimit) dyke-zbrazur pushkën e vet, shtjti për-dhe të vdekur Kaftan Aganë, po ra edhe ai vetë më pas i vrarë nga ushtarët e Mehmed Pashës.

Atherë passi zunë vise të dy palët, u ndës betej' e rreptë, edhe u vranë shumë ushtarë të Mehmedit, gjer-sa di-ca nga ata, dyke-lyjtur brendk ndë qikarin e ndënë dhomë të Ali Pasha zbrasjin mbë të sipërmë pa qëlluar. Ali Pasha i mbajtur prej trupruajtësit e tij u pru ndë dhomë edhe u vu mbi një shtresë me plagën e rëndë të krahut. Ndë' atë çast një nga plumbat e hedhur që përposh i dëpërtoj ndë krahror. Edhe me gjitht' atë trimi plak nukë rreshtte së-bërtituri me zë të vdekmë, të luftojnë gjer më një edhe të mos përrepen të gjallë në duart' e Osmanllinjvet.

Po një nga trupruajtësit, dyke-vështruar që Ali Pasha po epte shpirt, hapi dritaren e dhomës edhe dyke-thirrur edhe dyke-bërë shenja u dekllarój Shqiptarasvet që përrepen. Sakajtherash u rreshtën krismat e pushkavet edhe sa nga trup-ruajtësit e Ali Pashës që jetojin, bodhë-poshtë armët edhe u përdhanë. Më pas, Mehmed Pasha i plagosur, u ngjit lart edhe i preu kryet Ali Pashës i cili tani kishte dhënë shpirt, edhe të mbytur ndë gjak u'a tregoj ushtarëvet që ishin ndë bobor të Manastirit.

Të nesërmet, kufom' e Ali Pashës u pru ndë janinë. Kryet e tij u balsamua, edhe mbi dhisk t' argjëntë u çua ndë Konstantinopojë, prapo trupi i tij i paberyemë u varros me nderime nek Xhamia Fetije përanë varrit të së shoqes Emine, ndë vari të cilin pej vjete e kishte pregatitur për vetheu e tij.

Mbas ca kohë dekret perandorák urdhronte edhe dekapitëtën (kresë-prerjen) e të gjithë bijvet edhe nipërvet të Ali Pashës të cilët guverna Tyrke passi u përdhanë i kishte mërguar ndë Anadoll. Kreret e të gjithë këtyre u varruan ndë një vënt ndek edhe kryet e Ali-Pashës, përkundrejt Portës të Silivriës ndë Konstantinopojë, varr i cili dërgjet edhe sot, po thua-se ndë çip të rrugës ndë Manastir të *Baliekllise*.

* * *

E tillë ishte e mbeamja e burrit të Tepelenës i cili dëpërtoj përmbi gjashtë-dhetë vjet jetë aktive edhe ka zënë vënt nëë galërië të kuteporánëvet të Historiës.

Ali Pasha e famëzój edhe e bëjti émërin e tij të dëgjuar ndë gjithë botë. Edhe sido që e pati sóemjen, Shqipëtarët duhet t' i-a admirójnë trimërinë, posi edhe Muza Popullore që thotë :

T' a dini me të vërtet,
Trimëria e tij u dijt,
Dhe i kitullë Trim më s' mbet,
Të vinjë ndë këtë dit.

— FUNT —

BKSH

BKSH

ВКSH

BKSH

3(49). — Imprimeria Dim. C. Ionescu, Str. Carol I, 9, Bucuresci.

BKSH

FRENGA 8. —

I. M. CAFEZEZI
HOTEL „AVRAM"
BUKURESHT
RUMANIE